

12 EYLÜL'ÜN SİYASAL HAYATIMIZA ETKİLERİ

Sibel Bayram

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Sosyoloji Anabilim
Dalı Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı İçin Öngördüğü**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak hazırlanmıştır.**

**Sivas
Eylül/ 2008**

ÖZET

BAYRAM, Sibel,. 12 Eylül'ün Siyasal Hayatımıza Etkileri, Yüksek Lisans Yeterlilik Tezi SİVAS 2008

Politik yaşantımızda askeri darbeler önemli bir yer tutmaktadır. Her askeri darbe sadece siyasal yapımızı değiştirmekle kalmamış aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel yapımızda da önemli değişmelere neden olmuştur.

27 Mayıs 1960 ile başlayan darbe geleneğini, onar yıllık aralarla diğer darbeler takip etmiştir. 1980'e gelinmeden önce, siyasi istikrarsızlıkların yanı sıra şiddet olayları da baş göstermişti. Sağ –sol görüşler arasında meydana gelen şiddet eylemlerine siyasilerden istenilen çözüm gelmeyince olaya askerler müdahale etmiştir. 12 Mart 1971'de verdikleri bir uyarı mektubu ile siyasetteki çözümsüzlüklerin giderilmesi ve şiddet eylemlerinin sona ermesi için siyasiler uyarılmıştı.

1971'de verilen muhtıradan sonra ne şiddet eylemleri son bulmuş, ne de siyasi istikrarsızlık sona ermişti. Sağ – sol arasındaki olaylarda şiddet doruğa ulaşmış, alevi –Sünni mezhep kavgaları büyük katliamlara neden olmuş ve bunlara ilave olarak silahlar Türkiye'nin önde gelen aydınlarına çevrilerek faili meçhul cinayetler işlenmişti. Sivil yönetimin, toplumsal ve siyasal olayları çözümlemedeki yetersizliği ile askerlerin sivillere olan güvensizliği darbeyi kaçınılmaz hale getirmiş ve 12 Eylül 1980 'de bir darbe daha yaşanmıştır.

1980 askeri darbesi ile 1961 Anayasası yerini 1982 Anayasası'na bırakmış ve demokrasiye yine dur denilmiştir. Askerlerin vesayeti altında sivil hayata geçiş kararı alınmış ancak hangi siyasal eğilimi hangi partilerin temsil edeceği yine askerler tarafından belirlenmiştir.

Demokratik yönetimlerde hoşgörü ve uzlaşma temele alınarak toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlara yine parlamentoda çözüm bulunabilmelidir. Siyasilerin uzlaşmaz tavırları ya da sorunların üstesinden gelemeyişlerinde

başvurulacak tek yol, yeniden seçime gidilmesi ve tıkanan parlamentonun işlerlik kazanmasına olanak tanınmasıdır. Siyasiler yaptıkları hataların bedelini sandıkta ödemelidir. Bu bedel anti-demokratik bir yol alan askeri darbelerle çözümlenmemelidir. Çünkü vesayet altında demokrasi var olmaz ve yaşayamaz. Demokrasi çok sesliliğin yaşandığı bir siyasal sistemdir. Bu sistemde askeri darbelerin yeri yoktur.

Anahtar Sözcükler

12 Eylül Müdahalesi, Darbe, Demokrasi, Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk Siyasi Tarihi,

12 Mart Müdahalesi, 12 Eylül 1980 Dönemi, 27 Mayıs 1960 İhtilali, 28 Şubat 1997 Kararları,

1980 Öncesi

ABSTRACT

BAYRAM, Sibel,. The Influences of Sep 12 on Our Political Life, Master's Thesis
SIVAS 2008

The military coups take an important place in our political life. Each military coup not only caused important changes in our political structure but also caused some changes in our social, economic and cultural structures. Military coup tradition, which started with 27 May 1960, followed each others in ten-year intervals.

Before 1980, political instability as well as violence had broken up. Soldiers had interfered when the desired solution to violence between left-right views was not dealt with by politicians. Politicians were warned with a warning letter on 12 March 1971 to deal with the unsolved problems and violence.

After the warning to politicians in 1971, neither the violence nor the political instability had ended. The violence between the left and right had been peak, the fight between Alaouite and Sunni denomination had caused big massacre and additionally guns had been aimed at Turkey's well-lighted people, causing unknown crime. Because of the disability of civilian administrative to solve social and political problems and the lack of confidence of the soldiers to the civilians, that causing the coup inevitable, Turkey experienced another coup on 12th Sep 1980.

With the 1980's military coupe, 1961's constitution let its place to 1982's and it was said again "stop" to the democracy. The decision to go back to civilian life was taken by soldiers, while doing that, it was also decided by soldiers which parties would represent which political side.

In democratic methods, the solutions for the social, political and economic problems must be found on the basis of tolerance and compromise in the parliament. In the event of unwilling behaviors of the politicians to come to an agreement, or their being not able to cope with the problems, the only thing to do is to repeat the elections and to allow the clogged parliament to work efficiently again. The

politicians must account for their actions in the elections. As there cannot be democracy under the control of external forces and it cannot live under it, this price mustn't be paid through military interference which is an antidemocratic way. Democracy is a political system in which polyphonism is experienced. There is no place for military inferences in this system.

Key Words

12 September Intervention, Coup, Democracy, Turkish Military Forces, Turkish Political History
12 March Intervention, 12 September 1980 Period, 27 May 1960 Revolution,
29 February 1997 Decisions, Before 1980

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM : DEMOKRASİ	4
A- Demokrasinin Tanımı.....	4
B- Demokrasinin Var Olabilmesi İçin Gerekli Koşullar.....	10
C- Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde Demokrasi Anlayışı.....	12
D- Türkiye’de Demokrasi.....	15
E- Darbenin Tanımı.....	19
II.BÖLÜM : ORDU VE SİYASET	21
A- Ordu ve Siyaset.....	21
B- Cumhuriyet Öncesi Ordu ve Siyaset İlişkisi.....	25
C- Cumhuriyet Sonrası Ordu ve Siyaset İlişkisi.....	31
III. BÖLÜM: TÜRK SİYASAL YAŞAMINDAKİ GELİŞMELER:	
KISA TARİHÇE	37
A-Tek Parti Dönemi.....	37
B- Çok Partili Dönem.....	45
C- 27 Mayıs Askeri Müdahalesi.....	57
D- 12 Mart 1971 Muhtırası.....	67

IV.BÖLÜM: 12 EYLÜL 1980 ASKERİ

MÜDAHALESİ	79
A- 12 Eylülle Doğru Türkiye.....	79
B- Partiler Üstü Hükümet.....	82
C- Cumhurbaşkanlığı Seçimi.....	84
D- 1973 Genel Seçimleri.....	86
E- CHP – MSP Koalisyon Hükümeti.....	88
F- Milliyetçi Cephe Hükümeti.....	91
G- 1977 Genel Seçimleri.....	93
H- 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi.....	107
İ- 1980-1983 Dönemi.....	113
J- Bülent Ulusu Hükümeti.....	122
K- Yeni Bir Anayasa.....	134
L- Askerlerin Gölgesinde Siyasal Hayata Geçiş 1983 ve Sonrası.....	145

V. BÖLÜM: 28 ŞUBAT SÜRECİ	162
--	-----

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	167
-------------------------------------	-----

KAYNAKÇA	172
-----------------------	-----

GİRİŞ

Türk siyasal yaşamına damgasını vuran askeri darbeler, siyasal yapının yeniden düzenlenmesine de neden olmuştur. Darbe yoluyla siyasete müdahale eden askerler, sadece yönetimin değişmesine neden olmamış aynı zamanda siyasal, toplumsal koşullarda yeni bir düzen oluşturmaya da çalışmışlardır. Bunu da yapılan anayasal düzenlemeler ile desteklemişlerdir. Türk siyasal yaşamında görülen askeri darbeler, demokratik bir ülke olma yolunda verilen mücadeleyi sekteye uğratarak, batılı olma yolundaki sınavda başarısız olmamıza neden olmuştur. Kısaca, her darbe ile Türkiye geriye gitmiştir.

1960 ile başlayan darbe geleneğini, 1971 Muhtırası, 1980 darbesi ve 28 Şubat 1997'deki 'postmodern darbe' izlemiştir. Darbe sonrasında fesh edilen parlamento, tutuklanan siyasiler, kapatılan partiler vb. ile sadece siyasal yapıımız değil, toplumsal yapıımızda da askeri rejimin bütün olumsuz etkileri yaşanmıştır. Özellikle kısıtlanan temel hak ve özgürlükler, bu olumsuz etkilerin başında gelmektedir. Türkiye, darbelerin neden olduğu bu zorlu süreçten geçerken, yaşam hakkının ihlal edildiği idam sehpaları ile darağaçlarında feda edilen insanlarla, işkence ve sorgularda temel hak ve özgürlüklerin göz göre göre ihlaline tanıklık etmiştir. İnsan hak ve özgürlüklerinde uygulanan kısıtlamalar ve her darbeye yeniden yapılandırılan Anayasa, demokraside batılı ülkelerdeki olgunluğa erişemediğimizi göstermektedir.

Bu çalışmada demokrasi ile askeri darbelerin aynı zeminde örtüşmesinin mümkün olmadığı ve yapılan her darbenin demokratik bir ülke olma yolunda bize çok büyük kayıplar verdiği esastan hareket edilerek, demokrasi ve askeri darbelerin birbirine zıt iki kavram olduğu üzerinde durulacaktır. Çünkü yaşanan her askeri darbe ile temel hak ve özgürlükler bir tarafa itilerek demokrasi askıya alınmış, askerlerin denetimi altında oluşturulmaya çalışılan toplumsal ve siyasal yapıımızda demokrasi özünden çok biçimi ile yaşatılmaya çalışılmıştır. Özellikle darbe sonrası sivil siyasal yaşama geçiş de askerlerin denetimi altında gerçekleştirilmiştir. 1960 darbesiyle bir parti mahkum edilmiş ve sanık sandalyesine oturtulmuştur. Üç siyasetçi de darağacında yaşamlarına veda etmiştir. 1980 darbesi ile darağaçları

ülkenin kendi vatandaşları için kurulurken, işkenceler ve tutuklamalar ile baskı altında yaşayan halkın korkusuna ilave olarak, siyasette de tutuklamalar ve siyasetten men edilen siyasetçiler ile kapatılan parlamento gibi gelişmeler, 1980 darbesi ile siyasal hayatımıza damgasını vurmuştur. Askerlerin gölgesinde sivil siyasete geçiş ancak 1983 yılında sağlanmıştır. Ne var ki, hangi siyasal eğilimi hangi partilerin temsil edecekleri ve hangi kişilerin bu partilerde yer alacağına kadar ayrıntılı bir şekilde siyasal yapımız askerlerin kontrolü altında gerçekleşmiştir. 1982 Anayasası ile de toplumsal ve siyasal yapımız yeniden düzenlenmiştir. Aynı zamanda yeni anayasa için yapılan referandum ile darbeyi yapan üst düzey bir komutan Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. Ve yapılan bütün bu uygulamalar ne yazık ki demokrasi adına yapılıyor, söylemleri ile gerçekleştirilmiştir. Oysa gerçek demokrasi anlayışında askeri darbelerin yeri olmaz. Yine, dönem dönem düzenin askerleştirilmesi de demokrasi anlayışı ile bağdaşmaz. Türkiye’de yaşanan her darbe ile gerçekten demokrasiyi sağlamak ve onu korumak mı esas alındı? Yoksa sivil ve politik yaşantımız askerleşme mi öne çıktı? Öyle ise, bunun nedenleri nelerdi?

Bu çalışmada esas olarak bu sorudan hareket edilerek, 1960 ile başlayan ve sırasıyla 1971 Muhtırası, 1980 darbesi ve 1997’deki postmodern darbe ele alınacaktır. Çünkü toplumsal ve siyasal tıkanmalarda ve yaşanan kaos ortamında, istikrarsızlığın parlamento ya da seçim sandığında çözümlenmesine olanak tanımayan askerler, darbe ile tıkanan parlamentoya işlerlik kazandırmak amacını güderek yönetime el koymaktadır. Ancak düzen sağlandıktan sonra yine denetimlerine devam etmektedir. Oysa ki, demokratik yönetimlerde gerekçesi ne olursa olsun tıkanan parlamentoya işlerlik yine parlamentoda sağlanmalıdır, siyasi istikrarsızlığın yarattığı olumsuzluklar yine meclis ortamında çözümlenebilmelidir. Yine hangi sebeple olursa olsun insanların temel hak ve hürriyetleri de bu olağanüstü dönemlerde dahi ihlal edilmemelidir. Çünkü bu haklar insanın doğuştan sahip olduğu temel haklardır. Bu hakların özgürce yaşanması demokrasinin iyi işlemesine olanak tanır ve ancak o zaman biz de demokrasi anlayışını içselleştirerek batılı ülkeler arasındaki yerimizi sağlamlaştırırız.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi açısından ‘Demokrasi’ konusu yer almaktadır. İkinci bölümde geçmişten günümüze ‘Ordu ve Siyaset’ ilişkisine değinilirken, üçüncü bölümde ‘Türk Siyasal Yaşamındaki Gelişmeler’in kısa bir tarihçesi üzerinde durulmuştur. Tek parti döneminden başlayarak 1980’e gelinceye kadarki dönemde yaşanan toplumsal ve siyasal olaylar üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölüm, 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine ayrılarak, olaylar tarihsel sıraya uygun bir şekilde ele alınmıştır. Beşinci ve son bölümde ise, 28 Şubat sürecine yer verilmiştir.

I. BÖLÜM: DEMOKRASİ

Demokrasi, hak ve özgürlükler rejimi olarak tanımlanır. İnsanlık tarihi boyunca çeşitli haklar ve özgürlükler için mücadele verilmiştir/verilmektedir. Günümüz toplumlarında yaygın rejim (gelenen noktada ‘en iyi’ rejim) olan liberal demokrasi ise, burjuva demokratik devrimlerle birlikte, sınıflar arası mücadelenin özünü de içine alarak oluştu. ‘Eşitlik’, ‘hak’, ‘özgürlük’ kavramları, demokrasinin eksen kavramları haline geldi

İktidarın halka ait olduğunu anlatan bir siyasal rejim olarak kabul edilen demokrasi kavramı; özünde eşitlik, özgürlük, hoşgörü ve adalet kavramlarını da barındırmak zorundadır. Bu ilkelerden uzak bir demokrasi düşünülemez.

Siyasal yaşantıda her düşüncenin özgürce tartışıldığı bir politik sistem, azınlığın haklarının meşru bir zeminde onay bulması, seçimlerin belirlenen sürelerde ve adil yapılması, iktidarı denetleme mekanizmalarının oluşturulması, muhalefetin iktidarı eleştirmesine olanak tanınması, bağımsız yargı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine sadık kalınması gibi koşullar demokrasinin temel taşlarıdır. Demokrasiyi, sadece siyasal bir rejim olarak değerlendirmek ve benimsemek kavramın ve anlam içeriğine haksızlık etmek olur.

A- Demokrasinin Tanımı

Demokrasi kavramının tanımına yer vermeden önce, insanlık tarihinde demokrasinin nasıl anlaşıldığı ve beklentilerin neler olduğuna değinmek, kavramı daha anlaşılır kılacaktır.

Demokrasinin tarihine bakıldığında, insanlar arasında var olan eşitsizliğin giderilmesi yolunda verilen mücadele dikkatimizi çekmektedir. Eşitlik, özgürlük, hoşgörü, adalet gibi kavramların demokrasi ile birlikte anılması bu kavramın, insanın insanca yaşaması için ne kadar önem arz ettiğini bizlere gösterir.

“ Demokrasi üzerindeki ilk yazılı değerlendirmeye, Herodot Tarihi'nin üçüncü cildinde rastlanır. M.Ö. 5. yüzyılda kaleme alınmış olan bu yapıtta, demokrasi ‘halkın yönetimi, yasalar önünde eşitlik, bütün sorunların açık tartışmaya sunulması, yöneticilerin makamlarından hareketle sorumlu tutulmaları’ olarak nitelendiriliyordu. Aristo ise, demokrasi için, kalabalık bir orta sınıfın varlığını şart koşuyordu.(...) Yöneticinin elinde belirli bir asker gücünün bulunmasını, ama bu gücün hiçbir zaman halkın gücünü aşacak düzeye varmaması gerektiğine de inanıyordu.(...) Montesquie, kuvvetler ayrımı düşüncesini geliştirdi ve O'nun etkisiyle, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde şu ifade yer aldı: ‘Kuvvetlerin ayrılmadığı ve özgürlüklerin güvence altına alınmadığı yerde anayasa yoktur.’ Ünlü Fransız düşünürü göre, önünde kendisine engel olabilecek başka bir güç bulunmayan her yönetici, özgürlükleri çiğneyebilir, yetkilerini aşabilir. ‘Kuvvet kuvveti durduramazsa, özgürlük olmaz’ ”(Kışlalı, 2000:238-242).

Yine tarihsel sürece baktığımızda Sokrates, Rousseau, Tocqueville, B.Constant gibi daha birçok düşün adamının demokrasi konusundaki görüşü aynıdır; halkın özgürlüğü ve eşitlik. Çünkü demokrasi insan onuruna yaraşır bir yönetim tarzıdır. İnsanlık tarihinde bu anlayış elbetteki şu an anladığımız manada gerçekleşmemiştir. Duverger ‘Siyasal Rejimler’ adlı eserinde eski demokrasiyi şöyle açıklar: “(...)Eski demokrasilerde demokrasinin sadece adı vardı. Çünkü Meclise yalnız özgür yurttaşlar katılabiliyor, ne medeni ne de siyasal hakları bulunmayan köleler ise katılmıyordu”

(Duverger, 1986:16). Duverger, yönetim erkini yalnızca özgür yurttaşların kullandığını ifade ederek, aslında demokrasinin 18. yüzyıldan sonra daha da anlam kazandığına işaret etmektedir.

“XVIII. yüzyılda, önce Amerikan sonra Fransız devrimleri İngiliz geleneğinin çabalarını sürdürerek büyük ülkelere uygulanabilecek yeni bir demokrasi biçimi yarattılar. Mademki yurttaşların tümü yönetime kişisel olarak katılamıyorlardı, o halde aralarında temsilciler seçerek ulusal Meclis’e göndereceklerdi. İşte temsili demokrasi adı bundan gelir. Bundan böyle demokratik rejim, yönetenlerin yönetilenler tarafından seçilmesi olarak tanımlanır” (Duverger, 1986:17). Temsili demokrasinin ortaya çıkışını açıklayan Duverger bir yerde seçimlerin özgür ve dürüst yapılmasını da demokrasiye denk olarak görür.

Yüzyıllar boyunca anlamındaki özü koruyan demokrasi kavramının aslında insanoğlunun özgür bir yaşam istediğinin ardından geldiğini söyleyebiliriz. Ancak bu özgürleşme isteği yanında demokrasi, farklı düşüncelerin aynı platformda, uzlaşımlarına da olanak sağlayan bir rejimdir. Yine çoğunluğun azınlık üzerinde haksızlık yapması da demokrasinin özüne ters düşer. Dahl bu durumu şöyle ifade eder: “Demokratik prosedürleri uygulayan demokratik bir ülke, bir haksızlık yaptığında, sonuç yine de bir haksızlıktır. Çoğunluğun yapıyor olması doğru olduğu anlamına gelmez” (Dahl, 2001:51). Yine bu doğrultuda Kışlalı’ya göre demokrasi “Farklılıkların birlikte yaşama biçimidir. Çoğulculuk, sayıdan çok farklılıktan kaynaklanır. Bu nedenle de, çok partinin varlığı, gerçek bir demokrasi anlamına gelmeyebilir. Demokrasinin amacı, farklılıkları yok etmek değil, uzlaştırmaktır”(2000:246). “Demokratik yaşama biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan siyasal yaşam biçimidir”(Touraine, 2004:25).

Touraine demokraside halkın egemenliği konusunda şunları ifade eder. “ (...) Halkın erki dendiğinde, demokratlara göre, halkın tahta geçmesi anlaşılmaz, Claude Lefort’un dediği gibi, tahtın olmadığı anlaşılır. Halkın erki demek, olası en çok bireyin özgürce yaşaması, yani olmak istediği kişiyle olduğu kişiyi birleştirerek hem özgürlük, hem de ekinsel bir kalıta bağlılık adına iktidara katlanarak bireysel yaşamını kurması demektir”(Touraine, 2004:25).

Tarihsel gelişim içerisinde demokrasi, halkın iktidarını ifade eden bir siyasal rejim olması dışında, azınlığın haklarını koruyan, eşitlik ve özgürlüğü ön plana alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demokrasi ile ilgili şimdiye kadar yapılan açıklamalarda onun öz'lerine değinilmek istendi. Çünkü çalışmanın ilerleyen aşamalarında bu öz'lerin sözde demokrasi adına yok edildiğine şahit olunacaktır. İnsan hak ve onurunun, siyasal özgürlük hakkının, bağımsız yargının, seçim hakkının özgürce kullanılması olan demokrasi anlayışının, birtakım davranış ve zor kullanımların yine demokrasi adına yapıyor olması, bu kavramı açıklamak konusunda ne kadar hassas olunması gerektiğini gösterir.

Demokrasinin doğru ve net bir şekilde anlaşılması için öncelikle demokratik anlayışın ve demokratik bir kültürel yapının oluşması gerekir. “Bir ülkede istikrarlı bir demokrasi olması ihtimali, eğer vatandaşlar ve liderler demokratik düşüncüyü, değerleri ve uygulamaları desteklerse artar. En güvenilir destek, bu inançlar ve eğilimler bir ülkenin kültürüne yerleşmiş olursa çoğunluğu bir nesilden diğerine aktarılırsa var olur. Başka bir deyişle, ülkede demokratik siyasi kültür mevcutsa olur”(Dalh, 2001:159). Aslında toplumsal ve siyasal yaşantımıza demokrasinin bütün ilke ve kurallarını benimseme yolundan başlar ve hayat tarzı haline getirirsek demokratik bir ülke olma yolunda önemli bir adımı atmış sayılırız.

Bu noktada demokrasi tanımını vermek gerekirse, “ Demokrasi; genel ve eşit oy hakkı, belirli aralıklarla (düzenli olarak) yapılan, gizli oy ve açık sayım ilkesine dayanan seçim mekanizmasıyla siyasal iktidarın değiştirilme olanağının ve dolayısıyla muhalefetin (yani düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin) kurumsallaştığı bir siyasal sistemdir” (Köker, 2003:13). “Aynı zamanda demokrasi, mevcut yönetimle, ülke çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir” (Kongar, 1993:13).

Demokrasinin evrensel nitelikli üç ögesi de onun hakkında bize bilgi verir. Seçim, özgürlük ve bağımsız yargı (Kışlalı, 2000:244). Seçim içerisinde yer alan politik partiler de demokrasinin vazgeçilmez ögesidir. Sarıbay, politik partilerin demokrasi için önemini şöyle ifade eder: “ Partiler hem demokrasiyi ayakta tutan ve çalıştıran, hem de kendi varlıklarını bu rejime borçlu olan kurumlardır. Bu sebeple, demokratik rejimler, partilerin toplumsal kesimleri hakkıyla temsil etmeleri için gerekli hukuki düzenlemeleri ve politik zemini sağlam şekilde hazırlamakla yükümlüdürler. Buna karşılık, partiler de vücut buldukları bu zemini tahrip etmemek; sadece kendi yandaşlarının taleplerini karşılamak için kullanacakları bir araç olarak görmemek durumundadırlar.(...) ‘ Güçlü bir demokrasinin var olabilmesi, rejimin başta hukukun üstünlüğü olmak üzere ne kadar demokrasinin gerekleriyle donatılmasını zorunlu kılmaktaysa, politik partilerinde o kadar demokratik zihniyet ve tutum takınmalarını kaçınılmaz kılmaktadır” (2001:1) diyerek, politik partilerin demokrasi anlayışının yerleşmesinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesinin ve demokrasinin bir şartı olan Parlamenter sistemin devamı açısından zorunlu olarak görmektedir. “Partisiz, siyasal eyleyensiz demokrasi yoktur, buna kimse karşı değildir, ayrıca halk oylamasına dayanan bir demokrasiden de ciddi anlamda söz etmek olanak dışıdır. (...)Bununla beraber partierkil yönetim, demokrasiyi, temsilciliğini elinden alarak ortadan kaldırır veya kargaşa ya da ekonomik yöneticilerinden oluşan öbeklerin büyük bir olasılıkla bir diktatörün müdahalesiyle son bulacak egemenliğine yol açar. Partierkil bir yönetim tehlikesi en çok bir ülke sanayi toplumu olmaktan çıktığı sırada ve toplumsal eyleyenler bölünüp zayıfladığında baş gösterir. Bu güç anda demokrasinin salt kurumsal bir anlayışla yetinme, onu açık siyasal bir pazara indirgeme eğilimi büyüktür. Bu da demokrasinin değerini yitirmesine yol açar” (Touraine, 2004:87-88).

Yukarıda ifade edilen bu açıklamalardan demokrasinin kavram olarak tanımlanmasında, halkın egemenliği, özgür ve adil seçimler, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, hukukun üstünlüğü gibi ilkeleri görmek olanaklıdır. Touraine’ in ifadesinde yer aldığı gibi, aksi takdirde diktatörlüğe dayalı bir yönetim şekli toplumsal ve siyasal yaşantımıza egemen olacaktır. Demokrasi

insan onuruna yaraşan, insana insan olduğu için değer veren bir siyasi rejimdir. Siyasi özgürlüklerini kullanamayan sessiz yığınlar, diktatörlükle yaşamaya ve güdümlü bir hayata mahkûmdur. Despot yöneticiler karşısında da gücünün ve sınırlarının asla farkına varmayacaktır.

Aslında demokrasinin topluma sunduğu avantajlar bilinir ve bunlara sahip olmak için mücadele verilirse, insanca yaşamının onur ve zevkine varılmış olur. Demokrasinin avantajlarını sıralamak gerekirse:

“ - Demokrasi zalim ve kötü diktatörlerin yönetime geçmesini engellemeye yardımcı

olur.

- Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamadığı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder.
- Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha fazla kişisel özgürlük sağlar.
- Demokrasi insanların kendi çıkarlarını korumalarına yardımcı olur.
- Sadece demokratik bir hükümet, insanların kendi kaderlerini tayin, özgürlüklerini yaşayabilmeleri, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir.
- Demokrasi insanı, gelişimi mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler.
- Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok politik eşitliği sağlar.
- Modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşmazlar.
- Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir”(Dalh, 2001:63-64).

Demokrasinin sayılan bu avantajları yanında, onun insan onuruna en uygun düşen bir siyasi rejim olduğunu da belirtmek gerekir. Halkın egemenliğine dayanan demokrasi; anayasada belirtilen süreler içerisinde tekrarlanan seçimleri, muhalefetin

görüşlerini özgürce savunduğu bir ortamı, adil seçimleri, hukukun üstünlüğü, özgür ve eşitlikçi bir yaşamı da insanlara sunan bir kavramdır.

B- Demokrasinin Var Olabilmesi İçin Gerekli Koşullar

Demokrasi anlayışının ve kültürünün bir toplumda yerleşebilmesi için, ekonomik ve toplumsal birtakım koşulların var olması gerekmektedir. Bu koşulları şöyle sıralarsak:

“Ekonomik Koşullar: 1) En azından bireylerin yaşamsal gereksinmelerinin (yeme ve barınma gibi) karşılanabildiği bir üretim düzeyi, 2) Ekonomik yaşamdaki etkililikte, belirli sermaye- emek (işçi- işveren) dengesi; 3) Toplumsal sınıflar arasında çok büyük gelir farklılıklarının bulunmaması.

Toplumsal Koşullar: 1) Ulusal bütünlüğün sağlanmış olması; 2) Hiçbir toplumsal sınıfın diğeri üzerinde kesin bir üstünlüğünün bulunmaması; 3) Toplumsal sınıflar arasındaki geçiş akışkanlığının yüksek olması, 4) Toplumda çoğunluğun, kitle iletişim araçlarını izleyebilecek bir eğitim düzeyinin bulunması, 5) İnsanların eşitlik ve özgürlüğüne hoşgörü ve uzlaşmaya dayalı bir değerler sisteminin, ulusal kültürde egemen olması”(Kışlalı, 2000:249-250).

Demokrasinin toplumun bünyesinde var olup gelişebilmesi için, ekonomik ve toplumsal koşulların oluşması gerekmektedir. Demokrasi anlayışının yerleşebilmesi için, asgari düzeyde (ekonomik açıdan) bir hayat standardına sahip olmaları gerekir. Toplumsal yaşamda ekonomik gelir düzeyleri, arasındaki dengesizlik, tabakalar arasında uçurumun büyümesine ve insanların yaşam kalitelerinde eşitsizliği beraberinde getirir. Böylesi bir toplumsal yapıda demokrasi anlayışının yerleşmesi mümkün değildir. Tabakalar arası uçurumun yoğun olarak yaşandığı ülkelerde demokrasinin var olabilmesini beklemek olanaksızdır. Zaten demokrasinin tarihsel gelişim seyrine bakıldığında da sınıflar arası mücadeleler etkili olmuştur.

Aynı zamanda içinde yaşanılan toplumsal hayat alanı da demokrasinin yerleşmesine olanak sağlamalıdır. İnsanlar arasında eşitlikçi ve özgürlükçü bir hayat tarzının yerleşebilmesi, insanların (sınıf ayrımı gözetilmeksizin) siyasal hayata dahil edilmelerine olanak tanınması da demokrasi açısından önemlidir. Belli bir hayat standardını yakalamış ancak siyasal katılım hakkı kısıtlanan bireylerin yaşadığı bir toplumsal düzende demokrasinin var olabilmesi zordur. Eğitim olanaklarından yoksun bırakılmak ya da bireylerin yeteri kadar bu olanaklardan istifade edememe durumunda demokrasinin, kültürel yaşamda yer bulması güçleşir. Demokrasinin, bir siyasal rejimin yanında bir hayat tarzını da ifade ettiği (insan haklarına saygı, hoşgörü, adalet duygularını önemseme) toplum bireyelerine benimsetilmelidir. Ancak o zaman demokrasi vücut bulabilir. Aksi takdirde demokrasi sadece kulaklarda çınlayan hoş bir söylemden öteye geçemez. Çünkü “ Demokrasi Batı’da Rönesans’la başlayan bir dizi iktisadi ve kültürel evrimleşmenin ürünüdür. Bu evrimleşme süreci, demokratik bir siyasal sistem yerleşme koşullarını da ortaya koymuş bulunmaktadır. Batılı olmayan toplumlarda ‘demokrasi’nin yerleşebilmesi bakımından, hem iktisadi gelişme düzeyinin yükselmesi, hem de kültürel değişimi gerekmektedir. Demokrasi, ancak bu ön koşulların gerçekleşmesinden sonra istenebilecek veya gerçekleştirilebilecek bir siyasal sistemdir”(Köker, 2003:13).Türkiye’de de demokrasi anlayışının yerleşememesinin en belirgin özelliği, onu kültürel yapımızın bir parçası haline getiremeyişimizdir. İçselleştirilen bir demokratik anlayış ve onu devam ettirebilecek kurumların varlığı ile bizlerde batılı ülkeler arasındaki yerimizi alabiliriz.

Demokrasinin yerleşip yaşayabilmesi için gereken koşulların yanında şu ilkelere de ihtiyaç vardır:

- “Seçimle belirlenmiş memur,
- Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler,
- İfade özgürlüğü,
- Alternatif bilgilenme kaynakları,
- Kurumsal özerklik,
- Vatandaşların dâhil edilmesi” (Dahl, 2001:89).

Anayasada belirlenen süreler içerisinde, özgür bir ortamda yapılan seçimler demokrasi için şarttır. Seçimler gizli oy- açık sayım ilkesi ve adil bir seçim anlayışını gerektirmektedir. Bütün vatandaşların siyasal hayata katılmalarına olanak sağlanmalı ve tanımına uygun olarak, halkın egemenliği ilkesi ile bütünleşebilmelidir. Seçimle işbaşına gelen hükümetlerin, diğer muhalif partilerin görüşlerine saygı ve uzlaşmacı bir anlayışla azınlık haklarını koruma konusunda da hassas davranılması gerekmektedir. Çünkü demokrasi çok hassas dengeleri bünyesinde barındırır.

C- Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde Demokrasi Anlayışı

Gelişmiş – ülke ayrımında başvurulan kriterler var. Ancak bir ülkenin gelişmiş ya da olduğunun belki de en belirgin özelliği, ekonomik gelişmeyle doğru orantılı olarak kişi başına düşen milli gelir düzeyidir. Kişi başına düşen milli gelir düzeyi yüksek ise gelişmiş, aksi halde ise az gelişmiş olarak kabul edilir. Ancak böylesi bir bakış açısı madalyonun sadece bir yüzüyle olayları değerlendirmeye tabi tutar ki, bu da bizi yanlış sonuçlara götürebilir. Bir ülkenin ekonomik büyümesi elbetteki onun gelişmişliğini göstermesi açısından önem arz eder. Bunun dışında bir ülkede yaşayan insanlara tanınan hak ve özgürlükler ve bunların korunması, demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işletilebilmesi de gelişmişlik için bir ölçüt olarak kabul edilmelidir. Bugün bazı ülkelere bakıldığında ekonomik büyümenin sağlandığına şahit oluruz. Ekonomik gelişme, yönetim tarzında otoriterliği getiriyor, insanın temel hak ve özgürlüklerinde bir kısıtlamaya neden oluyorsa, böyle bir ülkenin gelişmiş olduğunu iddia etmek yanlıya neden olur.

“(…) Ekonomik büyüme demokrasi için elverişlidir. Öncelikle fakirliği azaltmak ve yaşam standartlarını iyileştirmekle, ekonomik büyüme sosyal ve politik ayrılıkları azaltmaya yardımcı olur” (Dalh,2001:170). Dünya ülkelerine bakıldığında kapitalist bir ekonomik anlayışın oluşturduğu sanayi toplumu beraberinde düşünce hayatını da etkilemiş, liberal bir düşüncenin temellerinin atılmasına olanak sağlamıştır. Ekonomik açıdan yaşanan bu gelişme toplumsal yapıya yansarak demokrasi ile özdeş bir anlayışı gündeme getirmiştir. Ülkeler kapitalist ekonomiyi

uygulamaya koyarken Batı modeli bir demokrasi anlayışının da hemen yerleşeceğine inanırlar. Ancak ekonomik modelin yarattığı liberal düşüncenin (özgür ve demokratik) yerleşebilmesi için sosyo-ekonomik ve kültürel bir ortamın da bulunması gerekir. Aksi takdirde istenilen ya da umut edilen bir demokratik yaşam insanlara vaat edilemez. Batı modeline uygun oluşturulacak kurumlar ve anayasal modellerle dikilen bir elbise o ülkenin beden yapısına uygun düşmeyecektir. Kapitalist ekonomik anlayışın ortaya koyduğu liberal düşünce yapısı, çoğulcu bir siyasal yaşantıyı beraberinde getirir. Bunun yanında farklılıkların görüş ve düşüncelerinin de ifade edebileceği, katılımcı, özgür, demokratik bir toplumsal-siyasal yaşantıyı da bünyesinde taşır.

Batılı olmayan toplumlarda Batı modeli demokrasinin işleyememe nedenini Münci Kapani şu maddeler doğrultusunda açıklamaktadır:

“ a)Bu ülkelerin birçoğunda ulusal bütünleşmenin gerçekleşemeyişi ve ülke halkının henüz kabile aşamasını geçerek ‘millet’ aşamasına varamamış olmaları. Etnik yapı, ırk, dil, din, örf, gelenek v.s. bakımlarından tamamen bölünmüş ve bir arada yaşama bilincine ulaşamamış kitlelerden oluşan bu toplumlar da gerçi devlet kurulmuştur, fakat millet ortada yoktur. Bu da siyasal otoritenin merkezleşmesini ve rasyonelleşmesini son derece güçleştirmektedir.

b)Yaygın olan yoksulluk ve cahilliğin, geniş kitleleri ülke ve toplum sorunları ile ilgilenmekten (bu sorunlar hakkında fikir sahibi olmaktan) alıkoyuşu. Bu durumda siyasal katılıma sadece küçük ‘ elit’ gruplarına inhisar etmektedir.

c)Siyasal iktidarın seçimle kuruluşu ve el değiştirişi, yönetilenlerin serbest siyasal tercihlerine dayanmasını gerektirirken, yarı feodal ve oligarşik sosyal yapılara sahip ülkelerde bu gerçek tercihin ortaya çıkmayışi ve neticede politik iktidarın, sosyo – ekonomik iktidara sahip bir azınlık sınıfının elinde toplanması.

ç)Kitlelerin siyasal kültürünün düşük oluşu yüzünden özgürlüğün bilincine de varamamış olmaları, Bunda sürekli otoriter geleneğin (yüzyıllar boyunca otoriter bir yönetim altında yaşama alışkanlığının), önemli rolü olduğuna şüphe yoktur. Bu durumda, iktidarın kullanılmasını denetleyecek bir kamuoyunun varlığından da elbetteki söz edilemez.

d)İktidarı elinde bulunduran yönetici kadronun çoğu zaman demokrasinin ‘oyun kurallarına’ uymaya yanaşmaması, iktidarını sürdürmek için kendisine rakip olabilecek başka kadro veya grupları siyaset arenasının dışına itmeye, onları saf dışı bırakmaya çalışması” (Kapani,1991:104-105).

Az gelişmiş ülkelerde demokrasi bilincinin yerleşmesine olanak sağlayan özgür düşünce ortamının bulunmaması bu ülkelerde demokratik yapının belli kesimler tarafından oluşturulup işletilmeye çalışması, gerçek demokrasi anlayışına ters düşer. Demokrasiyi de sadece Parlamenter sistem olarak algılamak ve değerlendirmek, Kışlalının ifadesi ile özünden çok biçimde yararlanma olur (2000:306). Çoğulculuk anlayışının yerleşmemesi, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmaması, hukukun üstünlüğüne olan inancın zayıflığını, sadece az gelişmişliğe (ekonomik açıdan) bağlamak yersiz bir savunma olur. Ekonomik gelişme, sosyal, siyasal ve kültürel alanda etkisini gösterir. Ancak ekonomik gelişmenin toplumsal hayata uyarlanabilmesi ve kültürel yapının oluşabilmesine olanak sağlayabilmelidir.

“Piyasa kapitalizmi sadece daha fazla ekonomik büyüme ve refah getirmedi; aynı zamanda demokratik fikirlere ve kurumlara olumlu yaklaşan geniş ve etkili bir orta sınıf oluşturarak bir ülkenin toplumunu temelinden değiştir(me)” (Dalh, 2001:166) imkânını sunduğunu da görmekteyiz.

Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki demokrasi anlayışı arasındaki farklılıktaki en önemli etkeni, ekonomik gelişme oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkeler bu aşamaya gelene kadar mücadelelerle dolu bir tarihi de insanlığa sunmuşlardır. Az gelişmiş ülkeler bu mücadeleleri fazla göz önüne almadan, hazır batı modelini sosyal-siyasal ve kültürel yapısına uyarlamaya çalışmaktadır. Toplumsal ve siyasal zemini uygun olmayan bir ortama demokrasi anlayışını yerleştirme çabası hayalden öteye gidemez. Toplumun koşulları göz önüne alınarak yapılacak bir ekonomik atılım, özgür düşünme anlayışının yerleşmesine olanak sağlayacak bir kültürel yapı,

uygulamada kararlı bir siyasal kadro ile Batı modeli bir demokrasi anlayışının yerleşmesine zemin hazırlanabilir.

D- Türkiye’de Demokrasi

19. Yüzyıldan bu yana devam eden bir demokratikleşme çabası, dünya koşullarına (iktisadi – sosyal – siyasal) ayak uydurmaya çalışan bir ülke, 21. yüzyılda hala demokratikleşme sürecinde olan toplumsal ve siyasal yapı. Türk siyasal yaşamının bu gün göze çarpan özelliklerinden biri; “Demokrasi’nin ‘egemen’ siyasal ülkü olduğudur. Siyasal tablo ‘demokrasi adına’ yapılan mücadeleler ve onların doğurduğu sorunlarla doludur”(Tanilli, 1985:85). Yaşanılan her mücadelede de demokratikleşme süreci sağlanamamıştır. Hatta Türkiye’de yüzyıllardır istenilen ve arzu edilen demokrasi ülküsü, “demokratik ve otoriter sistemler arasında gidip gelmiştir” (Huntington, 1991:40). Yaşanılan askeri darbeler ile bu ülkü kesintiye uğratılmıştır. Tarih sayfaları da herhalde bundan sonraki dönemlerde de Türk demokrasisinin vereceği mücadeleyi yazacaktır.

Osmanlının son dönemlerinde, Batı’da hızla gelişen bir sanayileşme hamlesi ve onun yarattığı kapitalist ekonomi anlayışı, siyasal yaşantıda da etkisini göstermiştir. Değişen dünya koşullarına Osmanlının gözünü kapatması imkânsızdı. Çökmekte olan bir imparatorluğu, ayakta tutmaya çalışan aydın ve asker bürokrat, kurtuluş reçetesinin Batılılaşma olduğu yönünde birleşmişlerdi. “Osmanlı toplumunda önemli siyasi ve sosyal değişmelerde bu tip entellektüellerin önemli rolü olmuştur. Bunlar, Batı’dan örnekler vermek suretiyle Batı norm ve değerlerini, siyasi gelişmelerini Türk düşünce hayatına pompalamıştır” (Türkdoğan, 1985:49). Bunun için ilk olarak padişahın mutlak otoritesini sınırlama ile işe başlanmıştır. Meşrutiyetin ilan edilmesi, Mebusan Meclisi’nin açılması ve ilk yazılı anayasa metninin oluşturulması ile Batılılaşma yolundaki süreç başlamış oldu. Yönetici ve aydınlar, Batı kurumlarının aktarılması ile geriliğin üstesinden geleceğine ve imparatorluğun kurtulacağına inanıyorlardı. (Tanilli, 1985:89-90).

Batıda demokratikleşme hareketi tabandan başlarken, Türkiye’ de ise bu sürecin, pek de sağlam olmayan bir şekilde, yukarıdan aşağıya doğru işletilmeye çalışılmasıdır. Burjuva sınıfının Batıdaki gibi olmayışı, bu görevin aydın ve asker bürokratlar tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Bu konuda Kongar, “ Laik ve demokratik rejimi kuran, toprak ağalığı ve köylülükle mücadele veren çağdaş sermaye ve işçi sınıfları henüz Türkiye’de gelişmemiş olduğu için bu savaşını, ancak sivil ve asker bir avuç bürokratin desteği ile verilir” (2006:168) diyerek halk desteğinden yoksun bir demokratikleşme çabasını ifade etmektedir. Temelleri sağlam atılmayan bir demokratikleşme sürecinin sürekli olarak devlet desteği ile oluşturulmaya çalışılması, demokrasimizi engelleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Köker bu durumu şöyle açıklar: “Batı demokrasisinin tarihsel gelişimi içinde, bu demokrasinin kuruluşunda başrolü oynayan bir toplumsal güç olarak ‘burjuvazi’ nin Batı’da devletin dışında gelişmiş olması, buna karşılık Türkiye’de ise devlet eliyle geliştirilmesi de, Türkiye’de demokrasinin kurulup yerleşmesi açısından olumsuz bir etken olarak kabul edilmektedir. ‘Burjuva siyaseti’ veya ‘Batı demokrasisi’, Türk toplumunda burjuvazinin devlet eliyle geliştirilmiş olması, dolayısıyla devletten bağımsız bir nitelik kazanamayışı ve bunun yanında, gelişen burjuvazinin devlet aygıtını elinde tutan bürokrasi tarafından iktidarın dışında bırakılmış olması (...), Türkiye’de demokrasinin toplumsal yapı bazında ortaya çıkan bir diğer olumsuz yönünü meydana getirmektedir” (2003:18).

Burjuva sınıfının devlet eliyle oluşturulması demokrasiyi olumsuz yönde etkilerken, demokrasinin sadece biçimsel olarak yaşatılmaya çalışılması da bir olumsuzluk olarak algılanabilir. Demokrasi, Türkiye Cumhuriyeti’nde öz’ü ile yaşanmamıştır. Eğer yaşanabilseydi, üç defa kesintiye uğramazdı. Unutulmaması gereken önemli bir nokta “ demokrasi içinde, demokrasiyi yok etme özgürlüğü yoktur” (Kongar,1993:14). Gerçek bir demokrasi anlayışının yerleşmesine olanak sağlayan bir zihniyetin oluşmaması sonucu askerler, sivillere demokrasi dersi verme durumunda kalmıştır. Taner Timur’un bu konudaki görüşleri ise dikkate değerdir. “On dokuzuncu yüzyıl reformları gerçek reform olmaktan uzak idiyse, Türkiye demokrasisi de gerçek demokrasi olmaktan uzaktır. Üstelik devamlı askeri

harekâtlarla daha da kısıtlanmakta ve Edward Shils'in 1960'larda ortaya attığı 'Vesayetli demokrasi' kavramına somut bir örnek teşkil eder hale gelmektedir" (2003:37).

Demokrasilerde, seçilmişler ülkeyi, muhalefetin de sesine kulak vererek yönetme işine soyunmuşlardır. Ancak bizde seçilmişler bu görevi yerine getirmede güçlüklerle karşılaşılıyorsa sağlam bir demokrasi yok demektir. "Halk tarafından seçilmiş organlar, anayasal yetkilerini, seçilmemiş organların (fili olsa bile) ezici muhalefetine tabi olmadan kullanabilmelidir. Eğer ordu mensupları, yerleşik memurlar ya da devlet yöneticileri seçilmiş sivillerin özgürce hareket edebilme kapasitelerini sınırlıyorsa ya da halkın temsilcileri tarafından alınan kararları veto ederse demokrasi tehlikeye girer" (Yılmaz, 1998:1167).

II. Dünya savaşı ile birlikte değişen dünya koşullarına ayak uydurmak artık zorunlu hale gelmişti. Tek parti ile Batı dünyası arasında yer almak mümkün görünmüyordu. " Uluslar arası politikada beliren yeni güç dengesi, Türkiye'nin yalnızca dış politikasını değil, fakat iç politikasını da yakından etkiliyordu. Elbetteki müttefiklerin zaferi, otoriter tek parti rejimlere karşı liberal demokrasinin zaferini simgelemekteydi. Artık Avrupa'da müttefik ordularının da yardımı ile çok partili ve serbest seçim esasına dayalı liberal demokrasiler kurulacaktı. Batı ittifakı içinde yer almak isteyen bir ülkenin de bu önemli siyasal gelişmelerin tamamen dışında kalması elbette düşünülemezdi" (Koçak, 1990:134). İlk muhalefet hareketleriyle başlayan ve CHP'den kopuşlarla kurulan DP, muhalefetin sesini duyurma özgürlüğünü sağlamıştır. Bizim demokrasi sınavımız ve sorunlarımız ise bundan sonra hız kazanmıştır. Çünkü askerler her on yıl arayla Türk demokrasisine ciddi zararlar vermişlerdir. Artık Türkiye'de demokrasi denildiğinde akılda ilk çağrışım yapan kavram, darbe olmuştur. Ve onunla birlikte değişen anayasal düzenimiz...

Halkın özgür iradesine dayalı olarak yapılan seçimlerle iş başına gelen siyasiler, ordunun silahlarıyla siyasetten uzaklaştırılmışlardır. " Askerler artık devletin hizmetinde ve yönetenlerin emrinde olmaktan çıkıp kendileri(ni) iktidar

savaşına attıkları zamanda silah gücü ile” hallederler (Duverger, 1964:125). İktidara geçince de bunu anayasalarla destekleyerek kalıcı olmayı amaçlarlar.

“ Güç yukarıdan aşağıya doğru kullanılıyorsa, demokrasi yok demektir, çünkü biz, toplumsal eyleyenlerini seçtikleri toplumlara demokratik toplum diyoruz” (Touraine, 2004:53) şeklinde ifade edilen görüşe hak vermemek mümkün değildir. Vesayetli demokrasi anlayışından kurtulabilmenin en önemli yolu onun anlamını bilerek işe başlama olduğunu söyleyen Tanilli şöyle devam ediyor: “ Unutmayalım, demokrasi, her toplumda varolmasından daha doğal şey bulunamayan sosyal ya da siyasal çelişkileri, en üst düzeylerdeki yepyeni sentez potalarında eritebilmenin yoludur. Yaratıcı dinamiği de buradadır demokrasinin. Unutulmaması gereken bir başka önemli nokta’da, demokrasinin, yukardan kararlarla biçimlendirilebilecek bir şey değildir. ‘Halksız bir demokrasi’ Türkiye’de, kimi çıkar çevresinin özlemine yanıt verebilir, ya da bir bölüm aydın taslağının zümreci yeğlemelerine ve imgelerine denk düşebilir ama Türkiye’yi de çağın dışında ve gerisinde çırpındırır, durur” (1985:113).

Halkın demokrasiyi doğru anlamasına olanak sağlayarak, devleti yönetme işinin sadece, seçilen temsilciler aracılığı ile yürütülebileceğini ve demokrasiler de askeri darbelerin yerinin olmadığını vurgulamak yerinde olur. Oysa Türkiye’de ‘vesayet’ altında olan rejim, ordunun rejimin koruyucusu sıfatı ile davranıp rejim tıkandığında veya siyasilerin bunalımları çözemedikleri durumda sık sık rejime müdahale etmeleri gibi gerçekler düşünülürse ‘askerleşme’ eğilimi içinde olmuştur. Ancak, demokratikleşme eğilimi ile askerleşme birbirine zıttır ve gerekli olan da askeri bürokrasinin etkisinin azaltılarak demokratikleşme çabalarını sergileyebilmektir.

E- Darbenin Tanımı

Darbe kavramı demokrasiye zıt düşen bir kavramdır. Nasıl ki, demokrasinin tarihsel gelişimi yüzyıllara dayanıyorsa, askeri darbelerin tarihi de bir o kadar eskiye

dayanmaktadır. Demokrasi bütün ülkeler için, bu ister gelişmiş ister az gelişmiş olsun, arzu edilen bir yönetim tarzı ve yaşam biçimi ise, askeri darbeler de bir o kadar istenmeyen otoriter bir rejimdir.

Darbe en genel tanımıyla, ordunun yönetimi ele geçirmesidir. Kuvvet kullanılması yoluyla iktidarın değiştirilmesi ve mevcut hükümetin devrilmesi olan darbe, çoğu zaman ordu tarafından ya da ordunun desteği ile küçük bir grup tarafından iktidarın ele geçirilmesidir. Darbeler sonucu mevcut yapıda köklü bir değişiklikten ziyade yönetici sınıf değiştirilir(Neziroğlu,1998:1237). Darbeden sonra yönetimin devri tekrar askerlerin kontrolünde sağlanır. Ancak Kışlalı'ya göre, "askerler genellikle, birtakım güvenceler almadan iktidarı terk etmezler"(2000:333).Bu güvenceyi aldıktan sonrada kendi kontrolleri altında sivil siyasal yaşama geçişi sağlarlar. Perde gerisinde de ülkeyi koruma ve kollama görevini yerine getirirler.

Askeri darbeler özellikle az gelişmiş ülkelerin yabancıları olmadığı bir kavramdır. Yapılan her darbenin kendine göre haklı bir gerekçesi olduğu iddia edilir. Bunlar, iktidarda bulunan hükümetin toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunları çözmedeki yetersizlikleri, terör ve şiddet eylemleri gibi. Bu gerekçelerle ordu mensupları yönetime el koyarlar ve siyasal sistemi kendi denetimleri altına alırlar.

Siyasal yapının denetim altına alınması, beraberinde birtakım değişiklikleri de getirir. Özellikle Türkiye'de Anayasanın sil baştan değiştirilmesi buna örnektir. Siyasal partilerin kapılarına mühür vurulup, siyasilerin tutuklanması ve siyasal haklardan yoksun bırakılıp mahkûm edilmesi ya da idam edilmeleri yine askeri darbelerle karşımıza çıkan ve demokrasiye taban tabana zıt olan uygulamalardır. Demokrasiler de yer alan temel hak ve özgürlükler de, askeri darbelerle yok edilmektedir.

Darbelerdeki amaç, halka hak ettikleri huzuru vermektir. Siyasilerden kaynaklandıklarını iddia ettikleri toplumsal, siyasal ve ekonomik kaos ortamından ülkeyi çıkarmak, düzeni sağlamak ve demokrasiyi yeniden tesis etmektir. Sorunun

özüm yerinin parlamento olması gerekliliği ne yazık ki askeri darbelerde kabul görmez bu da demokrasinin özüne ters düşmektedir. Askeri rejimler, baskıcı uygulamalarını sadece ülkenin kötü gidişine engel olamayan siyasilere değil, bütün topluma uygulamaktadır. Yönetimi ele geçirdikten sonra kendi belirledikleri süreler zarfında yönetimde kalmakta ve sonra yönetimi yeniden sivillere devretmektedir. Ancak oluşturdukları kurumlarla ülke yönetimindeki mutlak hakimiyetlerine devam etmektedir. Türkiye’de özellikle 1960 ve 1980 askeri darbelerinden sonra oluşturulan Milli Birlik Komitesi ve Milli Güvenlik Konseyi bunun en güzel örneğidir.

Demokrasi, farklı görüşlerin uzlaşımına olanak sağlayan, insana insan olmasından dolayı değer veren, adaleti, hoşgörüyü, bağımsız yargıyı, hukukun üstünlüğünü ve adil seçimleri sağlayan ve en önemlisi, insan onuruna yaraşan en ideal rejimdir. Bu rejim yine desteğini halktan alır. Halktan yoksun bir demokrasi nasıl ki düşünülemezse, silahların gölgesinde demokrasiyi inşa etmek ve yerleştirmek de düşünülemez.

II. BÖLÜM: ORDU VE SİYASET

A- Ordu ve Siyaset

Siyasal sistemler içerisinde bir baskı unsuru olan ordu, tarihin bütün dönemlerinde ülkenin gelişmişlik durumu ne olursa olsun varlığını her zaman muhafaza eden bir kurum olarak karşımıza çıkmıştır. Ordu bir ülkenin uluslar arası arenadaki gücünü gösteren, o ülkeyi iç ve dış tehditlere karşı koruyan iyi örgütlenmiş, disiplinli ve elinde silahlı gücü bulunduran bir kurumdur.

Orduların özelliklerini sıralamak gerekirse (Örs,1996:26-30);

Hiyerarşi: Orduların hiyerarşik bir yapısı vardır ve merkezileşmiş bir emir- komuta zincirine dayanmaktadır. Otorite aşağıya doğru, sorumluluk ise yukarıya doğru işlemektedir.

Disiplin: Disiplin, askeri kurumu bir arada tutan en önemli özelliklerden birisidir. Ordu, bir otorite piramidi şeklinde düzenlenmiştir. Buradaki otorite bireye değil, rütbesine aittir. İtaat, en üstten en alta doğru, sıra atlamadan yürütülür.

Profesyonellik: Ordu profesyonellik özelliğine sahiptir. Modern ordunun profesyonellik özelliği, onu eski çağların savaşçılarından ayırmaktadır. Uzmanlık, sorumluluk ve grup bilinci profesyonelliğin şartıdır.

Eğitim: Profesyonelliğin bütün bu özelliklerini, subaylık mesleği karşılamaktadır. Subaylık başlı başına bir uzmanlığı gerektirmektedir ve bu uzmanlık için almış oldukları eğitim ve sahip oldukları hüner, onları hemen hemen tüm sivillerden ayırmaktadır. Askerlik mesleğindeki profesyonellik onun almış olduğu eğitimle ilgilidir.

Sosyal sorumluluk ve Misyon: Subayın uzmanlığı, ona özel bir sosyal sorumluluk yüklemektedir. Sahip olduğu uzmanlığı kendi kişisel çıkarları için değil, toplum istediğinde, toplumun yararına kullanmak zorundadır. Askerlerin üzerine yüklenen sorumluluk duygusu aynı zamanda bir misyonu üstlenmelerini de sağlamıştır. İçinde yaşadığı toplumun güvenliğini sağlama, devlet prestijini yükseltme gibi. Kendisine yüklenen bu misyon ile kendini toplumun üzerinde görme eğilimini yaratmaktadır.

Grup Bilinci ve Dayanışma: Aynı eğitim sürecinden geçerek aynı değerlere sahip olma, aynı misyonu ve sorumlulukları paylaşma, ordu mensuplarına birliktelik, grup bilinci ve dayanışma kazandırmaktadır. Askeri birime giriş, toplumdaki diğer birçok

mesleki gruba giriş oranla daha sınırlıdır. Öncelikle belirli düzeyde eğitime sahip olmayı gerektirmektedir. Normal olarak toplumun geri kalanından ayrı yaşar ve çalışırlar ve gerek fiziksel gerek sosyal olarak, diğer profesyonel kişilerle profesyonel olmayan konularda daha az temasta bulunurlar. Hem kendi aralarındaki hem de sivillerle kendi aralarındaki sınır üniforma ve rütbeyi gösteren işaretlerle sembolize edilir (Örs, 1996:26-30).

Askerlerin sayılan bu özellikleri onların toplumdan ayrı bir sınıf ve ayrı bir güç haline gelmelerine neden olmuştur. Ordunun bir baskı grubu olarak siyasal sistem içerisindeki ağırlığı ise, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler bazında farklılıklar göstermektedir. “ Siyasal sistem ve gelişme düzeyi ne olursa olsun, ordu her ülkede bir tür kendine özgü baskı grubu olarak siyasal yaşamda ağırlık taşır. Bu niteliği ile de süreçlere- azalan ya da artan ölçülerde-etki yapar” (Kışlalı, 2000:314).

“ Ordunun devlet içindeki yeri, sivil siyasal sürece ve topluma karşı konumu ve etkisi, ülkeden ülkeye değişmektedir. Daha ziyade batılı ve demokratik ülkelerde ordu, devlete bağlı bürokratik bir kurum gibi işleyerek, sivil siyasal yönetime hizmet anlayışı ile hareket etmektedir. Bu ülkelerde temel prensip, sivil üstünlük prensibidir. Ordu; gerektiğinde harekete geçirilen askeri ve moral güç kaynağıdır. Buna karşın, diğer bazı ülkelerde, aynı özelliklere sahip ordu, sivil siyasal yaşamı yönlendiren, baskı yapan hatta zaman zaman onun yerine geçebilen bir güce sahiptir ya da böyle bir güç elde etme arzusundadır. Bu ülkelerde henüz sivil üstünlük prensibi, hem siyasal hem de toplumsal düzeyde yerleşiklik kazanmamıştır. Başarılı veya başarısız hükümet darbelerinin, sivil siyasete açık ya da gizli baskı veya tehdit biçiminde gerçekleşen askeri müdahalelerin sık görüldüğü ülkelerin önemli bir kısmının ortak özelliği, siyasal ve toplumsal olarak az gelişmiş (Modernleşmemiş) ya da gelişmekte olan ülkeler olmalarıdır” (Örs, 1998:1217). Bu ülkelerde ordu ve aydın bürokratlar, toplumu geri kalmışlığın pençesinden kurtarmak adına müdahale etmektedir. Ordu, toplumun geleneksel yapısını değiştirmek isteyen ilerici bir güç olarak ortaya çıkıyor ve sosyal düzenin değişmesi ve modernleşmesi çabalarında öncülük rolünü

üstleniyor (Kapani, 1991:106). Osmanlının son dönemleri dikkate alındığında bu görüşün ne kadar haklı olduğu görülebilir.

Geri kalmışlık bilincinin yerleşmesi ve bununla mücadele etme toplumun seçkin (aydın-asker) kesiminin bir problemi olarak varlığını hissettirmektedir. Gelişmiş ülkelerde modernleşme ve demokratik anlayışın yerleşmesini sağlayan burjuva sınıfının olması, bu mücadeleyi kolaylaştıran önemli bir etkidir. Zaten burada demokrasi tabandan yükselmiştir. Halk desteklidir. Böyle bir toplumda da ilerici bir güce (asker- aydın bürokrat) pek de ihtiyaç yoktur. Ancak az gelişmiş ülkelerde elit kesim sadece az sayıda eğitim görmüş olan aydın ya da askerdi. “Halk kendi geleneksel yaşantısı içerisinde değişime pek de önem vermiyordu. O zaman modernleşme süreci halk için ancak halka rağmen yapılacaktı. Yalnız aydınlar grubu, gelişmiş ülkelerle aralarındaki açığı kapatabilmek için çok hızlı bir reform sürecini başlatmakta, ister istemez toplumsal değişimin çok önüne geçmektedir. Yönetici seçkinler ile toplum arasındaki uçurum genişledikçe, modernleşme hareketi yukarıdan aşağıya doğru, zaman zamanda baskı ile gerçekleştirilen bir süreç dönüşmektedir”(Örs,1998:1218).

Toplumların gelişme düzeylerindeki artışla ordunun rolü değişmektedir. “Çünkü bu ülkelerde temel sınıflar güçlenmiş, toplumun çoğulcu yapısı içinde Silahlı Kuvvetlerin ağırlığı göreceli azalmıştır”(Kışlalı, 2000:314). Milli savunma açısından ne kadar önemli bir yere sahip olursa olsun, modern devletlerde askeri otorite, sivil iktidara tabidirler. Bunun aksi olamaz (Tanilli, 1985:497). Bunun aksi durumunda demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. “Askerler ve polis güçleri, demokratik yollarla seçilmiş resmi görevlilerin tüm denetimi altında olmadığı sürece demokratik siyasi kurumların gelişmesi ya da varlığını sürdürmesi mümkün değildir” (Dahl, 2001:130). Ancak “ sivil seçkinlerin güçsüzlüğü, asker seçkinlerin önemini büyütür. Karşı koyacak denge oluşturacak bir gücün ya da güçlerin yokluğu, askeri darbeleri ve askeri rejimleri kolaylaştırır. Güçlü partilerin, sendikaların, derneklerin, etkili ve bağımsız kitle iletişim araçlarının bulunmayışı karşısında iyi örgütlenmiş tek güç olarak ordunun ağırlığı çok artar”(Kışlalı, 2000:314). Özellikle bunalımlı

dönemlerde (siyasal istikrarsızlık, ekonomik darboğazların yoğun olduğu zamanlarda) iktidara müdahale ederek siyasal rejimi, anayasal düzeni sil baştan değiştirme gücüne sahip olabilmektir.

Huntington'a göre "Oligarşi dünyasında asker bir radikaldir, orta sınıf dünyasında bir katılımcı ve hakemdir; kitle toplumu ufukta görününce mevcut düzenin tutucu gardiyanı haline gelir(...) toplum ne kadar geri ise ordunun rolü o kadar ilericidir, toplum ne kadar gelişirse ordunun rolü de o kadar tutucu ve reaksiyoner olur" (Aktaran, Örs, 1996:21).

Toplumdaki gelişmişlik düzeyi ile ters orantılı olarak ordunun rolünde de değişimler olmuştur. Toplumun geri kalmışlığı arttıkça ordu, toplumun gelişmesinin itici gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Osmanlının son dönemlerinde askerler, toplumun iyileştirilmesi ve batılı bir seviyeye erişebilmesi için aydınlarla birlikte etkin bir siyasal rol üstlenmişlerdir. Ancak toplumsal gelişme arttıkça, ordu, sadece devlete hizmet eden ve onun kontrolünde olan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

B- Cumhuriyet Öncesi Ordu-Siyaset İlişkisi

Dünya tarihine 600 yıl boyunca damgasını vuran bir imparatorluğun düzenli ve disiplinli bir ordusunun bulunması elbette kaçınılmazdı. Kuruluşundan itibaren ordu ve siyasetin iç içe olduğu, onun yayılcı bir politika uygulamasında kendini göstermekteydi. İmparatorluğun tek hakim gücü olan padişahın, seferlerde ordunun başında olması ve savaşlarda komutan kimliğini taşıması ordu ile siyasi yaşantının birbirinden ayrılmadığını göstermekteydi. Ordu imparatorluk içinde her zaman merkezi konumunu korumuş ve sürdürmüştü. Çünkü üç kıtaya hükmetmek güçlü bir ordu ile mümkündü.

“Batı, siyasi ve askeri üstünlüğünü belli edinceye kadar Osmanlı imparatorluğu’nun başarısı devam etti, sonra on yedinci yüzyılın sonuna doğru, bu imparatorluk hızla çökmeye başladı” (Karpas, 1996:29). “Art arda gelen askeri ve siyasi mağlubiyet ve iktisadi krizler, Osmanlı yöneticilerini çare aramaya zorlarken geleneksel olandan da vazgeçmeye zorluyordu”(Alkan, 2001:20). “Başarısızlığın en önemli nedeni olarak ordunun bozulmasını gören yöneticiler, kadim dönemi geri getirmek üzere harekete geçtiler ve ilk olarak ordunun ıslahına yöneldiler” (www.kopru dergisi. com). Osmanlı yöneticilerine göre ordu ıslah edilirse, devlet eski düzenine geri dönerdi. Ancak ekonomik düzeydeki gerileme ve batının her alana yayılan üstünlüğü ile yapılacak olan ıslah çalışmaları gerçekten iyi bir sonuç verebilecek miydi? Çünkü artık bu ordu, üç kıtada okyanuslar arasında uzanan bir imparatorluğu savunamıyordu. Reform kabul etmiyordu (Öztuna-Gökdemir, 1987 :10).

Bu yüzden “ Osmanlı İmparatorluğu’nun Duraklama Devrinde III. Selim ile başlayan reform hareketlerinin ilk uygulama alanı orduydü. Ordu düzelirse ülkenin içinde bulunduğu kötü durumda düzeldir inancı vardı”(Baydur,1998:1266). “Bu amaçla, yeni askeri okullar açılmış, yurt dışından çok sayıda askeri eğitimci getirtilerek öğrencilerin yeni tekniklerle tanışması sağlanmış, ayrıca çok sayıda askeri öğrenci, eğitim amacıyla yurtdışına gönderilmiştir. Böylece, Osmanlıda modernleşme hareketi, ilk kez ordu içinde savunmacı modernleşme biçiminde başlamıştır” (Örs,1998:1220).

Yeniçeri ocağının varlığını devam ettirmesi imparatorluk için hala bir tehdit unsuruydu. Yeniçeri ocağı II. Mahmut döneminde lağvedilmesi ile sona erdi (Baydur, 1998: 1266). “Orduda başlayan ilk reformlar az çok kök salınca, bunları başka alanlarda reformlarla tamamlayıp kuvvetlendirmek üzere teşebbüslere girişildi” (Karpas, 1996:94). “II. Mahmut’un inkılâplarının en önemlisi, devlet yönetimini asker ve ilmiye sınıflarından alarak, mülkiye sınıfına vermesidir. Bu Osmanlı tarihinin en büyük inkılâp hareketidir(...) Mülkiye rütbeleri askeri

rütbelerden kesin şekilde ayrıldı (ilmiyle rütbeleri aynıyla kaldı) Askerler yalnız ordu ve donanma işleriyle uğraşarak, eyalet yönetimine katılmayacak, hiçbir subay politik fikir söylemeyecek, üstünün ve hükümetin emirlerini yerine getirmekten savaşmaktan başka bir işi olmayacaktı.(...) Ordu ve donanma, hükümette, serasker ve kaptan-ı derya adlarını taşıyan harbiye ve bahriye nazırlarınca temsil edilecek, ancak bunlar politik fikir söylemeye yetkili iki mareşal olacaktır. (Sonradan bunlara bir de tophane müşiri ilave edilerek hükümetin üçüncü askeri üyesi oldu.) Bu suretle askerin politikaya karışmaması ve yönetimden alınmasıyla, yetki sahası çok daraltılmış oldu. Fakat subayın itibarı bir kat daha arttı. İç politika ile uğraşan asker devirleri, ‘yeniçerilik devri’ diye küçük görülmeğe başlandı. Subay politika ile uğraşmayı aklından bile geçirmez oldu.(...) Askeri disiplin, Prusya ve Fransa ordularında, İngiltere donanmasında ne ise aynı şekilde kuruldu. En küçük itaatsizlik, ‘yeniçerilik hortluyor’ sloganıyla ceza gördü” (Öztuna- Gökdemir, 1987:18-19). “Bu cezalandırma, kısa dönemde asker kimliğini siyasetten uzak tutmakta etkili olabilmişti. Ancak bu gelişmeden hareketle yönetimin tamamen sivil menşeli bürokratlara geçtiği de söylenemez”(Alkan, 2001:24).

Osmanlı İmparatorluğu’nu, kötü gidişinden kurtarmak ve onu batılı bir seviyeye ulaştırmak maksadıyla, orduda başlayan ıslah çalışmaları, batılı modeli sadece orduya değil, diğer kurumlara da yansıtma amacı güdülerek yapıldı diyen Karpat şöyle devam ediyor.(...) bir taraftan reformları ordudan gayri alanlara yaymak fikri, diğer taraftan Batılı devletlerin imparatorluğun Hıristiyan ahalisine eşitlik ve teminat verilmesi yolundaki ısrarları siyasi reforma zemin hazırladı. Bu reform 1839 yılında Tanzimat hareketi olarak meydana çıktı. Gülhane Hattı Hümayunu adıyla anılan Tanzimat Fermanı Sultan Abdülmecid’in rızasıyla Reşit Paşa tarafından düşünülp yazılmış ve 3 Kasım 1839 günü İstanbul’da Gülhane Meydanı’nda okunmuştu. Tanzimat Fermanı, hiçbir teminat göstermeksizin, bütün vatandaşlara eşit haklar ve mal ve can emniyeti vaat ediyor, mali (yani vergi sisteminde), askeri ve adli sahalarda bazı reformlar ileri sürüyordu (Karpat, 1996:34). “Kişi haklarının bazılarının (yaşama, mülkiyet, onur gibi) düzenleyici yasalarla korunacağı, çok açık

değilse de yine anlaşılabilir bir biçimde dile getirmesiyle, yeni bir insan hakları ve onurluluk anlayışı getiriyordu” (Mardin, 1994:215).

Monarşik gücün temsilcisi olan padişahın yetkilerini kısıtlayarak insan haklarını ön plana alan Tanzimat Fermanı beraberinde, yeni Batılı düşünce anlayışlarının da yer etmesine olanak sağlamıştır. “Tanzimat’ın getirdiği modern siyasi fikirler, vatandaşlık hissi, vatan duygusu, devlet şuuru, hürriyet ve eşitlik, Batı tarzında eğitimin getirdiği kaçınılmaz unsurlar olarak Osmanlı zabitini etkiliyordu. Osmanlı aydınlarının müşterek kabusu haline gelen, devletin yıkılacağı ve bunu engellemek gerektiği fikri, bu defa Osmanlı zabitini eskiye göre farklı bir sebeple siyasilere itiyordu” (Alkan, 2001:23).

İmparatorluğun nasıl kurtulacağı fikri, aydın ve asker bürokratlar arasında önemli bir soru haline gelmişti. Bu soruya verilen tek yanıt ise Batılılaşma olmuştur. Batının bütün kurumlarıyla Osmanlıya aktarılması esnasında batılılaşma düşüncesi de kendisine uygun bir zemin hazırlamıştı. Özellikle Batı’da eğitim alan aydın bürokratlar “Genç Osmanlılar” adıyla bir siyasi oluşumu başlattılar. Bu amaçla çıkardıkları gazetelerde yazdıkları yazılarla meşrutiyet yönetiminin kurulmasını, bir anayasanın hazırlanmasını yeni bir meclisin açılmasını istemekteydiler. “Yeni Osmanlıların amacı Osmanlı imparatorluğu’nda bir ‘meclis-i meşveret’in kurulmasını sağlayacak siyasi iktidarın paylaşılmasını kurumlaştırmak, bir kuvvetler ayrımı sağlamaktı. Kuvvetlerin dengesi, yürütmeyi kurulacak olan meclis’e karşı sorumlu tutmakla elde edilecekti. Yeni Osmanlılar ‘yürütme’den padişahı değil, Abdülaziz devrinde devlet idaresini fiilen ele almış olan Babıali üst bürokrasisini kast ediyorlardı. Yeni Osmanlıların bu fikirlerini uygulamaya koymasını sağlayan grupsa devlet adamlarından, askeri liderlerden ve ulemadan oluşan bir cunta olmuştu” (Mardin, 1996:31). Abdülaziz’in bir saray darbesi ile tahttan indirilmesinde ordu ve siyaset ilişkisinin yeniden su yüzüne çıktığını görmek mümkündür. Tipik bir yeniçeri ayaklanmasının benzer unsurlarını taşımasına rağmen Abdülaziz’in hali ‘yeni asker ve sivil şehirli aydın’ işbirliğinin ürünü olarak, farklı bir karakterde görünmektedir (Alkan, 2001:25). “Yeniçeriliğin ortadan kaldırılıp modern ordunun

kurulmasından tam 50 yıl sonra ordunun yeniden politikaya girmesi, Tanzimat'ı bozdu. Yeniçerilik devrindeki ayaklanmalardan daha fazla devlete zarar verdi” (Öztuna- Gökdemir,1987:23).

Abdülaziz'den sonra “tahta çıkarılan V. Murat'ın biraz da yaşadığı sıkıntılı günlerin tesiriyle akli dengesini kaybetmesi üzerine doktor raporu ve Şeyhülislam fetvası ile hal'ine karar verildi ve karar 31 Ağustos1876 tarihinde uygulanarak II. Abdülhamit Saltanata geçti” (Alkan, 2001:27).

II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk yazılı anayasası da tarih sayfalarında yer almıştır. “1876 anayasasının taslak çalışmalarında Fransa, Belçika, Alman anayasalarının yanı sıra Balkan eyaletlerindeki anayasal deneylerden ve 1856 Islahat Fermanı sonrasında Osmanlı ‘milletleri’nin kendi iç yönetimlerini düzenlemek için hazırladıkları ‘nizamnameler’den yararlanılıyordu” (Parlar, 2007: 440). “ Kanuni Esasi, 23 Aralık 1876’da Beyazıt meydanında, eski ve yeni vükela, ulema ve askeri rical huzurunda törenle ilan edildi. Törenden sonra saraya gidilerek padişaha teşekkür edildi” (Karal, 1988:9).

“1876 anayasası bir darbeler dizisinin sonucunda ilan edilmiştir. Türkiye'nin ilk anayasası darbe ürünüdür. Kanuni Esasi'nin komisyonda hazırlanan taslağının Abdülhamit tarafından kabul edilmesini sağlayan Süleyman Paşa'nın ‘baskısı’dır. Süleyman paşa saraya giderek Abdülhamit’i açıkça tehdit etti; Kanuni Esasi çıkarılmazsa sonucunun kötü olacağını söyleyerek, Abdülaziz’i düşürdüğü gibi, onu da düşürebileceğini anlatmak istedi. Abdülhamit’in bu ordu komutanının tehdidini çok iyi kavradığına kuşku yoktur” (Parlar, 2007:441). “ Yeni anayasa ile vatandaşlara bir takım bireysel haklar tanıyor ve Mebusan ve Ayan Meclisinden meydana gelen bir parlamento sistemi kuruyordu. Ama padişahın yetkilerine hiç dokunulmuyordu; yasama Meclislerini istediği zaman toplantıya çağırıp dağıtabilirdi, yürütme (icra) organının üyelerini de istediği gibi tayin eder veya vazifeden uzaklaştırabilirdi. İlk Mebusan Meclisi 19 Mart 1877’de toplandı. İkinci bir Meclis ertesi sene toplantıya çağrıldı ama hükümet acı tenkitlere uğrayınca Meclis

müddetsiz dağıtıldı. (1908'e kadar) Bundan sonra 1877 ile 1908 arasında Abdülhamit kendi mutlak idaresini kurarak imparatorluğu istibdadı altına aldı. Abdülhamit'in hürriyetleri birer birer yok edip 1877'den sonra Kanuni Esasi'yi de yürürlükten kaldırması üzerine önce imparatorluk sınırları içinde, sonraları dış memleketlerde gizli cemiyetler kuruldu" (Karpaz, 1996:36). "Birkaç askeri Tıbbiye talebesinin kurduğu gizli bir örgütten (İttihad-ı Osmani) gelişen Jön Türk (İttihat ve Terakki) hareketi, ülkenin geriliğine çare bulunamamasını padişahın istibdadına bağlamış ve kurtuluşu, anayasanın geri getirilmesinde görmüştür" (Tuncay,1990:28). Gizli bir örgüt olarak kurulan İttihat ve Terakki, meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi için yoğun bir muhalefete girişti. Bu çabalar sonuçsuz kalmadı. II. Abdülhamit 1908' de meşrutiyeti yeniden ilan etmek zorunda kaldı. Askerler yine siyaset sahnesine çıkmışlardı. Karpaz'a göre: "Ordu, sadece askeri ve teknik alanda değil, fakat siyasi alandaki yenileşme hamlesinde de başrolü oynamıştı" (Karpaz,1996:38). "Siyasileşme, ya da siyasete müdahale etme gibi davranışlar, artık yüksek rütbeli paşalardan, askeri öğrencilere ve küçük rütbeli zabıtlere doğru sirayet etmişti" (Alkan,2001:30). "Askeri politikaya batırınca devleti kaybetmişizdir ve ardından uzun işgaller, büyük kayıplar, daha da önemlisi, siyasi bünyemizi bir türlü kurtaramadığımız bir sürü hastalık misali alışkanlıklar ve hep aynı teraneler: Yaşasın Hürriyet, Yaşasın Vatan diyerek İlhan Bardakçı İttihat ve Terakkiyi eleştirmiştir" (Aktaran: Baydur, 1998:1266).

Rütbesi ne olursa olsun vatanın kurtulması, halkın hürriyetini kazanması uğruna bir padişaha yapılan baskılar sonucu askerler siyasetin odak noktasında yer almışlardı. Kendi isteklerini de kabul edebilecek kişileri yetkili makamlara oturttukları yerlerini sağlamlaştırma yoluna gitmişlerdi. Gizli bir örgüt olarak kurulan İttihat ve Terakki, artık siyaset sahnesinde de boy gösterecekti. Aslında Barlas'ın da ifadesi ile "ülkenin bütünlüğü ve geleceği açısından en tehlikeli ordu siyasete giren ve bu yüzden ikiye bölünen ordudur" (2000:139).

"1908 yılına kadar İttihat ve Terakki sadece sultanı 1876 Anayasasına riayete zorlama amacını güden bir siyasi dernekti, oysa şimdi birden bire kendisini

memleketi idare etme vazifesiyle yüklü buldu. Hükümeti devralmaya hazırlıksız olduğunu bilen cemiyet, ilkin iktidara geçmemek, sadece ‘vatani’ bir dernek olarak kalma kararını verdi ama öbür yandan da 1908 seçimlerinde kendi namzetlerini öne sürerek Mebusan Meclisini kontrol altına almaktan çekinmedi” (Karpaz, 1996:38).İktidara gelirlerse imparatorluğu kurtaracaklarından eminlerdi (Baydur, 1998:1266).

II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesi ve yerine V. Mehmet Reşat’ın getirilmesi artık ittihatçıların önü alınamayacak bir diktatörlüğünün oluşmasına olanak sağlamıştı. İttihat ve Terakki ile ordu, siyasetin içerisinde hep yer almış ve ondan uzak kalmamıştır. Özellikle Babiâli Baskını ile siyaset ve ordu ilişkisi daha net görülebilir.

Meşrutiyet’in ilanından bu yana, siyasi iktidarların değişimi, genellikle siyasi kriz atmosferinde gerçekleşmiş, ordunun endirekt müdahaleleri söz konusu olmuş ama kabine değişimleri en azından Kanun-i Esasi’nin ruhuna değilse bile lafzına uygun cereyan etmişti. Balkan Harbi’nin en ağır döneminde 23 Ocak 1913’de vuku bulan Babiâli Baskını, bu defa Meşrutiyet’in siyasi hayatına ‘hükümet darbesi’ kavramını sokarak iktidarın bir avuç fedai ile değiştirilebilmesinin mümkün olduğunu göstermiştir. Böylece darbe yoluyla iktidara geçmek, meşru olmasa bile fiili geçerliliği kabul edilmiş bir yol olarak iktidar namzetlerinin tercih listesine girmiş oluyordu (Alkan, 2001:207).

“Yusuf Akçura’ya göre 1908 olayı sadece militer birazda politik bir darbe (Coup) olayı olarak kalmıştır. Hem de sadece aydınlar arasında kalmıştır. Toplumun sınıfları hala oldukları gibiydiler, yani İttihatçılar fikri planda yeni bir şeyler ortaya koyamamışlardır. Onların tek istedikleri ilk başlarda nasıl olursa olsun iktidarı ele geçirmektir. 1914’ten sonra ‘trionvira’ (üç paşalar Enver, Talat, Cemal) ülkeyi tam bir baskı yönetimi ile idare ettiler. İttihat ve Terakki’nin bir diğer özelliği de düşük rütbeli subaylardan oluşmasıydı. Bu onları radikalleştiren etmenlerden biriydi. Bu

haliyle 1960 ihtilalinin bir bezerini ve öncelini gerçekleştirmişlerdi” (Aktaran: Baydur, 1998:1266-1267).

Muhalefetin sesini susturmak, iktidara gelme arzusu ve onu kullanma gücü, İttihat ve Terakki için istenilen bir güçtü. İlk kuruldukları dönemde, meşrutiyet sistemini getirmek için mücadele ederken, sonraları siyaset sahnesinde ve güçlü bir pozisyonda kendilerini bulmuşlardı. Bu iktidar zevkini de, diktatörlüğe kadar götürerek muhafaza etmişlerdi. Bundan sonra özellikle yaşanan siyasal çıkmazlarda ordunun yönetime el koymasına anlayışına, üstü kapalı da olsa, bir fikir vermişlerdir. Orduyu siyasetten uzak tutma çabaları hiçbir zaman sonuç vermemiştir. Üç kıtaya hükmeden imparatorluk artık varlığını koruyamaz bir duruma gelmiştir. Ordu da politik savaşın içerisinde kendini bulunca varlık tamamen yok olmuştur. İmparatorluktan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçerken ordu ve siyasetin yine ayrılmadığına tanık olunacaktır.

C- Cumhuriyet Sonrası Ordu ve Siyaset İlişkisi

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinden itibaren, Cumhuriyetin kurulduğu yıllara kadar devam eden zaman diliminde ordu, toplumun ilerici gücü olarak varlığını korumuştur. Ordunun modernleşmeyi sağlayan bu rolü, onun politik hayata tam olarak katılmasını da desteklemiştir. Özellikle, politize olan ordu mensupları, Mustafa Kemal'le birlikte, kendi kışlarına dönmek ya da siyasete atılmak seçeneklerinden birini seçme durumunda bırakılmıştır. Böylelikle Atatürk, orduyu siyasetten uzaklaştırmayı amaçlamıştır.

Osmanlının kötü gidişinden kurtulma konusunda da itici bir güç olan ordu ve aydın bürokratlar, Cumhuriyet döneminde de reformların asıl uygulatıcılarıydı. Cumhuriyetin ilanında da üniformalıların Türkiye için önemi büyüktü, yalnız artık askerlerin kendi mesleklerini yerine getirmesi anlayışı Mustafa Kemal için büyük bir önem taşıyordu. “Muvazzaf subayları gelecek parlamentonun dışında tutmak için

adımlar atıldı.19 Aralık 1923'te, gelecek seçimlerde subay ve askerlerin milletvekili seçilmeden önce ordudan istifa etmeleri zorunluluğunu getiren ve o sırada mecliste bulunan Kuvvet Komutanlarının komutanlık görevlerinden istifa etmedikleri sürece meclis görüşmelerine katılamayacaklarını öngören bir yasa meclisten geçti. Halifeliğin kaldırıldığı 3 Mart 1924'te, Genelkurmay Başkanı kabinedeki görevini yitirdi ve doğrudan Cumhurbaşkanına karşı sorumlu hale getirildi. Nisan 1924 Anayasası'nın 'hiç kimse, aynı zamanda hem milletvekili hem de hükümete bağlı memuriyette bulunamaz' diyen 23. Maddesi bu noktayı belirtiyordu;(...) 40.madde de Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanlığını 'Cumhurbaşkanı tarafından temsil edilen' Büyük Millet Meclisine veriyordu. Ne olursa olsun, ordu yönetimin yasama kolundan yasal olarak uzaklaştırılacaktı. Daha sonra Askeri Ceza Kanunu'nun 148. maddesiyle ordunun siyasete karışması yasağı pekiştirildi. Bu madde, herhangi bir Silahlı Kuvvetler mensubunun siyasi bir partiye girmesini, siyasi toplantılar yapmasını ya da katılmasını, açıktan siyasi konuşma yapmasını, ya da siyasi nitelikli herhangi bir bildiri hazırlamasını, imzalanmasını ya da basına göndermesini suç sayıyordu" (Hale,1996:72-73) . "Ordu siyasal hayattan tamamen izole edilmişti. Subayların siyasete girebilmeleri için emekli olmaları gerekiyordu. Çoğu emekliliği seçti ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne katıldı. Üniforma içinde Cumhuriyete hizmet etmeyi seçenlere oy hakkı dahi verilmedi. Orduya Cumhuriyet içinde şerefli bir yer verildi. Fakat ülkenin siyasi ve sosyal akımlarından etkilenmelerine izin verilmedi, 1925'ten 1944'e kadar Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, askerlerin siyasete karışmamasına inananlar arasındaydı" (Baydur, 1998:1267).

Aslında sadece ordunun siyasetten uzaklaştırılması siyasal hayatı düzene sokmak için yeterli değildi. Dinin de siyasetten uzak tutulması Cumhuriyet rejimi için zorunluydu. Bu amaçla halifeliğin kaldırılması gerekiyordu. Cumhuriyetçiler açısından 3 Mart günü önemli bir kazanımı da getirmişti. Cumhuriyete karşı bir siyasal seçenek olarak kabul edilen halifelik ortadan kaldırılmıştı. Artık dinsel otorite kalmamıştı (Koçak, 1990:95). Cumhuriyetin ilanı ile yeni bir toplumsal ve siyasal düzen oluşturulurken, ordu ve din, siyasal hayata etki etmemeliydi. Mustafa Kemal Atatürk bu konuda kararlı adımlarla ilerlemişti. Yeni Türkiye Cumhuriyeti için bu

zorunluydu. Atatürk'ün bu konuda kesin ve kararlı yaklaşımı, yapılan anayasal düzenlemeleri ile pekiştirilmesi askerleri uzunca bir süre siyasetten uzak tutmuştu. Her memur gibi askerlerde kendi görev ve sorumluluğu doğrultusunda mesleklerini icra ediyordu. Ta ki 1960 yılına kadar.

“1946 yılında fiilen çok partili yaşama geçilip 1950 seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanması ile ordu ile sivil otoriteler arasında dengeler sarsılmaya başladı. DP'nin uyguladığı siyaset ve orduya karşı tavrı, askerlerin sosyal ve ekonomik statüsünü önemli ölçüde sarsmıştı” (Örs,1998:1222). Dönemin başbakanı Menderes'in demokrasi ile uyuşmayan siyasi kararları, getirilen yasaklar ve baskıları, toplum içerisinde hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Ordu bu nedenleri göz önüne alarak Türkiye Cumhuriyeti'ndeki geleneği başlatan ve siyasilerin idamı ile sonuçlanan darbeyi tarih sayfalarına yazdırmıştır. Halkın siyasi kararlarıyla, iktidara gelen bir siyasi parti ne yazık ki silahların gölgesi altında mahkûmiyet yaşamıştır. Biri başbakan ve iki bakan idam sehpasına çıkarılmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra idam edilen siyasilerle tarih sayfaları demokrasinin yok edildiğine şahit olmuştur.

“27 Mayıs 1960'daki ordu müdahalesi, çağdaş Türkiye'nin siyasal geleneğinde birtakım köklü değişiklikler yaratmış, (...) Cumhuriyet'in başından beri, en bunalımlı dönemlerde dahi korunmaya çalışılan sivil yönetim kuralı çok ağır bir yara almıştır. O günden sonra Türkiye'de askeri yönetim, daima akılda tutulması gereken bir olasılık olarak ortaya çıkmış, ülke yönetiminde derin bunalım belirlediği her sefer, artık gözlerin orduya çevrilmesi, bir alışkanlık haline gelmiştir.(...) Olağanüstü dönemlerde kendini artık açıkça rejimin bekçisi sayan ordu, gerekli gördüğü her vesilede sivil yönetime karışmaktan geri kalmamıştır” (Eroğul, 2003:133). Bunun Türkiye için geleneksel hale geldiğini onar yıllık periyotlar bize göstermektedir. 1960 darbesinden sonra, 1971'de bir muhtıra, 1980'de de bir darbe yaşanmıştır. 1997'de de “postmodern darbe” kavramı ile sadece günümüz koşullarına uyarlanan bir isim altında, askerler politik yapımızda etkili olmuştur. Darbelerin olağan hale gelmesinin nedenini Mustafa Erdoğan, şöyle açıklamaktadır:

“Silahlı Kuvvetlerin siyasal sistem üzerinde – darbeler, muhtıralar ve ‘olağan’ yollarla- etkili olabilmesinin başlıca nedeni ordunun devlet ideolojisinin asli bekçisi olduğu yolundaki anlayışın devlet elitleri arasında yaygın kabul görmesidir. Başka bir anlatımla, resmi ideoloji askerlerin siyasal hayatı kontrol etmelerini, hatta ‘gerektiğinde’ darbe yapmalarını ‘meşrulaştırmaktadır” (1998:1211). Yaşanılan istikrarsızlık durumu, toplumsal çözülme ve şiddet olaylarının çözümü olarak görülen askerler, demokrasiyi hiçe sayarak sorunlara çözüm aramayı görev edinmiştir.Bunu yaparken de Türk Silahlı Kuvvetlerin İç Hizmet Kanunu’nun Umumi Vazifeler başlığı altında yer alan 35. Maddesi uyarınca ‘ Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamaktır’(www.mevzuat.adalet.gov.tr) ifadesi ile gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak sivil siyaset müdahale etmiş ve yönetime el koymuştu. Bunu yaparken de bazı siyasi parti ve siyasiler ile toplumun çeşitli kesimleri, askerlerin bu çözüm arayışına destek olmuştur. Darbeler alkışlarla karşılanmıştır. Hatta askerlere öyle bir meşru hak doğmuştur ki, olağanüstü döneme gerek kalmadan olağan dönemlerde de siyasal kararları etkileme ve kontrol altına alma gibi bir misyonu severek yerine getirmektedir.

12 Mart 1971 Muhtırasında da benzer olaylara tanık olunmuştur. “Genelkurmay Başkanı ve Silahlı Kuvvetler Komutanları, Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanlarına verdikleri bir muhtıra ile sivil hükümeti, ülkeyi ‘anarşi ve kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine’ sürüklemek ve ‘Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirmemiş’ olmakla suçlayarak, eğer hükümet acilen gereken tedbirleri almazsa Silahlı Kuvvetlerin ‘Kanunların kendisine vermiş olduğu, Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine alacağını”” belirttiler (Schick- Tonak, 2003:387). Bu muhtıra ile iktidarda bulunan siyasiler koltuklarını bırakarak hükümetten ayrıldılar. Ayrıca askerler Türkiye’ye bol geldiği iddia edilen 1961 anayasasının bazı maddelerinde de değişiklikler yapmayı ihmal etmemişlerdir. Çünkü bizim darbe geleneğimiz de askerler topluma yeni bir düzen verme adına, anayasa değişikliklerini uygulamaya koymadan siyaset sahnesinden çekilmemişlerdir.

Ancak yapılan ayar ve yoluna devam etmeye çalışan bir ülkede, yeniden baş gösteren siyasi istikrarsızlıklar, devam edemeyen hükümetler, siyasi çekişme ve kavgalar, ekonomik sıkıntılar, yaşanan terör olayları ve cinayetler, toplumdaki dengeyi alt üst etmiştir. Bu durumdan sadece halk rahatsızlık duymuyordu.

Askerler arasında da toplumdaki kaostan duyulan tedirginlik belirginleşmişti. Yalnız uygun zamanı kollayarak ve emir- komuta zincirine uygun olarak bir darbe hazırlığı yapılıyordu. Askerler bu defa kalıcı olmayı amaçlıyordu. Beklenen zaman 12 Eylül 1980, saat 04.00'dı. Üçüncü defa askerler demokrasiye "Dur!" demişti.

Günümüz koşullarında artık klasik darbelere rastlamak zordur. Darbe isim değiştirerek çağa ayak uydurmuştur. Postmodern darbe kavramı ile 28 Şubat 1997'de tanıştı, Türk toplumu iki siyasi partinin oluşturduğu iktidar ortaklığı ile bu defa ülke din eksenli akımların etkisi altında kalmıştır. Bu istenmeyen duruma yine askerler dur demiştir. Dokuz saat süren MGK toplantısında sunulan paket ile yeni bir darbe, klasik olmamakla birlikte tekrar hayatımıza girmiştir.

Mustafa Kemal'in üzerinde özenle durmaya çalıştığı, ordu ve politikanın bir arada yürümeyeceği görüşü sadece kısa bir süre politik yaşantımızda etkili olmuştur. Atatürk'ün ölümü ve onun silah arkadaşı (ordu-politika konusunda Atatürk kadar hassas olan) Fevzi Çakmak'ın görev süresinin sona ermesi ile ordu yavaş yavaş politik hayatın içine girmiştir. Siyasi başarılar elde etmek uğruna bazı siyasilerin de ordu mensuplarından destek beklemeleri darbe sürecini hızlandırmıştır. Aslında askerler siyasi arenadan hiç ayrılmamışlardır. Ancak yerleşmiş bir demokrasinin uygulanmasında kışlaya ihtiyaç yoktur. Çünkü demokrasi, insanların özgür olarak kendilerini ifade ettiği bir ortamda gerçekleşir ve yerleşir. Silahların gölgesinde demokrasi var olamaz.

III. BÖLÜM: TÜRK SİYASAL YAŞAMINDAKİ GELİŞMELER: KISA TARİHÇE

A- Tek Parti Dönemi

Dağılan bir imparatorluktan laik bir cumhuriyete doğru gidişte, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan politik partilerin gerekliliği tartışılmaz. Osmanlının son dönemlerinde siyasette aktif rol oynayan İttihat ve Terakki Cemiyeti muhalefete tahammül, edemeyerek yeni siyasi oluşumlara karşı sert bir tutum sergileyerek, siyasi gücü sürekli elinde tutmaya çalışmıştır. Bu mücadelede çatışmalar da yer almıştır. Belki tek parti anlayışı bu dönemlerden kalma bir zihniyetin devamı olarak

yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam etmiştir.1946 yılına kadar tek parti ile yola devam edilmiştir.

“Türkiye Cumhuriyeti, bir tek parti yönetimi olarak doğmadı. Tam aksine Samet Ağaoğlu'nun deyiimi ile ‘Kuva-i milliye ruhu’nu temsil eden Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin demokratik ve çoğulcu yapısı, süreç içinde bir tek parti diktatörlüğüne dönüştü” (Koçak, 1990:85). Birinci Millet Meclisi toplandığında Atatürk ve arkadaşlarının Meclis üzerinde fazla bir denetimleri yoktu. Meclis farklı görüşlere sahip kişilerden oluşuyordu ve hükümet Meclisin hükümetiydi. Bakanları Meclis seçiyordu.(Hale, 1996:68). Böylesi bir Meclis de yeni kurulacak olan bir Cumhuriyet'in yoluna devam etmesi zor görünüyordu. Ülkenin siyasi gücünü Meclis oluşturuyordu ancak padişah halife sıfatıyla bu güce ortak olmak istiyordu. Mustafa Kemal ve arkadaşları Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini sağlam atmak ve yapılacak olan devrimlerle halka hak ettiği cumhuriyet yönetimini yaşatmak istiyordu. Bu amaçla önce Saltanat kaldırılmış ve halifeliğin de kaldırılması için zemin hazırlanıyordu. Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı milli mücadelenin ülke içerisinde de devam edebilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de iç yapılanmanın sağlanması gerekiyordu. Ancak “ (...) Büyük Millet Meclisi de artık zorlu kararlar almaya istekli görünmüyordu. Yeni gelişmeleri kabul edecek bir meclis olmadan ve görüş birliğinin sağlanabilmesi için meclisi az çok kontrol altına almadan yeni reformlara gidilemeyeceği besbelliydi. Lozan Müttefiklerin karşısında Türk halkından yeni itimat oyu almış ve Türk halkının o günkü fikir ve görüşlerini temsil eden bir hükümetle çıkmanın isabeti ileri sürülerek Meclisin kendi kendini 1 Nisan 1923'de feshedip yeni seçimlere gidilmesi sağlandı. Açılan seçim kampanyasında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla tanınan Mustafa Kemal'in meclis grubu hakim durumdaydı. Mustafa Kemal 8 Nisan 1923'te dokuz maddelik bir program yayınlarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni siyasi parti haline getireceğini açıkladı” (Karpat, 1996: 56-57). “Seçimden sonra toplanan ikinci dönem TBMM'de Atatürk Müdafaa-i Hukuk grubuna yaptığı konuşmada (8 Ağustos 1923) Cemiyetin ‘Halk Fırkası’ olarak partileşmesi gereğini vurgulamış ve 9 Eylül 1923'te bu istek gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren de ‘Halk Fırkası’ Atatürk'ün seçimlerde

savunduğu düzenin tam tesisi ve pekiştirilmesi yönünde bir gelişme seyri izlemiştir. Nitekim başta Cumhuriyetin ilanı olmak üzere bir çok devrimin hayata geçirilmesi, söz konusu partileşmeyle beraber hızlanmış ve CHP, Atatürk dönemi politikalarının dinamosu olmuştur” (Sarıbay, 2001:45). “Halk fırkası, ulusal egemenliğin halk tarafından ve halk için uygulanmasına yol göstererek, Türkiye’yi çağdaşlaştıracak ve hukuk devletini egemen kılacaktı. Parti, halk tanımını her hangi bir sınıfa mal etmiyor, aksine sınıflar üstü bir halk takımından yola çıkarak, her cins ayrıcalığına karşı olduğunu açıklıyordu” (Koçak, 1990:91).

Halk Fırkası elbette ki durgun denizlere yol almadı. Muhalif hareketler baş gösterdi. Çekişmeler ve politik farklılaşmalar ortaya çıktı. Özellikle ordunun siyasetten uzak tutulması gerekiyordu. Stefanos Yerasimos bu durumu şöyle açıklamaktadır. “Öte yandan generallerin taraf değiştirmesi, bir de ordunun sadakati sorununu gündeme getirmişti. Mustafa Kemal bu komplodan korkarak orduyu politikadan uzaklaştırmaya karar verdi. 19 Aralık 1923’de oylanana bir yasa, asker milletvekillerini görevlerinden istifa etmek zorunda bıraktı. Böylece olağanüstü bir davranışla, dört yıllık silahlı mücadele sonucu kurulan yeni devlet, kendi kendini ordusundan ayırdı. Güç partide kaldı ve ordu 1960’a kadar bir daha politikaya karışmadı” (2003:96). Ordunun siyasetten uzak tutulması gerçeği ile ilerleyen dönemlerde yine karşı karşıya kalınacaktı. Çünkü Halk Fırkasına ilk muhalefet eski ordu mensuplarından geliyordu. Dolayısıyla ordunun siyasal hayata etkisi yasalarla denetim altına alınmalıydı.

“Halkçılık programı yayımlandıktan sonra TBMM’de bazı politik gruplaşmalar meydana gelmiştir. Bunlar birçok politik fikir ve akımları kapsamakla beraber TBMM’de esas fikir ayrılıkları ve politik çekişmeler birinci grup ve ikinci grup olarak adlandırılan iki büyük grup arasında meydana gelmiştir. Birinci grup, Mustafa Kemal’in liderliğindeki fikir ve programı temsil etmekteydi. İkinci grup ise, büyük çoğunluğu saltanat ve hilafet taraftarlarından oluşmaktaydı” (Sarıbay, 2001:45).

“17 Kasım 1924’te Kazım Karabekir’in başkanlığında Ali Fuat Paşa, Dr. Adnan Adıvar, Rauf Orbay, İsmail Canbulat ve diğer bazı kimselerce kurulan ‘Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’ hem muhaliflerin siyasi bir zeminde temsilini açısından, hem de ülkede demokratik yaşama geçişte bir basamak oluşturma şansı yaratması bakımından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir”(Ersoy-Erbil-Boztepe, 1998:67-68). “Siyasal özgürlükler bakımından parti programı ‘Liberal’ bir nitelik taşıyordu ve ‘dinsel inançlara saygılı’ bir parti olduğu programda yer almıştı. Partinin ‘gelenekçi liberal ‘ cephe tarafından Mustafa Kemal’e karşı kurulduğundan hiç kuşku yoktu” (Kongar, 2005:138-139). “Bu partinin kuruluşu hükümeti biraz tedirgin etti” (Karpas, 1996:60). Çünkü fırkayı kuranlar esasen saltanat ve hilafetin kaldırılmasına tepki duyanlardı. Ekonomik alanda liberal politikalarla yana olmakla beraber, politikada muhafazakar olup dinin toplumsal düzendeki yerine önem vermekteydi (Sarıbay, 2001:48).

“Kısa sürede, yeniliklere kişisel ya da ideolojik nedenlerle karşı çıkanların bir odak noktası durumuna gelen bu parti; giderek güçlenmiş ve 21 Kasım 1924’de, ağır bir hastalık geçiren Başbakan İsmet Paşa’nın bu görevden ayrılması ve yerine, İsmet Paşa’ya göre daha yumuşak karakterli olan Fethi Beyin atanmasını kendilerine verilmiş bir taviz sanarak etkinliğini artırmıştır. Sonuçta devlet ve rejim için büyük bir tehlike olan Şeyh Sait Ayaklanması patlak vermiştir” (Öztürk, 2006:59). “İsyanda maksat bağımsız bir kürdistan kurmak ve halifeliği yeniden diriltmekti.(...) İsyana başa çıkabilmek için 4 Mart 1925’te Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edildi. Bir gün önce Başbakanlığa getirilmiş olan İsmet Paşa hükümetine bu kanunla, asilere ve gericilere ve fesatçı unsurlara karşı kullanılmak üzere geniş yetkiler verildi. Ayrıca örfi idare ilan edilerek vatana ihanet suçlarıyla, rejime karşı işlenen diğer bütün suçları yargılamak üzere 1920’de kurulmuş olan İstiklal Mahkemeleri geniş yetkilerle harekete geçirildi” (Karpas, 1996:60).

“ ‘Terakkiperver Fırka’nın yerel şubeleri, ayaklanmayı destekledikleri gerekçesi ile bu mahkemeler tarafından kapatıldı. Ankara İstiklal Mahkemesi ise, hükümete partinin tümüyle kapatılmasını öğütledi. Böylece ‘Terakkiperver Fırka’ 3

Haziran 1925'te karşı devrimci nitelik taşıdığı öne sürülerek kapatıldı” (Kongar, 2005:139).

“Şeyh Sait Ayaklanması'nın siyasal sonuçları, tek parti diktatörlüğünün kurulması sürecinde önemli bir dönüm noktası oldu. Ayaklanmadan sonra ülkede yeni başlamış olan çok partili hayat daha doğum anında sona erdi ve Takrir-i Sükûn Kanunu ile hükümet tüm ülkede, otoriter bir yönetim kurmayı başardı. Bundan sonraki dönemde gerek Mecliste ve gerekse Meclis dışındaki muhalefet geçmişe oranla pek cılız kaldı ve serbest tartışma ve eleştiri olanağı büyük ölçüde ortadan kalktı. Siyasal muhalefet hükümetin sert baskısı altında yaşamak zorunda kaldı” (Koçak, 1990:101-102).

“Terakkiperver Fırkası'nın ileri gelenlerinden bazılarının ordu kumandanı, aynı zamanda da milletvekili buldukları göz önünde tutularak adı geçen parti kapatıldıktan sonra muvazzaf subayların milletvekili olmaları yasak edildi” (Karpat, 1996:61). “Atatürk, siyasetle yakından uğraşmayı subayların askeri performansları önünde ciddi bir engel olarak da görüyordu.(...) ‘Komutanlar, askeri görev ve sorumluluklarını düşünüp yerine getirirken, siyasi mülahazaların kararlarını etkilememesine dikkat etmelidirler. Unutulmamalıdır ki, işi siyasi meseleleri düşünmek olan başka görevliler vardır’ ”(Hale, 1996:76) diyen Atatürk'ün bu konuda ne kadar hassas davrandığını görmek mümkündür. Aslında bu görüşünde onu desteklememek imkansızdır. Çünkü Osmanlı'nın dağılma sürecine hız kazandıran nedenlerden biri de ordunun siyaseti aktif olarak yürütme işini üstüne almasıydı. Yeni kurulan Cumhuriyet'te dikkatli davranarak, iç yapılanmanın sağlanması gerekmektedir. Ama ordu, her zaman, siyasal yaşantıyla iç içe varolmuştur. Bu konuda Koray Düzgören şunları ifade etmektedir: “Aslında Silahlı Kuvvetlerin siyaset batağına batması, İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde başlamıştır. Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı ve sonrasında bu durumu ortadan kaldırmak için bazı düzenlemeler yapmıştır. Mesela, 1924'te Erkan-ı Harbiye Umumi Vekâletini kaldırarak, Erkan-ı Harbiye Umumi Reisliği'ni kurmuştu. Böylece Genelkurmay, Meclis denetiminin dışına çıkarılıyor, özerk hale getiriliyordu. Ama yine de ordu,

gerektiğinde Mecliste çıkarılacak kanunlarda söz sahibi olabilecekti. 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'nun rejime verdiği olağan üstü yetkiler, Silahlı Kuvvetlerin aktif olarak siyasetin içinde olmasını zaten gerektirmiyordu. Ama yine de bu dönemde, tam tek parti hakimiyetinin sürdüğü sırada 1935'te çıkarılan Ordu İç Hizmet Kanunu'nun 34.(35.) maddesinde, 'Silahlı Kuvvetlerin görevi anayasada belirlenen Türkiye Cumhuriyeti'ni Türk anayurdu'nu korumak ve kollamaktır', hükmü getiriyordu" (1998:1258). Zaten daha sonraki dönemlerde ordu iç hizmet kanunu uyarınca doğrudan ve dolaylı olarak siyasal hayat sekteye uğratılacaktır. Ordu siyasetin dışına ne kadar itilmeye çalışılsa da bunun hiçbir zaman gerçekleşmediği ortadadır.

"1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın derin etkileri Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısında kendini derhal belli etti. Ekonomisi zaten zayıf olan genç Cumhuriyet, bu dış etki nedeni ile daha da güç duruma düştü. Gerek Cumhuriyet'in ilanından itibaren hızla gelişen Kemalist devrimlerin yarattığı halk katındaki tepkiler, gerek bu tepkiyi bastırmak için kullanılan baskı mekanizmaları ve gerekse hükümetin, ekonomik ve sosyal alanda somut başarılar sağlayamaması, ülkede geniş bir hoşnutsuzluğun yaratılmasına neden olmuştu. Mustafa Kemal Paşa, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sorunların hükümetin Meclis'te eleştirisiz ve denetimsiz bir konumda kalmasından kaynaklandığını düşünüyordu. Bu açıdan bir muhalefet partisi siyasal açıdan yararlı olabilirdi" (Koçak,1990:106). "Mustafa Kemal muhalefet görevini üzerine alacak ama kendisine sadık kalacak bir partinin kurulmasını istiyordu. Muhalif bir partinin kurulmasında maksat, biriken hoşnutsuzlukların giderilmesini sağlamak ve hükümeti, hem kusurlarını düzeltmeye hem de ekonomik vaziyete yeni çareler aramaya sevk edecek bir kontrol sistemi yaratmaktan ibaretti.(...) Doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in teklifi üzerine partiyi Fethi Bey (Okyar)12 Ağustos 1930 günü resmen kurdu" (Karpat, 1996:73).

"Serbest Cumhuriyet Fırkası özellikle kentsel alanlarda hemen son derece siyasallaşmış bir durum yaratarak CHP karşısındaki halk muhalefetinin çeşitli

akımlarına platform sağlaması oldu. Modern Türkiye tarihinde ilk popüler ve özerk akımı harekete geçirdiği ileri sürülebilecek olan Serbest Cumhuriyet Fırkası, siyasette anti-otoriter, iktisatta ise, liberal olduğunu ilan etti” (Keyder, 2003:48). “Parti danışıklı kurulmuştu ama gelişmesi çığ gibi ve mevcut yönetimi endişelendirici düzeyde oldu” (Sarıbay, 2001:50). Özellikle Fethi Okyar’ın İzmir gezisinde, halkın ona duyduğu coşku toplumsal bir uyanışı ve muhalefetin sesine olan ihtiyacı çok açık bir şekilde göstermişti. Ancak İzmir gezisinde halkın coşkusuna şaşırın Fethi Okyar’ın o anlarını Mehmet Barlas şöyle aktarır:

“... Cumhuriyet yönetiminin, bazı özel nedenleri olan çevreler dışında, halk kitlelerinde hoşnutsuzluk yaratmış olabileceği hiç düşünülmemiş, tersine halkın CHP’nin uygulamalarını sevinçle karşıladığı sanılmıştır. Örneğin, Cumhuriyet Serbest Fırkası Genel başkanı Fethi Bey (Okyar) ve arkadaşlarının İzmir gezilerinden önce Gazi Mustafa Kemal, hükümeti eleştirmekte olduğu için halkın Fethi Bey’e tepki gösterebileceğini düşünerek, SCF yöneticilerinin korunması amacıyla İzmir valisi’nden koruma önlemleri alınmasını istemiştir. İlginçtir ki, Fethi Bey ve arkadaşları da İzmir Liman’ına toplanan 50 bini aşkın kişinin kendilerini protesto etmek amacıyla mı? Yoksa karşılamak için mi? geldiğini son ana dek anlayamamışlardır” (2000:151).

“Bütün bu gelişmeler, iktidar güçlerine yaklaşan ve hesapta olmayan bir tehlike hakkında yeterli fikri vermiştir. Halkın mevcut yönetime karşı muhalefetinin temsilcisi konumuna gelmiş Serbest Fırka’nın daha fazla yaşamasına göz yumulmaz 12 Ağustos 1930’da bir işaretle kurulan Serbest Fırka, 17 Kasım 1930’da yine aynı işaretle kapatılır” (Erbil- Ersoy- Boztepe, 1998:76).

“Halk Partisi dinci gericilerin Serbest Fırka’yı kendi maksatları için bir kalkan gibi kullanmış olduklarını ileri sürerek bu partinin kapanışını isabetli buluyordu; buna delil olarak da Serbest Fırka’nın kapanışından altı hafta sonra patlak veren Menemen Ayaklanması’nı gösteriyordu. Ama bu iddianın doğruluğunu tespit eden kesin bir delil henüz yoktu” (Karpat, 1996:74).

Partinin kapatılışından sonra Atatürk, halkın buna karşı tepkisini anlamak için bir yurt gezisine çıktı. Bu gezide halka, kendisi Serbest Fırka'yı kapatma kararının nasıl karşılandığını soruyordu.

Yeni muhalefet partisi doğmadan ölmüştü. Savaştan çıkmış yorgun bir ülkede yeni siyasi oluşumları başlatmak ve yürütmek kolay değildi. Kongar'a göre , “ ‘Serbest Fırka’ denemesi, ‘devletçi seçkinler’in’ güdümlü bir demokrasi yoluyla ‘gelenekçi-liberal’ düşünceleri denetlemek çabasıydı. Fakat iktidarda bulunan ‘devletçi seçkinler’ güdümlü bir karşıtlığı bile kabul edebilecek hoşgöründen yoksun olduklarından, deneme yürümedi” (2005:142-143).

“1930’dan sonra yeni bir yol tutuldu, bunun başlıca özelliği tek parti idaresinin kuvvetlendirilmesi ve Laik-Milliyetçi reformların derinleştirilerek genişletilmesi yolunda topyekûn yapılan hareketlerdi. Gerçekten de 1930’dan sonra, 1923-30 yıllarında kabul edilen prensipler, daha açıkça belirtilip genişletilerek önce Halk Partisi programına (1931), sonra Anayasaya (1937) konuldu. Bunlar Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve Devrimcilikti” (Karpat, 1996:75).

“1935’de yapılan parti kongresinde ise, parti genel sekreterinin İçişleri Bakanı olarak tayin edilmesi, valilerin illerdeki parti örgütlerinin başına getirilmesi, parti bölge müfettişliklerinin hem partiyi hem de hükümet işlerini kontrol etmekle görevlendirilmesi ve nihayet, bütün ulusun parti üyesi sayılması” (Öztürk ,2006:62) artık CHP’nin siyasal alanda tek hakim güç olduğunu bize göstermektedir.

“(…) Bazı tek parti rejimleri, geçici olduklarını ve demokratik ve uygarca bir düzene varmak için köprü olduklarını ilan etmişlerdir.(…) Böyle bir tek parti bir çeşit vesayet rejimi kurar. (...) Bu sistemlerde, başlıca partiler ve belli hürriyetler, Anayasa’da kurulmalarına ve kullanmalarına bir hukuki engel bulunmadığı halde, kurulmazlar ve kullanılmazlar. Daha doğrusu kurdurulamaz ve kullandırılmazlar.(...)

Ne var ki, totaliter olmamakta, olmamaktadır. Ve, demokratik bir sistemin hazırlayıcısı olduğu için kendi sonunu kendisi hazırlamaktadır” (Köker , 2003:215).

CHP’de yavaş yavaş kendi sonunu hazırlamaya doğru gidiyordu. Siyasi alandaki sert tutumları muhaliflerin doğmasına olanak sağlamıştı. Ancak çok partili bir hayata geçmeye daha zaman vardı. Zaman Milli Şef zamanıydı. Özellikle “Tek Adam’ın Mustafa Kemal’in 10 Kasım 1938’de ölümünün ardından kısa bir süre yaşanan iktidar krizi, uzun süredir suskun kalıp yönetimin her hangi bir zaman aşamasında görev almayan ancak bu süreyi boşa geçirmedeği sonradan anlaşılan İsmet İnönü’nün ordunun desteği ile Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle sona erdi. Tarihimizin her döneminde siyaset dışında kalmaya özen göstermesi iddiasında olan Silahlı Kuvvetlerin, her zaman olduğu gibi siyasetin her alanına doğrudan müdahalesi böylece bir kez daha gerçekleşmiş oluyordu” (Erbil- Ersoy- Boztepe, 1998:79).

“10 Kasım 1938’de Atatürk’ün ölümü ve Cumhurbaşkanlığına İnönü’nün geçişi (...) siyasette belirli bir değişiklik yapmadı, onu daha da sertleştirdi. Laikleşme devam etti; dil devrimi şiddetlendi, Bakanları değiştirerek partinin sağcı kanadı hükümeti kontrol altına aldı. Gerçekte hükümet bir parti hükümeti haline geldi. Partinin daimi başkanları ve Cumhurbaşkanı olan şef, milletin ve devletin sembolü olarak yüceltildi. Durum sonraları yeni bir veçhe almaya başladı.1939 Halk Partisi Kurultayı’nda devlet-parti münasebetleri yeniden ele alınarak yüksek devlet memurları partinin kilit noktalarından uzaklaştırıldı. Mecliste tenkitleri uyarmak maksadıyla bir Müstakil Grup meydana getirildi.(...) Ekonomik alanda sert tedbirlerin alınması gerekti. Bu yüzden kişi hürriyeti çok fazla sınırlandı ve Halk Partisi memleketin mutlak hakimi oldu. Rejim katılaşmış, hükümet kendi siyasetinden memnun ve bu siyasetin doğruluğundan emin görünüyordu” (Karpat, 1996:80).

Dünya savaşın eşiğine gelmişti ve Türkiye’de siyasi bir diktatörlük kurulmuştu. Savaş yıllarında Türkiye’nin zaten kötü olan ekonomisi daha ciddi bir

hal almaya başladı. Enflasyon artmış ve karaborsa ülkenin ekonomisine damgasını vurmuştu. Hükümet bu durumdan kurtulmak için bir takım önlemler almak zorunda kalmıştı. Savaş yıllarındaki bu ekonomik darboğaz artık muhalefetin sesini yükseltmesine neden olmuştu. Özellikle ekonomik krizin yarattığı bunalım basında yer almaya ve hükümet özellikle demokrasi-özgürlük gibi kavramlarla eleştirilmekteydi. Yaşanılan bu olumsuzluklar yeni bir muhalefet partisine zemin hazırlamıştı.

B- Çok Partili Dönem

II. Dünya Savaşı ile dünyada değişen dengeler Türkiye'yi de yakından etkilemiştir. Türkiye batılı ülkeler arasında yerini almak ve değişen koşullara ayak uydurmak zorundaydı. Bu zorunluluk onu, tek parti yönetiminden uzaklaştırılıp, çok partili düzen oluşturmaya ve dünyada var olan demokratikleşme dalgasına katılmaya zorlamıştı.

Atatürk'ün çok partili hayata geçiş denemeleri, ülkenin hazır olmamasından dolayı ertelenmişti. Bu ertelemenin CHP tarafından 1945 yılına kadar devam ettirilmesi de işin ilginç yanıdır.

CHP, bu süre içerisinde tek partiyi bir baskı rejimine, bir diktatörlüğe dönüştürmüştü. Artık demokrasinin tek parti ile olamayacağı biliniyordu. Savaşta tarafsız kalmak demokrasi adına ya da ülke siyaseti adına bir değişikliğe neden olmamıştı. Hatta ekonomik sıkıntılar halkta hoşnutsuzluğun yayılmasına neden olmuştu. 1947 yılına kadar iki milyonluk bir ordunun silah altında tutulması ve gereksinimlerinin karşılanmaması, sermaye birikiminin olmaması nedeniyle ekonomiye ağır bir yük getirmişti. CHP yıpranmış, ekonomik sıkıntılar da halkın CHP yönetiminden soğumasına neden olmuştu (Öztürk, 2006:63). Sadece ekonomik sıkıntılar değil, özgürlüklerin kısıtlanması da CHP yönetimine karşı hoşnutsuzluğu

arttırmıştı. “Grevler yasaklanmış, ortak çıkarlara dayalı örgüt kurulması yasa dışı bırakılmıştı. Benzer etkinliklerin hepsi yasaktı. Basın tam bir denetim altındaydı. Polise de olağan üstü yetkiler verilmişti. Öte yandan devlet ile parti (Cumhuriyet Halk Partisi) özdeşliği, devlet yöneticilerine parti görevleri verilerek gittikçe pekiştiriliyordu. Bu gelişmeler hiç kuşkusuz iki seçenektan biriyle son bulacaktı. Birinci seçenek, tek partili düzenin gittikçe artan hızla tam bir baskıya dönüşmesi idi. İkinci seçenek ise, düzenin demokratikleşmesi” idi (Kongar, 2005:144) . Eğer ülkede demokratik ve özgür bir ortam oluşturulursa halkın hoşnutsuzluğunun giderilebileceğine inanılıyordu.

“Değişiklik yönünde ilk önemli işaret, dönemin ‘Milli Şef’i Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’den gelmiştir. Almanya’nın teslim olmasından çok kısa bir süre sonra, 19 Mayıs 1945’te yaptığı konuşmada, İnönü, savaş bittiğine göre artık demokrasi yolunda yeni adımlar atılabileceğini bildirmiştir. İkinci önemli adım, 17 Haziran 1945’te altı milletvekilliği için yapılan ara seçimlerde, iktidardaki tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) aday göstermemesi olmuştur. Resmi aday yokluğu, bu ara seçimlerin demokratik çekişme içerisinde geçmesine yol açmıştır” (Eroğul,2003:113). Demokratikleşme yolunda atılan ciddi adımlar, çok partili hayata geçişi sağlamıştı. Bunun bizzat İnönü tarafından desteklenmesi önemlidir. “Çünkü çok partili demokrasiye geçerek Atatürk Devrimlerini tamamlamak konusunda kararlıydı” (Kongar, 2005:146). İnönü bunun için gerekeni yapmaya hazırды. Yirmi iki yıl boyunca tek parti yönetiminde kendilerine yer edinmiş olan siyasileri ikna etmek de yine İnönü’ye kalmıştı. Batılı ülkeler arasındaki yerimizin belirlenmesi açısından çok partili düzen zorunluydu, bunun için muhalefetin oluşması ve yaşaması muhalif partinin çıkmasını destekledi ve bunun için zemin hazırladı.

CHP içerisindeki muhalif hareket, özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde kendini hissettirdi (Koçak, 1990:136). Bu kanunun görüşülmesi sırasında “en şiddetli itirazlar, daha sonra Demokrat Partinin kurucularından olacak iki milletvekilinden, Refik Koraltan ile Adnan Menderes’ten gelmişti. Koraltan

anayasadaki prensiplere saygı gösterilmesini istiyordu; ona göre; çağdaş toplumda dikkatle ele alınması gereken en önemli unsur her şeyden önce ve her şeyin üstünde, düşünme, konuşma, yazma, dernek kurma, fikirleri ifade etme hakkı ve mülkiyet ile aile emniyetiydi. İnsanlık yüzyıllar boyunca bu hakları teminat altına aldirmek için mücadele etmişti. Bir toplumda bir kişi serbestçe konuşamaz, düşünemez, toplanamaz, yaşayamazsa, vicdanına göre serbestçe hareket edemez, servet edininp onu muhafaza edemez ve servetinden faydalanabileceği teminatından mahrum olursa, böyle bir toplumun uzun zaman devam edebileceğine inanmak güçtü...” (Karpat, 1996:114).

Muhafif söylemler bütçe görüşmeleri sırasında da kendini hissettirdi. Böylece yeni bir partinin çekirdeği Meclis’teki tartışmalar sırasında belirlendi. Bir süre sonra, 12 Haziran 1945 tarihinde, Cumhuriyet Halk Partisi’nin dört milletvekili, sonraları ‘dörtlü karar’ adıyla ünlü önergeyi partinin Meclis grubuna verdiler (Kongar, 2005:145). Bu önergede imzaları bulunanlar, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan’dı. Önerge, ülkede ve partide siyasal liberalleşmeyi talep ediyordu. Bütün dünyanın demokrasi yolunda hızla ilerlediği ve Türkiye’nin de bu akımdan geri kalamayacağı vurgulanmaktaydı. Ancak önerge İnönü’nün talebi ile reddedildi. Parti içi muhalefetin, partiden ayrılarak yeni bir siyasal oluşum başlatması için bir taktik olarak yorumlandı (Koçak, 1990:137).

“1 Kasım’da, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclisin yeni yasama yılının açılışında Cumhuriyet’in her zaman ‘demokratik bir karakteri’ bulunduğunu ve hiçbir zaman diktatörlüğü benimsemediğini ileri sürdüğü bir konuşma yaptı. Konuşmasında, ‘Tek eksiğimiz, hükümet partisine muhalif bir partinin olmamasıdır’ diyordu. İnönü’nün konuşması 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’yi resmen kuran dörtlü muhalife yeşil ışık yakmıştı” (Hale,1996:84). Ancak muhalif partinin oluşmasına izin verilirken dikkate alınması gereken bir hususu Koçak şu şekilde ifade eder: “ İnönü geçişin aşamalı ve tedrici olmasını tercih etmiş, süreç içinde liberalize edilen rejimin denetim altında kalmasına özel bir önem vermişti. İnönü’nün 1945 yılında Türkiye’de çok partili hayata geçiş kararını, geçiş zamanını, geçiş

sürecini, geçiş biçimini ve geçişte rol alacak siyasal kadroları seçtiğini ya da en azından onayından geçirdiğini belirtmek gerekmektedir” (1990:141). “Bu safhada İnönü’nün düşündüğü, Halk Partisi iktidarını sarsmayacak sınırlı bir demokrasi idi” (Karpaz, 1996:132).

Aslında İsmet İnönü, içinde bulunulan toplumsal sıkıntılarının muhalefet ile aşılabileceğine inanıyordu. Ama bu muhalif hareketin de kontrol altında tutulması gerektiğini düşünüyordu. CHP’ye olan yönelimin devam edeceğini, muhalefetin sadece bu yönetime destek olacağına inanıyordu. Ancak İnönü’nün düşünceleri pek de istediği yönde gelişmedi. Demokrat Parti kurulduktan sonra, ülke genelinde çok büyük bir gelişme kaydetti.

Demokrat Parti’den önce Türk siyasal hayatında bir muhalefet partisi daha kurulmuştu. Bu parti, iş adamı Nuri Demirağ tarafından 18 Haziran 1945’te kurulan Milli Kalkınma Partisi idi. Bu partinin siyasi mücadeledeki rolü çok küçük olmuştur. Ama hükümetin bu partinin kurulmasına izin vermesi çok partili hayata geçişi resmen tanıdığı anlamına gelmiştir (Karpaz, 1996:133).

7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti resmen kuruldu. Kurulmadan önce İsmet İnönü ve Celal Bayar’ın görüşmesi muvazaa tartışmalarına yol açmıştır.”Parti kurulurken Celal Bayar’ın kuruluş dosyasını koltuğuna alarak Çankaya’ya çıkıp İnönü’nün tasvibini alması ‘muvazaa’ tartışmalarına yol açıyordu. Bayar İnönü’ye dış politika, eğitim ve laiklik konularında güvence veriyor, aynı politikaları sürdüreceklerini söylüyordu. Bu aynı zamanda CHP politikalarının devlet politikası olarak kabullenilmesi anlamını taşıyordu” (Dursun, 2000:17).

Demokrat Parti 7 Ocak 1946’da, CHP içinde muhalif olarak sesini yükselten Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kuruldu. Genel Başkanlığa da Celal Bayar getirildi. Aynı gün partinin program ve tüzüğü de açıklandı.

DP programı iki ana görüş etrafında toplanmıştı. Özellikle demokrasi konusunda hassasiyet ön plana çıkmaktaydı. Demokrasinin ülke genelinde yerleştirilmeye çalışılması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, dernek kurma özgürlüğü, tek dereceli seçim ve seçim güvenliği; ekonomide ise, özel girişim ve sermaye üzerinde duruluyordu. Parti, laikliği dinsizlik biçiminde anlamıyor ve din özgürlüğünün diğer özgürlükler kadar önemli olduğunu savunuyordu (Koçak, 1990:141). Demokrat Parti, CHP'ye göre kişisel hak ve özgürlükler konusunda daha liberal bir parti olarak ülke siyasetinde boy gösteriyordu. CHP, güdümlü olan bu muhalefet partisinden memnundu. Ancak memnuniyet bir süre sonra memnuniyetsizliğe dönüşecekti. Çünkü DP hiç umulmadık bir hızla ülke genelinde muhalefetin sesi oldu ve örgütlenmeye başladı. CHP bu hızlı gelişmeden tedirgin oldu. Yapılan planlar istenilen sonucu vermemişti. İsmet İnönü muhalefet partisine izin verirken, bunun denetim altında kalması gerektiğine inanıyordu. Ancak planlar istenileni vermedi, halk tek parti iktidarına son verilmesini arzu ediyordu. “Demokrat Parti, düşünce ve çıkar farklılıkları gözetilmeksizin, programı, görüşleri ve yaklaşımı ayrıntılı olarak bilinmediği halde, ülkedeki bütün karşıt gruplarca desteklenmişti. Tek parti düzenine karşı birikmiş olan bıkkınlık, Demokrat Parti için büyük bir destek niteliğine dönüşmüştü” (Kongar, 2005:147). Demokrat Parti “halk kitlelerinin desteğini hızla kazanarak tüm yurttan bir saman alevi gibi aniden her yana yayılmıştır. Bu gelişimi frenlemek için CHP iki tür önleme başvurmuştur: Birinci türün amacı, kamuoyuna şirin gözüküp, DP'ye kaymasını durdurmaktır. Örneğin, Haziran 1946'da tek dereceli seçim usulü kabul edilmiş, yine haziranda basın yasasının hükümete gazete kapatma yetkisi veren hükmü kaldırmış, üniversiteye özerklik tanınmıştır. İkinci tür önlemin amacı ise, bir takım oyunlara başvurarak muhalefetin güçlenmesini engellemektir. Bu tür önlemler içinde en göze batanı, 1947'de yapılması gereken genel seçimlerin aniden bir yıl öncesine alınması, böylece henüz altı aylık geçmişi olan muhalefetin doğru dürüst örgütlenmesine fırsat bırakılmamasıdır” (Eroğul, 2003:111).

Türkiye genelinde yeterli bir örgütlenme imkanı bulamamış olan DP ilk sınavını 1946'daki seçimde verecekti. "63 ilden ancak 16'sının il merkezleriyle 36 ilçe merkezinde sayısı belirsiz köylerde şubeler açabilmiştir" (Öztürk, 2006:66). Ancak yetersiz bir teşkilatlanma olmasına rağmen halkın desteğini çok kısa sürede alabilmişti. Zaten seçimlerin bir yıl önceye alınması CHP'nin kendi iktidarını tazelemesine olanak tanınması içindi. Çünkü İsmet İnönü'nün düşlediği muhalefet bu kadar hızlı ülke geneline yayılamaz ve CHP'yi sarsamazdı. Bunu için de gereken tedbirlerin alınması şarttı. "CHP kurultayı, 10 Mayıs 1946'da tek dereceli, nispi temsilli, açık oy, gizli tasnifli seçim kararı aldı. Ardından 21 Temmuz 1946'da seçimlere gidildi" (Kocabaş, 1996:29). "Demokrat Parti, 465 milletvekilliği için 273 aday göstermişti. Bunlardan 62'si seçilebildi" (Aydemir, 1993:153). "Fakat bu sonuç, Demokrat Parti'nin sahip olduğu desteğin göstergesi olmaktan çok uzaktı. Seçimlerin dürüst yapılmadığı hakkındaki yakınmalar Meclis içinde ve dışında yaygınlık kazandı" (Kongar, 2005:147). "1946 seçimleri Türk siyasi tarihine şaibeli seçimler olarak geçti. Ancak yine de ilk kez, birden çok partinin katıldığı seçimler yapılmış ve Meclis'te meşru bir muhalefet yer almıştı. Bu önemli bir gelişme idi" (Dursun, 2000:18).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yirmi iki yıl boyunca tek başına iktidar olan CHP artık iskemlelerini, kendi içinden ayrılarak muhalefete geçen DP ile paylaşıyordu. DP'nin siyasi hayata katılması CHP içerisindeki tedirginliği arttırmış ve CHP sert bir siyasete girişmişti. "Halk Partisi artık, bir Halk Partisi değildi. Halkla zaten pek de kaynaşmamıştı. Halk Partisi sözcülerinin halka karşı davranışlarındaki bir nevi yukarıdan bakma halleri, dikte eder gibi konuşmaları, köylerde, kentlerde jandarma, polis kuvvetleri ile birçok idare amirlerinin, sanki partinin temsilcileriymiş gibi davranışları, halkın gözünde artık hoş görülüyordu. Parti şefleri de tılsımlarını kaybetmişlerdi" (Aydemir, 1993:154). Halkın CHP'ye olan bu yaklaşımı DP'nin işine geliyordu. DP halkın söylemleri ile muhalefet yapıyor ve taraftar topluyordu. "Demokrat Parti'nin genellikle ortaya attığı somut meseleler, hayat pahalılığı, hürriyetsizlik, anti demokratik kanunlar ve idare teşkilatının yaptığı bazı yolsuz muamelelerdi. Demokratların ne sistemli bir seçim programı ne de sosyal ve

ekonomik meseleler üzerinde iyi işlenmiş fikirleri vardı. Yaptıkları esas iş, bütün devrimler boyunca ve savaş yıllarında görülen kusurların, duyulan sıkıntı ve hoşnutsuzluğun sorumluluğunu Halk Partisi'ne yüklemekten ibaretti. Bu tenkitlerin gerçekte bir değer taşıyıp taşımadığı üzerinde duran yoktu” (Karpat, 1996:145).

“21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan milletvekili genel seçiminden 1947 tarihinde yayınlanan ‘12 Temmuz Beyannamesi’ ne kadar geçen süre çok partili hayata geçiş sürecinden en kritik dönem olarak nitelendirilir. Bu dönemde iki parti arasındaki siyasal mücadele ve karşılıklı suçlamalar gittikçe sertleşmişti. Peker Hükümeti, muhalefeti yasa dışına çıkarmak ve halkı isyana kışkırtmakla; Bayar ise, Peker’i DP üzerinde sürekli baskı uygulamak ve tek parti geleneklerini sürdürmekle suçluyordu. Partiler arasındaki ilişkilerin kopma noktasına ulaştığı bu dönemde sorunu çözmek için İnönü aracı oldu” (Koçak, 1990:145).

“Türkiye’de demokrasiyi yerleştirmeye kararlı görünen İsmet Paşa, gerginleşen durum karşısında işe karışmak zorunluluğu duydu. Demokrat Parti’nin başı olan Celal Bayar ile özel konuşmalar yaptıktan sonra, 12 Temmuz 1947’de bir bildiri yayınladı. Tarihe ‘12 Temmuz Beyannamesi’ adı ile geçen bildiri, karşıt partiye gerekli güvenceleri sağlamayı amaçlıyordu. Her ne kadar bildiri Cumhurbaşkanı tarafından yayınlanan ‘tarafsız’ bir bildiri diye nitelendirildiyse de, aslında hükümete karşı açıkça karşıt partiyi destekliyordu. Cumhuriyet Halk Partisi’nin ‘Ebedi Şefi’ İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı olması dolayısıyla kendisini her iki partiye karşı da eşit sorumluluk taşıyan bir kişi olarak gördüğünü bildiriyordu. Bildiri aslında Türkiye’de demokrasinin gelişmesi bakımından bir dönüm noktasıydı. Çünkü İsmet İnönü, doğrudan doğruya işe karışmasaydı, Demokrat Parti sona ermiş olacaktı” (Kongar, 2005:147-148).

İsmet İnönü’nün hakemliği ile çatışma uzlaşmaya dönüştürülmeye çalışıldı. Ancak Ebedi Şef’le, CHP iktidarının yeni başkanı Recep Peker arasında hakemlik yüzünden sıkıntılar yaşanmıştı. Tarafsızlık ilkesine sadık kalınma güvencesi verilse de, hakemliğin halka ait olması gerekliliği düşüncesi Peker ve İnönü’nün arasının

açılmasına neden olmuştu. Peker'in hükümete devam etmesi çok partili hayatın devam edip etmemesiyle yakından ilgiliydi. Recep Peker'in otoriter tutumu zaten muhalefetle restleşmelere neden oluyordu. Peker'in görevinden istifası çok partili hayata devam edileceğini gösteriyordu. Peker Hükümetinden sonra kurulan Hasan Saka Hükümetlerinde (I. ve II.) alınan en önemli karar, seçim yasasında yapılan değişiklikti. Gizli oy- açık sayım ilkesinin kabulü DP'ye derin bir nefes aldırmişti. Saka Hükümetinden sonra, Şemsettin Günaltay Hükümeti kuruldu ve seçim yasasını kabul etti. Yeni seçim yasasının kabulünden sonra 8. dönem TBMM 24 Mart'ta dağıtıldı; hükümet yeni seçimlerin 14 Mayıs tarihinde yapılacağını ilan etti (Koçak, 1990:148-153).

Siyasi gelişmeler yoğun bir şekilde yaşanırken, ordunun içinde bulunduğu duruma değinmek yerinde olur. Çünkü ordu yaşanan siyasi gelişmelere kayıtsız kalmamıştı. "Çok partili dönem ile birlikte başlayan olumlu gelişmeler sırasında, 30 Mayıs 1949'da kabul edilen 5398 sayılı Kanun'la Genelkurmay Başkanlığı'nın statüsü de tamamen değiştirilmiş; Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanarak bu bakanlığın bir parçası haline getirilmiştir. Bu suretle-batı ülkelerinde olduğu gibi- Türkiye'de de ordu şeklen olsa bile siyasal iktidarın kesin denetimi altına sokulmuştu" (Öztürk, 2006:67). Belki görünüşte böyleydi. Çünkü 1946 yılında yapılan seçimlere hile karıştırıldığı düşüncesi askerlerde bir müdahale fikrini gündeme getirmişti. 1950 yılında yapılacak olan seçimlere de hile karıştırılmaması için kendilerince önlem almak istemişlerdi.

"1946 yazında Ankara'da Albay Seyfi Kurtbek ve Binbaşı Cemal Yıldırım liderliğinde liberalizmden yana 10 kişilik bir grup kuruldu. Grup kendilerine lider olarak Gelibolu'daki Kolordu Komutanı General Fahri Belen'i buldular. Darbeden ziyade bu grubun amacı, 1950 seçimlerine hile karıştırılmasını önlemektir. Nitekim Belen, 1950 başlarında Bayar'a ulaşarak seçimlere hile karıştırılması halinde ordunun müdahale edeceği güvencesini verdi, karşılığında da Kurtbek'le birlikte DP listesinden seçime girdiler ve her ikisi de Bakan yapıldı" (Neziroğlu, 1998:1238).

Askerler kendi aralarında ikiye bölünmüştü. Bir kısmı DP'nin yanında ve seçimlere hile karıştırılmasında müdahale edeceği güvencesi verirken, bir kısmı CHP'nin yanında ve çok partili hayata tepki gösteren ve yine müdahale fikri içerisinde olan ordu mensuplarıydı. “1950 seçimlerine müdahale edilmesi endişesinin tamamen boş olduğu söylenemez. Seçimlerden bir kaç ay önce Birinci Ordu Komutanı General Asım Tınaztepe, Nihat Erim aracılığıyla İnönü'ye çok partili siyasete geçişten duyduğu endişeyi ilettil. İnönü de liberalleşmenin önemini anlatmak ve ordunun siyasetin dışında kalması gerektiğini vurgulamak için Ankara'dan İstanbul'a giderek Tınaztepe ve diğer generallerle görüştü” (Neziroğlu, 1998:1239). Bu görüşme ne kadar etkili olmuştur bilinmez ama seçimlerden hemen sonra dört üst rütbeli komutan İnönü'ye gelip sonuçların iptali için bir darbe yapmayı önermiştir. Ancak İnönü, bu isteği kesinlikle reddetmiştir. Seçimlerden sonra Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Gürman da ordunun seçim sonuçlarına saygılı olacağını Demokrat Parti liderlerine bildirince ortalık yatışmıştı. Ordu içerisindeki gruplar da dağıtılmıştı (Hale, 1996:88).

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlere katılım oranı %89,3' tü. Seçim sonuçlarında Demokrat Parti ezici bir çoğunlukla iktidara gelmişti. 408 milletvekili ile Demokrat Parti, 69 milletvekili ile Cumhuriyet Halk Partisi, 1 milletvekili ile de Millet Partisi ve 9 Bağımsızlar olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde dağılım DP lehine sağlanmış oldu. Artık çok partili hayat başlamış ve seçim sonuçları Türkiye'de Milli Şef Dönemi'nin ve tek parti yönetiminin tedrici sonunu gösteren bir dönüm noktası olmuştur (Koçak, 1990:154).

Demokrat Parti ile yeni bir döneme giren Türkiye, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'le yeni oluşumlar beklentisi içerisindeydi. Çünkü DP siyasal ve ekonomik alanda liberalleşmeden yanaydı, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması da onun siyasetinde önemli bir yer tutuyordu.

Aslında DP ilk yıllarında bir takım olumlu gelişmeleri Türk halkına yaşattı. Özellikle, “Tek parti döneminin ekonomide devletçilik politikası, ekonomide kayda

değer bir gelişme sağlamasını engellemiştir. DP iktidara geldiğinde, işadamları, sanayiciler ve yatırımcılardan oluşan bir müteşebbisler sınıfı, zayıf da olsa, oluşmuştur. DP iktidarı, CHP iktidarının tersine yeni oluşan bu grubu destekleme yanlısıydı” (Örs, 1996:153). Ekonomik alanda 1950’den sonra yaşanan gelişmeleri de Tanilli şu şekilde ifade eder: “1950 sonrası, Türkiye’de kapitalizmin daha hızlı gelişmeye, kırsal bölgelerin kapitalist pazara açılmaya, tarım kesiminden başlayan hızlı kapitalistleşmenin sanayii de etkilemeye doğru gittiği dönemdir. Kapitalizmin gelişmesi, köylülük başta olmak üzere, geniş halk kitlelerinin pazarlama olanaklarının gelişmesine, para ekonomisi içine girmelerine, kapitalist pazara açılmalarına, kırlardan kentlere akına yol açmış; toplum iktisadi bakımdan olduğu kadar, sosyal bakımdan da hızlı bir değişim içine girmiştir. İlk beş yıl içindeki iktisadi gelişme, DP’nin sadece egemen sınıfların değil, kitlelerin de desteğini –bir süre- sağlayabilmesine yol açmıştır” (1985:99).

ABD’den alınan yardımların da DP’nin ilk yıllarında ekonominin canlanmasında önemli etkisi olmuştur. ABD ile olan ilişkilerde DP hassas davranmaya özen göstermişti. “25 Haziran 1950’de Kuzey Kore ile Güney Kore arasında başlayan savaşta, Güney Kore’yi destekleyen ABD’nin yanında yer almış ve Batı’ya olan sadakatini ispatlamak için fiilen Kore Savaşlarına girilmiştir. Yaklaşık 3 yıl sürdükten sonra 27 Temmuz 1953’te son bulan bu savaşlar sayesinde, 16 Şubat 1952’de Türkiye, Kuzey Atlantik Paketi’ne (NATO’ya) kabul edilmiştir. DP Hükümetinin aylarca süren temaslari sonucunda Türk ordusu İttifak’ın askeri kanadına dahil olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda ABD’den gelen yardımın artması, tarımda sınırlı bir şekilde gerçekleşen makineleşme, ekim alanlarının genişletilmesi ve Kore Savaşı’nın ortaya çıkardığı olumlu hava, 1950-1953 döneminde, Türk ekonomisine büyük canlılık ve bolluk getirmiştir. Bu dönemdeki yatırımlar, tarımdaki büyük ürün artışı ve dış yardımlarla karşılanmıştır. Başlangıçta görülen bu iyimser hava fazla sürmemiş, azalan dış yardımlar ve iyi ürün yıllarının sona ermesi, enflasyona ve gittikçe büyüyen dış ödemeler açığına yol açmış ve sonuçta ekonomik denge bozulmuştur”(Öztürk, 2006:70).

“Dünyada birincil malların fiyatlarının da düşmesi dolayısıyla ihraç edilen malların fiyatlarının da düşmesiyle, ihracata dayalı ekonomi daha fazla ticaret açığına neden oldu. Bunun üzerine, sanayi ve alt yapı yatırımlarına ağırlık verilmeye başlandı. Ancak yapılan yatırımlar uzun vadede gelir getirebilecek nitelikte olduğundan, bütçe açığı giderek büyümeye başladı. Bu açığı kapatmak için yeni vergiler koyma yoluna gidilebilirdi, ancak vergilendirilebilecek kesim ticaret ve ziraat ile uğraşanlar olduğundan, bunların desteğini kaybetmemek için, hükümet bu yolu tercih etmedi. Bunun yerine ithalata, özellikle tüketim malları ithalatına sınırlamalar getirildi. 1952’de gayri safi milli hâsılanın %9,5’ini oluşturan ithalat, 1958’de %2,5 oranına düştü. İkinci bir yol yabancı kapitaldi, ancak bu beklenen ölçüde gerçekleşmedi. Bunun üzerine, ekonomik büyüme için gerekli olan ithalatı finanse etmek amacıyla, dış borçlanmaya gidildi. Bu da, 1955 yılına kadar devam edebildi. Alınan borçların geri ödenmesi giderek daha güç hale gelmeye başladı ve 1958’de yaşanan bir ekonomik kriz ile devalüasyon yapıldı. Hükümet bir yandan dış borçlanmaya giderken, ülke içinde enflasyonist bir politika izlemeye başladı. Dünya piyasalarında fiyatlar düşerken, hükümet yerli çiftçinin malları için, yüksek fiyat ödemeye devam etti. Bu paranın sağlanabilmesi için, kısa dönemli bir çare olarak para basma yoluna gidildi. 1958’e gelindiğinde, enflasyon oranı %40’a ulaşmış durumdaydı. Tüccar, işadami, yatırımcı ve çiftçi kesimi yararına izlenen ekonomik siyasalar, ilk başta bu kesimlerden DP’ye büyük destek sağladıysa da, enflasyonun yükselmesi ve ithalatın sınırlandırılması ile piyasada bazı malların bulunmaması, halkta hoşnutsuzluk yaratmıştı” (Örs, 1996:153-154).

DP’nin iktidara ilk geldiği yıllarda uygulanan ekonomik politikaları göreceli de olsa halkta bir rahatlama neden olmuştu. Ekonomi canlanmıştı. Ancak bu olumlu havanın yerine esen sert rüzgârlar ekonomideki sıkıntıların ciddi bir şekilde yaşanmasına neden olmuştu. Ekonomide yaşanan bu olumsuzluklar, DP iktidarının siyasal yaşantıda da sert bir politika izlemesine neden olmuştu. Demokratik söylemlerle yola çıkan, devleti halkın çıkarları için kullanmayı vaat eden bir parti, artık toplumsal ve siyasal muhalefete tahammül edemez bir halde, anti demokratik

uygulamalarla da halkın güvenini yitirmeye başlamıştı. Temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması bile DP yi rahatsız etmemişti. CHP'yi diktatörlükle, muhalefeti susturmakla eleştiren DP, tek parti diktatörlüğünü kendisi oluşturmuş ve bu geleneğin temsilcisi gibi hareket etmeye başlamıştı. İktidarda kaldığı süre içerisinde her geçen gün siyasetine daha da sertleştiriyor ve daha baskıcı bir politika uyguluyordu.

DP'nin iktidarı pekiştikçe tüm kurumları kendi emir ve hizmetinde görmeye başlamıştı. Özellikle din alanındaki uygulamaları (Kuran'ın tekrar Arapça okutulması, radyoda dini yayınların artırılması, dinsel eğitimin yaygınlaştırılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesinin genişletilmesi gibi) laiklik ilkesini tehdit edici bir unsur olarak görülmüştü. Özellikle muhalefete uygulanan baskı son noktayı koymuştu. 'Meclis Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ile muhalefet denetim altında tutulmaya çalışılmıştı (Sarıbay, 2001:54-55). DP'nin seçimlerde oy kaybetmesi de, onu daha da çok hırçınlaştırmıştı. Ancak bu sertlik yanlısı tutum ordu içerisindeki çarkları çok önce döndürmeye başlamıştı. Askeri darbenin elbetteki tek bir nedeni yoktu. Nedenler bir biri ardına gelince darbe kaçınılmaz olarak görüldü. Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk askeri darbe, demokrasi söylemleri ile ve halkın coşkusuyla iktidara gelen, DP'nin iktidara geldikten sonra muhalefetteyken talep ettiği demokrasiyi işletmemesi tam tersine Kongar'ın deyimiyile 'demokrasiyi çoğunluğun baskısına' dönüştürerek yozlaştırması sonucu gerçekleşti. Artık bu gelenek onar yıl arayla yeniden hafızalara kazınacaktı.

C- 27 Mayıs Askeri Müdahalesi

Demokrasilerde seçimle işbaşına gelen sivil yöneticiler, ülke siyasetinde beklenilene ya da umut edilen vaatleri yerine getirmez ise, yine seçimlerle siyaset sahnesinden uzaklaştırılırlar. Çağdaş demokrasilerdeki bu anlayışın yerine, ülke siyasetinde ordu, baskı unsuru olarak sivil otoriteler üzerinde bir tahakküm kuruyorsa bunun adına demokrasi denemez. Böylesi bir durum olsa olsa o ülke için, güdümlü

vatandaşlarla kurulmaya çalışılan güdümlü bir demokrasi olur. Ne yazık ki Türkiye’de- ki durumu bununla izah edebiliriz.

II. Dünya Savaşı ile birlikte yıkılan faşist diktatörlerin yerini demokratikleşme hareketleri alınca, bu gelişme Türkiye’yi de yakından etkilemiş ve çok partili düzeni oluşturarak bu yolda önemli bir adım atmıştı. 1945’li yıllarda başlayan çok partili düzene geçiş süreci, 1950’de yapılan genel seçimlerle iktidarın değişmesine olanak sağlayarak demokrasi anlayışının yerleşmesine de katkı sağlamıştı. Ancak aradan geçen on yıllık sürede yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik istikrarsızlık, siyasal yaşantımızı ordunun müdahalesi ile kesintiye uğratmış ve ülkenin başında bulunan Cumhurbaşkanı, Başbakan ve DP milletvekillerini de sanık sandalyesine götürmüştü. Yassıada’da on bir ay devam eden yargılama, üç idam ve müebbet hapis cezaları ile belleklerimizde ve tarih sayfalarında yer almıştı.

Ordunun siyasi hayata müdahale etmesinde halkın verdiği onayı ve darbeye kazandırdığı meşruluğu unutmamak gerekir. S. Huntington bu durumu şöyle açıklar: “Demokratik rejimin yerini bir otoriter rejimin alması, halk tarafından hemen daima büyük bir ferahlama duygusu ve ezici bir onayla karşılanmıştır. (...) İç yıkıcılıkla savaştıkları, sosyal çalkantıyı azalttıkları, kanun ve düzeni yeniden kurdukları, yolsuzluğu ve çıkarıcı sivil politikacıları tasfiye ettikleri ve milli değerleri amacı ve tutarlılığı güçlendirdikleri gerekçesiyle kendilerini meşrulaştırmışlardır” (1991:48). Yapılan her darbe kendi iç dinamiğini de beraberinde getirerek kendisine bir meşru zemin hazırlar. Zaten toplumsal kaos, bu meşru zemini hazırlamada halk tarafından yeterli desteği sağlamaktadır.

27 Mayıs’a gelindiğinde ordu da meşru zeminini hazırlamıştı. Ancak darbenin yapılışı ve işleyişi hem siyasal hayatımızı, hem de ordunun hiyerarşik yapısı bozmuş ve orduyu politikaya bulaştırmıştır.

27 Mayıs'a gelinmeden önce zaten seçimlerin yapılma aşamasında ordu siyasete müdahale etme konusunda bir takım girişimlerde bulunmuştu. 1950 seçimlerinde de iktidara gelen DP bu girişimlerden haberdar olunca, Başbakan Adnan Menderes'in ilk işi üst kademedeki ordu mensupları ile ilgili bir operasyonu gerçekleştirmesi olmuştu.

"5 Haziran 1950'de bir Albay, Başbakan A. Menderes'e 8-9 Haziran gecesi yeni hükümete karşı bir darbe yapılacağı ihbarında bulunmuştur. İhbar öncesinde Ankara- Erzurum arasında kurye görevi yapan bir grup askeri uçağın şehir ve köylerden geçerken halka İnönü'nün etrafında mutlak surette toparlanılması gerektiği çağrısı yapan beyannameler atması DP iktidarını tedirgin etmişti" (Neziroğlu, 1998: 1239). Zaten "DP'nin en büyük korkusu, ordunun bir darbe yapmasıydı. Bunu önlemek için, 6 Haziran 1950 günü DP yöneticileri, orduyu bir oldubittiyle karşı karşıya bıraktılar. Beklenmedik bir kararla Genelkurmay Başkanı, İkinci Başkan, Kuvvet Komutanları, ordu komutanları dahil, Silahlı Kuvvetlerin önde gelen komutanları değiştirildi. Ve yerlerine DP'ye sadık olacağı düşünülen yeni komutanlar atandı. Böylece DP'nin gözündeki en büyük tehdit ortadan kaldırılmış oldu" (Eroğul, 2003:120). DP'ye sadık ordu mensuplarının atanması belki DP'ye bir nefes aldirmişti, ama ihtilal amacıyla kurulan örgütler DP iktidarının sonu olacaktı.

"Türkiye'de ihtilal amaçlı teşekküllerin 1954'ten itibaren kurulmaya başlanması" (Kayalı, 2005:61) ordunun içten içe siyasi olayları takip ettiği ve iktidarı ele geçirmeye çalıştığı düşüncesini akıllara getirmekteydi.

"27 Mayıs 1960 günü askeri darbeyi gerçekleştiren ekibin nüvesi 1954 Kasımın da Tuzla Uçaksavar Okulu'nda Yüzbaşı Orhan Kabibay ve Yüzbaşı Dünder Seyhan tarafından hazırlanmıştır ve Seyhan bu örgütün genel sekreterliğini yapmıştır" (Baydur, 1998:1268). Aslında kurulan tek örgüt bu değildir.

"Bir başka gizli örgüt Ankara'da Talat Aydemir tarafından kurulmuştur. 1956 Eylül'ünde Kurmay Binbaşı Sezai Okan ve Osman Köksal ve Yüzbaşı Adnan

Çelikoğlu'nun katılmasıyla örgüt dört kişi olmuştur. Aydemir Yüksek Komuta Akademisi'ne devam ederken Seyhan, 1956'da kendisiyle görüştü ve Aydemir'in de bir komite kurduğunu öğrendi. 'Yeni bir komite kurulmak üzere teşebbüse geçilmişti. Biz kurulacak bu komitenin dışında kalamazdık' diyerek kendi komitelerinin gizli temsilcileri olarak Kabibay'la birlikte Aydemir'in komitesine katıldı. Sonradan kendi teşkilatlarından Ahmet Yıldız da bu komiteye dahil oldu. Üçüncü örgüt yine Ankara'da Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş'ın örgütüdür. Koçaş'ın örgütüne ilk olarak Binbaşı Kenan Esengin ve Binbaşı Baha Vefa Karatay katıldılar” (Neziroğlu, 1998:1240).

“Kurulan üç ihtilal teşkilatından ikisi 1957'de birleşmiştir. Üçüncü komite olan Sadi Koçaş'ın başkanı bulunduğu grupla yapılan birleşme teşebbüsü sonuç vermedi. Birleşen bu iki grup, başkanlığa Faruk Güventürk'ü getirdiler. Bu ihtilal komitesi gelişmeye çalışırken, Samet Kuşçu adında bir subayla temasa geçildi. Ama onun komiteye alınmaması kararlaştırıldı. Kendine oyun oynandığını zanneden Kuşçu, örgütü ihbar etti. Bunun üzerine Komite başkanı Faruk Güventürk'ün de içinde bulunduğu dokuz subay tutuklandı” (Kayalı, 2005:62). Dokuz subay olayı olarak bilinen bu olay ile ilgili yapılan tutuklamalar ile Adnan Menderes kendisine muhalif olan subayların tasfiye edildiğini ve darbe ihtimalinin bertaraf edildiğini düşünmüş olabilirdi (Hale, 1996:97).

Ancak Menderes'in bu düşüncesi doğru çıkmadı. Çünkü dağıtılan komite Sadi Koçaş'ın inisiyatifi ile daha planlı çalışmaya ve darbe için lider seçimini de üstlenerek örgütlenmeye devam etmişti. Darbe için ilk lider General Necati Tacan'dı. Tacan'ın ölümü üzerine yeni bir lider arayışına gidildi ve Cemal Gürsel komitenin yeni lideri oldu. Cemal Gürsel hemen darbeye taraf olan bir lider değildi. Beklenilmesi gerektiği, ancak yapılacak bir şey kalmadığı zaman darbenin son çare olarak yapılması gerektiğini düşünüyordu. Komite üyeleri arasında da zaten görüş ayrılıkları vardı. Bir kısım subaylar geçici iktidarı savunurken, bir kısım subaylar da sürekli olacak bir iktidarda ısrar ediyordu (Kayalı, 2005:62-63).

Kurulan gizli komite ile ihtilal hazırlıkları devam ederken ülke de tam anlamıyla Demokrat Parti iktidarının diktatörlüğüne teslim olmuştu. Yaşanılan toplumsal, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar da halktaki hoşnutsuzluğun artmasına neden olmuştu.

Demokrat Parti'nin oy kaygısı ile dinsel hareketleri yeniden canlandırması ve laikliği ihlal etmesi zaten ordu için bir hareketlenmeye neden olmuştu. Ancak bunun darbe için tek bir neden olduğunu söylemek yanlış olur. DP halkın dinsel duygularını siyasal propaganda amacıyla mitinglerde kullanmıştı. Bunun dışında, DP iktidarının muhalefet partisinden (CHP) basına, bürokrasiden üniversitelere kadar kendisine muhalif olan her kuruma karşı uyguladığı baskı ve sindirme politikası, toplumun belirli kesimlerinde hoşnutsuzluk ve huzursuzluk yaratan başka unsurlardı. DP'nin ilk yıllarındaki ekonomik rahatlama artık yavaş yavaş yerini sıkıntılara bırakmıştı. Memur, tüccar ve çiftçi kesimi bu ekonomik darboğazdan rahatsızdı. Özellikle DP'nin 1957 yılındaki genel seçimlerde oy kaybına uğraması siyasette daha sert tavırlar içerisine girmesine neden olmuştu. Bunu da muhalefet partisine yansıtmıştı. İzlenen bu politika, askerlerin de kendi kurumlarını zedelediği endişesini arttırmıştı. Zaten böylesi bir düşünce iktidarı devirmek için eyleme geçmelerine neden olmuştu (Örs, 1996:155-156).

Artık Türkiye'nin önünde yeni bir süre başlıyordu. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde siyasetten uzak tutulmaya çalışılan askerler, seçimle işbaşına gelmiş olan bir siyasal partiyi iktidardan silah zoruyla uzaklaştırmak için gizli örgütlerle başladıkları planlarını gerçekleştirmek için uygun zamanı kolluyorlardı. Zaten Demokrat Parti iktidarının baskısından bunalan halk da askerlere yeşil ışık yakıyordu.

CHP lideri İsmet İnönü'nün Meclis'teki konuşması da aslında DP'nin doğru bir yolda ilerlemediğini ve sonucun ihtilal olacağını şöyle ifade etmiştir. "Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam... Şartlar tamam olduğu

zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır” (Akşin, 2007:258). İhtilal için zamanın ve şartların uygunluğunu İnönü ifade ederken, Cemal Gürsel’in başkanlığını yaptığı darbe komitesi de hazırlıklarını tamamlıyordu. Çünkü zaman daralıyordu. Ordu darbeyi meşrulaştırmak için uygun zamanı kolluyordu ve 27 Mayıs onlar için uygun bir zaman olacaktı.

27 Mayıs’a az bir zaman kala ordu içerisindeki son hazırlıklar yapılıyordu. Darbenin planlayıcıları arasında yer alan generaller bir askeri rejim kurmaya karşıydılar. Çünkü askerlerin politikaya bulaşmalarını istemiyorlardı. Onların tercihleri Menderes ve Bayar’ın karşısına hükümetin istifasını ve Tahkikat Komisyonu’nun feshini isteyen bir muhtıra ile çıkmaktı. Böylesi bir düşünce ordunun hiyerarşik yapısını da zedelemeyecekti. Ancak bu muhtıranın kabul edilmeme durumunda düşünmek gerekiyordu. Böylesi bir olasılık karşısında belki fazla istekli olunmasa da generaller de darbe fikrine alışmaya çalışıyordu (Hale, 1996:104).

Aslında bilinen o ki, “27 Mayıs 1960 sabahı radyolardan artık ihtilal’in gongu çalacak ve tok bir ses, Silahlı Kuvvetlerin iktidara el koyduğunu, Meclis’in dağıtıldığını, siyasi parti faaliyetlerine son verildiğini ilan edecektir. Eski iktidar mensuplarının askeri birliklere teslim olmalarının gerekliliği, ayrıca yayınlanacaktır” (Aydemir, 1993:298).

Darbe için artık şartlar ve hazırlıklar tamamlanmıştı.25/26 Mayıs gecesi tarih olarak belirlenmişti. Zira Menderes resmi bir ziyaret için ertesi gün Atina’ya gidecekti. Planın 25 Mayıs günü iptal edilmesi darbe tarihini de değiştirmişti. Darbe 26/27 Mayıs gecesi olacaktı (Hale, 1996:104).

27 Mayıs günü, sabahın ilk saatlerinde radyoda askeri marşlar çalınarak halkın radyoları başına geçmeleri isteniyordu. Radyoda tok ve heyecanlı bir ses

bildiri okuyarak TSK'nın ülke yönetimine el koyduğunu söylüyordu. Alparslan Türkeş tarafından okunan bildiri şöyledir: “ Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir. İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun, her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmet ve anlayışla muamele etmeleri, ızdıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve İnsan Hakları Prensipleri'ne tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız, NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız.

Tekrar ediyorum: Düşüncelerimiz 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh'tur. Türkiye dahilindeki bütün garnizon komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır”(Öztuna-Gökdemir, 1987:37-38).

Ordu bu ilk bildiri ve daha sonra yapılan bildiriler ile yönetime geçici bir süre el koyduğunu, seçimler olduktan sonra yönetimi sivillere bırakacağını, belki de en

önemlisi yönetimde kalıcı olmadığına işaret ediyordu. Zaten bu kalıcı olmama geleneği bundan sonra yaşanacak darbede de kendini gösterecekti.

27 Mayıs darbesi ile Türk siyasal hayatı, TBMM'nin bütün yetkilerini devralan Milli Birlik Komitesi ile tanıştı. 1961 yılına kadar devam eden Milli Birlik Komitesi'nin başkanı dışında kimler tarafından oluşturulduğu ve kaç kişi olduğu bilinmiyordu (Öztuna- Gökdemir, 1987:50). Bu komite 28 Mayıs 1960 tarihli bildiriyle faaliyete geçmiştir. Bu bildiriye; iktidarın, belli bir zümrenin menfaatini temsil eden maddi bir kuvvet, şahsi nüfuz ve ihtiras aracı haline geldiği, Anayasa'ya aykırı davrandığı ve bu nedenle siyasi kudretin ve meşru hükümetin yeniden kurulması zorunluluğunun ortaya çıktığı, belirtilmiştir. Milli Birlik Komitesi, anayasal meşruluğunu 1924 Anayasası'nı değiştirerek, 12 Haziran 1960'da kabul ettiği yasayla sağlamıştır. Bu kanun ile seçimler yapıp iktidar devredilene kadar, TBMM'nin sahip olduğu hak ve yetkiler MBK' ne devredilmiş; yasama yetkisini doğrudan doğruya, yürütme yetkisini de Bakanlar Kurulu eliyle kullanmayı kararlaştırmıştır (Öztürk, 2006:74). Ancak 12 Haziran'da kabul edilen bu yasa ile halk bu komitede kimlerin yer aldığını da öğrenebildi. Radyodan yapılan yemin töreninde bu kişiler halka tanıtıldı. Bu kişilerin hiyerarşik düzen dışında darbe amacıyla bir araya gelen muhtelif rütbelere oluşan 38 subay olduğu o gün öğrenildi (Öztuna- Gökdemir, 1987:50).

Milli Birlik Komitesi üyeleri olan subaylar arasında görüş farklılığı vardı. Bu farklılık daha sonra 14'ler olarak bilinen, bu komite içerisinde yer alan 14 subayın çeşitli görevlere atanmak suretiyle yurt dışına gönderilmesi ile sonuçlanmıştı (Öztürk, 2006:78). Çünkü ordu içerisinde devam eden farklı görüşlerin dışında, hiyerarşik yapının bozulmuş olması da orduyu yıpratmıştı. Üst düzey generaller bir an önce yönetimi sivillere devredip kışlarına dönmeyi planlıyordu. Ama radikal subaylar yönetimin sivillere bu kadar kısa süre sonra bırakılmasını doğru bulmuyordu. Zaten ülkenin bu hale gelmesi de sivillerin suçu değil miydi?

Ancak yönetimin askeri düzen içerisinde devam etmesi düşünülemezdi. Bunu planlayan subayların MBK' den ayrılması gerekmekteydi. “Bu durum MBK içinde ilk gerçek ciddi krize yol açtı ve Alparslan Türkeş ile diğer 13 radikalın 13 Kasım 1960'ta komiteden atılmasıyla sonuçlandı” (Hale, 1996:119).

Aslında MBK' nin yapmış olduğu ilk tasfiye olayı 14'ler değildi. 3 Ağustos 1960'ta bozulan hiyerarşi piramidini düzeltme amacıyla orduda gerçekleştirdiği tasfiye olayıdır. Yirmi beş yılını dolduran subayların resen emekliye sevk edildiği, 235 general ve amiral ile 5000'e yakın subay, Silahlı Kuvvetler mensubu olmaktan çıkarılmıştı. Emekli İnkılâp Subayları (EMİNSU) adı verilen kişilerin emekli edilmeleri, ordunun reorganizasyonu ve gençleştirilmesi kadar MBK'nın Silahlı Kuvvetler üzerindeki otoritesini meşrulaştırmak amacına hizmet etmiştir. Bunun dışında üniversitede de 147 öğretim görevlisi Ekim 1960'ta tasfiye edilmiştir. Tembel, yeteneksiz veya reform düşmanı oldukları iddia edilen ya da daha başka gerekçelerle üniversitelerden atılmışlardır (Özdemir, 1990: 199-200).

MBK yaptığı bu tasfiyelerle artık demokrasi yolunda ilerleyebileceği kanaatini taşımaktaydı. Özellikle “13 Kasım'dan sonra, yeni Anayasa'yı hazırlayacak olan Kurucu Meclis'in açılış hazırlıklarına hız verildi. Sonunda Meclis 6 Ocak 1961 tarihinde göreve başladı” (Kongar, 2005:158). “Kurucu Meclis MBK ve Temsilciler Meclisi'nden oluşuyordu. Temsilciler Meclisi DP dışındaki partilerin ve meslek kuruluşları ya da benzeri sivil kuruluşların temsilcilerinden oluşuyordu. Kurucu Meclisin yaptığı anayasa 9 Temmuz 1961'de halk oylamasına sunuldu ve %60,4 oranında olumlu oyla kabul edildi” (Akşin, 2007:260).

“Anayasa, demokrasiyi korumak için yeni kurumlar getiriyordu. Yasama Meclisi üzerinde Anayasa'nın egemenliğini sürdürmek için bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştu. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Meclis ve Senato olarak iki organdan oluşuyordu. ‘Milli Birlik Komitesi’ üyeleri, yaşamları boyunca ‘Tabii Senatör’ olarak Senato üyeliğine atanıyorlardı. Böylece ‘Komite’ üyelerinin hukuksal ve siyasi durumları bir çözüme bağlanmıştı. Anayasa, üniversitelere, radyo ve basına

özerklik getiriyordu. Hükümet ile Silahlı Kuvvetler arasında sürekli bir iletişim ve etkileşim sağlanması amacıyla yeni örgütler de kurulmuştu. Yargı organı da özel güvencelere kavuşturulmuştu. Kısacası, yeni Anayasa, hükümetin, çoğunluğun baskısına karşı koymasını önleyecek hemen hemen bütün önlemleri getirmişti. Seçim yasası da çoğunluk sisteminden, ‘nispi temsil’ sistemine geçişi sağlayacak biçimde değiştirilmişti. Böylece bir partinin aldığı oyların oranından daha büyük bir oranla Mecliste temsil edilmesi olanağı ortadan kaldırılmış ve çoğunluğun baskısının önlenmesi için ek bir güvence yaratılmış oluyordu” (Kongar, 2005:160).

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin Türk siyasi hayatında önemli bir yeri de, bu darbe sonunda onanan idamlardı. DP’li milletvekillerinin hepsinin sanık sandalyesinde yer aldığı Yassıda on bir ay süren mahkemeye tanıklık etmişti.

“14 Ekim 1960’tan 15 Eylül 1961’e kadar on bir ay süren Yassıda mahkemelerinde toplam 592 kişi sanık olarak yargılanmıştır. Haklarında ölüm cezası istenenlerin sayısı 228’di. Mahkemenin kararına göre Adnan Menderes (eski Başbakan), Celal Bayar (eski Cumhurbaşkanı), Refik Koraltan (eski Meclis Başkanı), Fatih Rüşdü Zorlu (eski Dışişleri Bakanı), Hasan Polatkan (eski Maliye Bakanı), Emin Kalafat, Agah Erozan, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Zeki Erataman, Bahadır Dülger, Baha Akşit, İbrahim Kirazoğlu, Osman Kavrakoğlu, Rüşdü Erdulhun (eski Genelkurmay Başkanı) ölüm cezasına mahkum edildiler” (Özdemir, 1990 :198).

Ölüm cezalarına çarptırılanlardan sadece üçü infaz edildi. 31 ömür boyu hapis cezası ile 418 kişide altı ay ile 20 yıl arasında değişen hapis cezalarına mahkum edildiler. Daha sonraki yıllarda sivil hayata geçildiğinde bu kararlardan bazıları geri alındı (Baydur, 1998:1270).

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin özelliklerini Kongar şu şekilde sıralamaktadır:

“ a) Genelkurmay Başkanı Rüşdü Erdulhun, DP hükümetiyle bütünleştiği için, darbe askeri hiyerarşi dışında, daha çok genç subayların girişkenliği ile yapılmış ve eski Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel sonradan hareketin başına geçirilmişti.

b) Demokrasiyi yeniden kurmak için yapıldığı ve gerçekten de 1961 Anayasası ile bunu gerçekleştirdiği halde, Menderes, Zorlu ve Polatkan'ı asarak, üç siyasal cinayete yol açmış ve ‘Beyaz bir devrim’i kana bulamıştı.

c) Çok partili döneme geçildikten sonraki ilk askeri hareket olarak, kendinden sonra da askerlerin darbe yaparak siyasete karışmalarına öncülük etmiştir” (2006:1997).

1960 askeri darbesi ile demokrasiye geçiş sürecimiz ağır bir yara almıştı. Demokratik kurumlar bunalımlı bir dönemle karşı karşıya kaldıklarında bunun kendi iç dinamikleri içinde çözümlenmesine izin verilmemiş ve demokrasi ile kesinlikle tezat bir anlayış olan, askeri darbeler ile demokrasi korunmaya çalışılmıştı. Öyle ki olağanüstü dönemlerde askeri darbeler meşruluk kazanarak Türk siyasi hayatına damgasını vurmuştu.

Ancak 27 Mayıs'ın 1980 darbesinden farkı, alt rütbeli subayların darbeyi gerçekleştirmesiydi. Ordu mensupları kendilerine hukuki bir zemin kazandırmak için 1924 Anayasası'nın yerine kabul edilen 1961 Anayasası ile yasallıklarını koruma altına almışlardı. Bu darbenin üç idamla sonuçlanması da kişi hak ve özgürlükleri ile kesinlikle bağdaşmayan bir hatırayı da belleklerimize kazımıştır.

Demokrasilerde sorunlar yine demokratik bir anlayışla çözülür. Askerlerin demokrasi bekçiliğini yapması, modern bir anlayışla kesinlikle bağdaşamaz. Darbeciliğin meşru gösterilmesi de o ülke için demokrasi adına bir kayıptır.

D- 12 Mart 1971 Muhtırası

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Türkiye yeni bir sürecin içerisine girmişti. Siyasal yozlaşmanın, toplumsal ve ekonomik kaosun sorumlusu olarak görülen Demokrat Parti siyaset sahnesinden silinmiş ve Türkiye, insan hak ve özgürlüklerini temel alan yeni bir anayasa ile bir yeni sürece başlamıştı. Ancak başlanan bu yeni sürecin kendi sorunlarını da beraberinde getireceği fikri şüphesizdi.

Askeri darbe ile Türkiye'nin siyasal yaşamına hakim olan Milli Birlik Komitesi bir an önce sivil yaşama geçilmesi yolunda kararlıydı. Özgür ve adil seçimlerle yönetim, sivillere devredilecek, askerler de kışlarına çekilecekti. Yaygın olan bu görüş doğrultusunda 1961 yılında genel seçimlerin yapılmasına kara verilmişti.

Ancak MBK'nın bu görüşünü kabul etmeyen ordu içerisinde yeni bir oluşumun kendi gücünü göstermeye başlaması, sivil bir rejime geçilmesindeki sıkıntılı dönemin de habercisiydi. MBK'nın ülkedeki gücünü yetersiz ve etkisiz bırakan bu oluşum Silahlı Kuvvetler Birliği idi. "Silahlı Kuvvetlerin yıpranmasını önlemek amacıyla İstanbul'da bir araya gelen bir kısım subaylar, Kasım 1960'ta Silahlı Kuvvetler Birliği'ni kurmuşlardır. SKB'nin, ihtilalin hedefinden ve dolayısıyla ulustan uzaklaşması karşısında, Silahlı Kuvvetlerin prestijini ve askerinin şerefini korumak için kurulduğu ileri sürülmüştür" (Öztürk, 2006:78).

Belki görünüşteki temel amaç buydu, ancak bu birlik içerisinde etkin bir güç olarak, karşımıza çıkan albaylar, sivil rejime geçilmesi konusunda çok hızlı karar verildiğini kabul ediyordu. Özellikle "Talat Aydemir ve grubu, yapılacak seçimlerin, istikrarı sağlamayacağını, reformları yapmaya yeterli olmayacağını savunmuşlardır" (Öztürk, 2006:79).

İçerisinde paşalar, Genelkurmay Başkanı (Cevdet Sunay) olmasına rağmen geride 4 albayın (Talat Aydemir, Necati Ünsalan, Nazım Özkan, Halim Menteş) bulunması bu birliğin Albaylar Cuntası olarak anılmasına neden olmuştu (Neziroğlu, 1998:1242-1243).

Ordu içerisindeki bazı subayların, düzenin sivillere bırakılmaması görüşüne rağmen, 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimler yapıldı. CHP en fazla oya sahip olmasına karşın tek başına hükümeti kurabilecek durumda değildi. Siyasette beklenen istikrar olmamıştı. Artık siyasal yaşamımızda dört yıl boyunca devam edecek koalisyon hükümetleri ile düzenin devamı sağlanacaktı (Kongar, 2005:162).

Yalnız askerler Parlamentonun açılmasından bir gün önce siyasi parti liderleri ile bir araya geldiler. Askerlerin istekleri vardı. İstenilen şartlar ile bir protokol imzalandı. Bu protokole göre; siyasiler 27 Mayıs'a karşı çıkmayacaktı, Cumhurbaşkanlığı için Orgeneral Gürsel'in dışında kimseyi desteklemeyeceklerdi, Yassıada mahkumları için af söz konusu olmayacaktı (Özdemir, 1990:209), dini konular kullanılmayacaktı, Silahlı Kuvvetlerden emekliye sevk edilenler geri getirilmeyecekti. Ancak bu şartlar ile Parlamentonun açılmasına izin verildi (Baydur, 1998:1270).

Darbeden sonraki ilk hükümet CHP ile DP'nin mirasçısı olan AP arasında gerçekleşti. 26 Ekim'de yeni Meclis, Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanı seçti. Gürsel, İsmet İnönü'yü Başbakanlıkla görevlendirdi. Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisi ortak hükümeti 20 Kasım'da kurdu (Kongar, 2005:162).

“Seçimlerde ortaya çıkan sonuçlar, Meclis'in açılması öncesinde yaşanan gerilimler ve orduda oluşan Silahlı Kuvvetler Birliği'nin tehdit ve hedefleri yeni dönemin sancılı ve sorunlu olacağını gösteriyordu” (Dursun, 2000:97).

Sivil rejime geçilmesi yine askerlerin kontrolü altında gerçekleşiyordu. Ancak sivil rejimin istikrarlı bir düzen getiremeyeceği yolundaki anlayış, özellikle SKB'nin aktif bir üyesi olan Talat Aydemir tarafından daha yoğun bir şekilde yaşanıyordu. İki kez darbe girişiminde bulunan Aydemir idam ile sonuçlanan bir serüvene kapılmıştı. “Silahlı Kuvvetler Birliği içinde Ankara Grubu'nun etkili bir

üyesi olan Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir'in 22 Şubat 1962 tarihindeki başarısız darbe girişimi huzursuzlukları su yüzüne çıkarıyordu. Darbeci Aydemir, 27 Mayıs Darbesi'nin gerçekleştirildiği sırada Kore'de olduğundan harekâta katılamamış, askeri yönetimde rol oynamamıştı. Aydemir, 1961 seçimlerinden hoşlanmamış, yönetimin sivillere erken devredilmemesini savunmuş, müdahale edilmesinden yana olmuştu. Fakat ordunun yüksek komutası ona destek vermediğinden bu darbe girişiminin bastırılması zor olmadı. Talat Aydemir ve darbeye katılanlar çıkarılan bir kanunla affediliyorlardı. Fakat Aydemir ve arkadaşları darbe arzusundan vazgeçmemiş on beş ay sonra 20/21 Mayıs 1963 akşamı yeni bir hükümet darbesi girişiminde bulunuyorlardı” (Dursun, 2000:98). “21 Mayıs 1963'te patlak veren yeni bir isyan sivil yönetimi bir kez daha tehlikeye attı. (...) Bu sefer isyan, pazarlık ve uzlaşma ile bastırılmadı. Artık 79 yaşına ulaşmış olmasına karşın İsmet İnönü, hükümete sadık ordu güçlerinin başına geçerek ayaklanmayı bastırma operasyonunu fiilen yönetmek zorunda kaldı. Sonuçta, Aydemir ve arkadaşları yakalanıp mahkeme karşısına çıkarıldılar. Eylül 1963'te Talat Aydemir arkadaşı Fethi Gürcan idam edildi” (Eroğul, 2003:142). “Aydemir ve Gürcan'ın idam edilmeleri, emir komuta zinciri dışında darbe yapmaya niyetlenenler için bir gözdağı olmuştur. Alt rütbeli subayların komite faaliyetleri de bir süre için son buldu” (Neziroğlu, 1998:1246).

Ordu içerisinde meydana gelen darbe girişimlerinin bastırılması ve bundan sonraki dönemlerde de özellikle üst düzey komutanların emir - komuta esasına dayalı anlayışın yerleştirilmesi bakımından önem taşımaktaydı.

Ordudaki bu muhalif hareketler dışında, siyaset hayatında da yeni oluşumlar Parlamenter yapımızı derinden etkileyecekti. Siyasi hayatımıza DP'nin devamı olarak katılan Adalet Partisi dışında, CHP'nin oylarına talip olan yeni bir sol parti de 1961 yılında siyaset sahnesinde yerini almaktaydı. “1961'de 12 sendikacı, Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) kurdular. 1962'de bu partinin başına Mehmet Ali Aybar geldi” (Akşin, 2007:266).

1961 seçimleri sonrasında yeni çoğulcu Parlamento'ya 1965 yılına kadar damgasını vuran koalisyon hükümetlerinden ilkinin CHP – AP arasında olduğu belirtilmişti. Ancak bu ilk koalisyon oluşumundaki temel ayrılıklar, iki parti ortaklığının bozulmasına neden olmuştu. Eski demokratların bağışlanması ile ekonomik toplumsal uyumsuzluklar bu iki partinin devamını olanaksız kılmıştı. İkinci hükümet denemesinde yine İnönü Başbakanı. Bu defa Parlamentodaki sandalye sayıları daha az olan Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Bağımsızlardan oluşan bir üçlü koalisyondu. 25 Haziran 1962'de kurulan bu ortak hükümet döneminde Talat Aydemir'in ikinci darbe girişimi bastırılmış, İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı ve İşçi Hakları kabul edilmişti. Ne yazık ki bu koalisyonun ömrü de uzun olmamıştı. Parti ortakları arasındaki görüş ayrılıkları (Kalkınma planı, 27 Mayıs devriminin korunması için çıkarılan yasa ve bakanlıkların yaptıkları işler) 2 Aralık 1963'te İnönü Kabinesi'nin görevinden ayrılmasına neden olmuştu. Üçüncü hükümet yine İnönü başkanlığında ama Bağımsızlarla oluşturduğu ve YTP'nin dışardan desteği ile gerçekleşen bir koalisyon hükümetiydi. Bu hükümet döneminde seçim sistemine 'ulusal artık' yöntemi eklendi. Amaç siyasi hayata iki partinin egemenliğini engellemek ve her oyu değerlendirmek, küçük partilerin güçlenmesini sağlamaktı. Aslında bu yöntem bu koalisyon hükümetleri döneminde hızlı bir gelişme gösteren AP için alınan bir önlem niteliğinde idi. Kurulan bu koalisyon hükümetleri CHP'ye oy kaybettiriyor, AP'yi güçlendiriyordu. Son İnönü hükümeti döneminde Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyaset sahnesinden ayrılmadığı da 16 Kasım 1964'te Genelkurmay Başkanı tarafından Başbakan ve Meclis Başkanına Adalet Partili Meclis üyelerinin Silahlı Kuvvetlerle ve 27 Mayıs'a karşı yaptıkları saldırılar hakkında bir uyarı mektubu yollaması bunun en somut örneğidir. (Kongar, 2005:163).

“İnönü'nün üçüncü koalisyonu, bütçe tasarısının Millet Meclisi'nde reddedildiği Şubat 1965 'te düştü. Yeni hükümetin ekimde yapılacak olan genel seçimlere kadar sürecek bir geçici önlem alacağı belliydi. Dolayısıyla başbakanlık görevi, CHP dışında kalan bütün partileri kucaklayan dört partili bir koalisyon kuran saygın bağımsız Senatör Suat Hayri Ürgüplü'ye verildi. Esas olarak şimdi başbakan

yardımcısı olan Demirel, siyasi konumunu büyük ölçüde güçlendirdiği ve ordu içinde olduğu kadar geniş kamuoyu için de kabul edilebilirliğini kanıtladığı için, bu kısa ömürlü hükümet anlamlıydı” (Hale, 1996:151).

1965 yılına gelindiğinde, Adalet Partisi’nin yeni lideri, 1964 yılında Ragıp Gümüşpala’nın ölümü ile daha sonraki dönemlerde adından sıkça bahsedilecek olan Süleyman Demirel’di (Sarıbay, 2001:57). Solda da CHP dışında kurulan TİP, sosyalist olduğunu daha sonra söyleyecek olsa da ‘emekten yana planlı devletçilik’ ifadesini kullanıyordu. TİP’in siyaset hayatına girmesi ile oy kaybedeceği kaygısı da CHP’nin kendisini ‘ortanın solu’ olarak ifade etmesine neden olmuştu. O da daha sonra kendini ‘demokratik sol’ olarak somutlaştıracaktı (Akşin, 2007:266).

12 Ekim 1965 genel seçimlerinde istikrarsız koalisyon hükümetleri sonucunda güçlenen AP oyların %52,9 nu alarak 240 milletvekili ile birinci parti olarak sandıktan çıkıyordu. CHP bu seçimlerde çok büyük bir kayıp yaşayarak oyların %28,7’sini alarak 134 sandalye ile Meclis’e girebiliyordu. YTP ve CKMP oylarını AP’ ye kaptırılmış oyların %12,2 ile 61 sandalye alabilmişlerdi. En önemli gelişmeyi de TİP sağlamıştı. %3 oy ve 15 milletvekili ile Parlamentoda muhalefet görevini yerine getirecekti (Dursun, 2000:100-101).Bu seçim sonuçları ile Adalet Partisi tek başına iktidara gelerek, koalisyon hükümetlerine son veriyordu.

“1965 seçimlerinden sonra kurulan Demirel hükümeti işe başlar başlamaz, Anayasa’nın yürütme organı üzerine koyduğu sınırlamalardan yakınmalar Adalet Partisi tarafından önemle öne sürüldü. Meclis’te çoğunluğa sahip olan Adalet Partisi yetki eksikliğinden dertliydi. Örneğin, hükümet, hukuksal bir gerekçe göstermeden, Anayasa’nın güvence verdiği yüksek düzeydeki memurları görevlerinden alamıyordu. Böylece Adalet Partisi ile 1961 Anayasası’nın yarattığı ya da güçlendirdiği kurumlar arasında sürtüşmeler başladı. Danıştay, Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu bu kurumlar arasındaydı. Çoğunluğun baskısını engelleyici önlemler Türk siyasal yaşamında alışlagelmiş öğeler değildi. Adalet Partisi, kendisini bu yeni duruma uydurmakta güçlük çekiyordu”(Kongar, 2005:166). Zaten

“Adalet Partisi’nin genel başkanı Süleyman Demirel, başbakan olduğu andan itibaren, 1961 Anayasası’nın Türkiye için bir lüks olduğunu bu anayasayla ülkenin idare edilemeyeceğini söylemeye başladı” (Kongar, 2006:199).

Demirel Hükümeti’nin ikinci yılında Cumhurbaşkanlığı seçiminde yine asker kökenli birinin Meclis’in tercihi ve desteği ile seçilmesi, aslında ordunun siyasi gelişmelerden uzak kalmadığını göstermekteydi. Hastalanan Cemal Gürsel, görevi yerine getiremez olunca Cevdet Sunay ordunun isteği doğrultusunda ve Meclis’in onayı ile 28 Mart 1966 yılında Cumhurbaşkanı seçilmişti (Dursun, 2000:102).

Adalet Partisi’nin iktidara gelmesinden sonra halk arasında göreceli de olsa bir rahatlama yaşanmıştı. Bunda ekonomik ferahlanmanın payı vardı. Çünkü 1965’ten beri GSMH ortalama 7 oranında artmıştı. Eşit bir bölüşüm olmasa da, bu durum halk arasında bir hoşnutluğu sağlamıştı. 1965 yılına gelinceye kadar kurulan koalisyon hükümetlerinin istikrarsızlığı, AP’nin seçimlerden galip çıkmasını da sağlamıştı (Hale, 1996:154). Ekonomik alanda yaşanmış olan dinamizm, tek başına iktidara gelen bir parti ve sorunsuz bir şekilde gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimi. Ancak Türkiye 1968 yılından itibaren dünyada yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamazdı. 1968 yılından itibaren dünyada olduğu gibi, Türkiye’de farklı görüşlerin çatışmasına şahit olacaktı. Zaman ilerledikçe bu çatışmalar şiddet olaylarına dönüşecek ve kan dökülmeye başlanacaktı.

Yukarıda ifade edildiği gibi Süleyman Demirel bu olumsuzlukları 1961 Anayasası’nın lüksüne bağlayacaktı.

“1968 dünyada da önemli bir yıldır. Mayıs-haziran aylarında önce Batı Almanya’da başlayan öğrenci hareketleri, daha sonra Fransa’ya bulaşmıştır. Bunalımın Fransa’da ulaştığı boyutlar, artık bir devrim olasılığını tümüyle dışladığı sanılan Batı Avrupa siyasal düzenini ta temelinden sarsmıştır. Devrim yeniden Batı’nın gündemine girmiştir. Öte yandan 1968 yılı Doğu Blokunda da çok büyük

sarsıntılara tanık olmuştur. O yılın baharında Prag'da başlayan demokratik sosyalizm denemesi, özellikle Batı'nın gençlik ve aydın kesimlerinde büyük umutlar yaratmıştır. 21 Ağustos 1968'de Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği'nin önderliğindeki bir küme sosyalist ülkenin Silahlı Kuvvetlerince işgal edilmesi, bu umutları yerle bir etmiştir. Kısacası 1968, Avrupa'nın hem batısında hem de doğusunda önce büyük umutlar ve korkular yaratmış, daha sonra yönetilenlere yaygın bir umutsuzluk, yönetenlere ise derin bir güvensizlik duygusu bırakarak son bulmuştur. Türkiye'de 1968 çok partili düzenin çığırından çıkmaya başladığı yıl olmuştur. Bu çürüme süreci, başlıca üç eksen üzerinde gelişmiştir. Birincisi sol kesimde yer almış bir iç parçalanma ve sistem dışına taşma süreci biçiminde belirmiştir. İkincisi sağ kesimde olmuş. Bir kümeleşme ve karşı saldırıya geçme süreci görülmüştür. Üçüncüsü ise doğrudan doğruya yöneticilerin tutumundan kaynaklanmış, hükümetin sol kesimi bastırmaya yönelik saldırgan tutumu, devletin sivil topluma saygı göstermesi esasına dayanan yeni çoğulculuğun hızla sonunu getirmiştir" (Eroğul, 2003:151).1968 yılının Türkiye için yeni bir kaos ortamına yol açmasında, sağ ve sol görüşlü gençler arasında yaşanan şiddet olayları da etkili olmuştur. Soldaki bölünme ve güçlenmeye karşı sağda radikal ve örgütlü bir eyleme yönelme yolundaki çabaları da gözden uzak tutulmamalıdır. Bu süreç içerisinde sağ ve sol partilerde meydana gelen bölünmeler çoğulcu siyasal yaşamın artık istikrarını devam ettirmede yaşayacağı güçlüğü ortaya koymaktadır. Olayların gidişatı Türkiye'nin yine ordu mensupları ve siyasilere karşı karşıya getireceği bir döneme götürmekteydi.

Solda bölünme zaten Türkiye İşçi Partisi'nin kendini sosyalist bir çizgide belirtmesi ile yaşanmıştı. CHP'nin seçimlerde oy kaybetmesi onu yeni arayışlara doğru itmiş ve kopmalar meydana gelmişti. Soldaki bölünme sadece Parlamentoda değil Parlamento dışında güçlenmeye başlamıştı. Bu bölünme sağ partiler arasında da devam etmişti. Parlamento dışı sol gelişmeye karşıt olarak sağ da karşı eyleme yine bu dönemde geçmişti. 1969 seçimleri dahi bu iki kutup arasındaki çatışmayı yatıştırmamış, izlenen politika sayesinde daha da şiddetlenerek 1971 Muhtırası'na kadar devam etmişti.

CHP ve AP’deki bölünmelerden ilk olarak CHP’deki bölünmeyi açıklamak gerekirse; “ülkenin toplumsal – ekonomik gelişmesi, kapitalizme dönük karma ekonomi çizgisinde sürüp giderken, çeşitli sınıf ve gruplar arasındaki ayrılıklar da büyüyordu. Bu durum, ortama, solcu görüşlerin güçlenmesine uygun bir nitelik kazandırıyor. Cumhuriyet Halk Partisi, 18 Ekim 1966’daki kurultayda ‘Ortanın solu’ kavramını genel ilke olarak benimsemişti. Partideki sol kanadın lideri Bülent Ecevit, aynı kurultayda Genel Sekreter seçildi. Eski ve yıpranmış Cumhuriyet Halk Partisi’ne yeni bir hız verilmeye ve parti canlandırılmaya çalışılıyordu. ‘Ortanın solu’ ilkesi benimsenince, Turhan Feyzioğlu’nun liderliğinde kırk sekiz milletvekili ve senatör partiden ayrıldı ve 12 Mayıs 1967’de Güven Partisi’ni kurdu” (Kongar, 2005:166).

Parlamentonun dışında da yaşanan gelişmelere de değinmek olayların açıklanması açısından önemlidir. “İşçiler ekonomik ve siyasal haklarını elde etmek ve korumak için 1961 Anayasası’nın sağladığı imkanlarla yürüyüş ve grevlerle bir yandan toplumsal işbölümündeki yerlerinin bilincine varırlarken, öte yandan yönetimde söz ve karar sahibi oldukları yeni sendika birlikleri oluşturarak toplum hayatının her alanında etkili baskı grubu olma arayışı içindeydiler, 13 Şubat 1967’de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) adı ile kurulan yeni işçi birliği böylesi arayışların somut örneğidir. (...) 1960’lı yıllarda, Sosyalistlerin parti kurarak(TİP) seçime katılmaları, yine söz konusu partiye bağlı öğrenciler tarafından Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)’nun oluşturulması oldukça geniş öğrenci kesiminin siyasallaşmasına neden olmuştur. 1969’da kurulan DEV- GENÇ (Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu) dünya çapında olay niteliğindeki öğrenci hareketinin (1968 eylemi) Türkiye’de yaygınlaşmasında büyük rol oynamıştır.(...) Partiyi (TİP) daha en başından beri Parlamentoculuk yapmakla eleştirilen ve sosyalist kanatta farklı çizgileri benimseyen grupların öne çıkarak, Parlamento- dışı muhalefet düşüncesini savunmalarına yol açmıştır. Öğrenciler Parlamento- dışı muhalefet düşüncesinden geniş ölçüde etkilenmişlerdir. 1970’e gelindiğinde genelde öğrenci hareketinin, özelde sosyalist eylemin ideolojik ve fiili önderliği, devrim için

silahlı eylem birlikleri şeklinde örgütlemek isteyen ve silahlı mücadeleyi savunan Marksist-Leninist grupların denetimine geçecektir” (Özdemir, 1990:226). Farklı örgütler kurulsa dahi temel amaç özde yine aynıydı. “Parlamentar hükümetin Türkiye’yi ABD’nin kölesi haline getirdiği ve kitleleri baskı altına aldığıydı. Devrimci eylem tek seçenek olarak sunuluyordu” (Hale, 1996:156).

Sağda da radikal eylemler aynı şekilde hızla geliştiği gibi ileride adından sıkça bahsedilecek olan iki siyasal parti oluşum sürecini yaşıyordu.

“Sağ kanatta 1970’li yıllarda daha güçlü partiler haline dönüşecek olan, iki yeni radikal parti kurulmuştu. Bunlardan birisi, 1960’ta askeri diktatörlük taraftarı olan Albay A.Türkeş ve emekli subaylar tarafından ele geçirilen, aşırı milliyetçi Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (daha sonra Milliyetçi Hareket Partisi adını almıştır); diğeri ise, İslamcı görüşleri savunan” (Örs, 1996:159) Milli Nizam Partisi’ydi. Kısaca bu partinin görüşünü “Müslüman Türkiye” (Özdemir,1990:225) şeklinde ifade etmek mümkündür. Oluşum aşamalarında fazla bir etkinlikleri bulunmasa da ilerleyen dönemlerde Alparslan Türkeş ve Milli Nizam Partisi’nin lideri Necmettin Erbakan’ın adı siyasal kulvarda sıkça geçecektir.

AP içindeki bölünmede 1970 yılında Demirel’in liderliğini kabul etmeyen ve ona cephe alanlar tarafından kurulan Demokratik Parti’dir. Ferruh Bozbeyli ve AP’den ihraç edilen 27 Milletvekili ile 18 Aralık 1970’te kuruldu (Hale, 1996:159).

Sağ ve sol kanattaki gelişmelere değinildikten sonra, 1968 yılında Adalet Partisi’nin gençlik hareketlerine yaklaşımı ve olaylara bakış açısını değerlendirmek yerinde olacaktır. “1968 yılı Demirel’in yönetim anlayışında da önemli bir tutum değişikliğine tanık olmuştur. AP yönetimi solcu muhalefete karşı hiçbir zaman hoşgörülü olmamıştı ama 1968’e gelinceye dek, sol büyük bir tehlike olarak görülmediğinden ülkede göreceli bir serbesti havası esmesine göz yumulmuştu. 1968’de bu serbesti havası kaldırılmış, hükümet sol’a karşı kesin bir mücadeleye girişmiştir. Bunun için kullanılan yöntemlerden bir tanesi, sol’a karşı örgütlenen yasadışı sağcı muhalefete yeşil ışık yakmaktır. Böylece Demirel Hükümeti tüm

uyarılar karşın komando kamplarını kapatmaya yanaşmamıştır. Demirel'in sağ kesimdeki yasa dışılığı görmezlikten gelişi çok partili düzenin hızla çürüyüşünde en büyük etken olmuş, belli bir alanda gelişmesi hoş görülen yasa dışılık, giderek tüm sistemi saran bir kanser haline gelmiştir. Demirel hükümetinin kullandığı başka bir yöntem de, devlet güçlerini solculara saldırtmak olmuştur” (Eroğul, 2003:153). Eroğul'un bu görüşlerini Özdemir de desteklemektedir. Demirel'in işçi ve öğrenci eylem ve boykotlarına yaklaşımını şu şekilde ifade etmektedir: “Üniversitelerde hızlı kalkınma stratejisi arayışı içinde bulunan köktenci öğrencilerin önderlik ettiği boykot ve gösteriler yaygınlaşırken ana muhalefet lideri İnönü eylemci öğrencileri haklı buluyor, Başbakan Demirel'de görüşlerini ‘Yürümekle sokaklar aşınmaz’ biçiminde dile getirerek Türkiye'nin demokratik gelişmesi bakımından az rastlanan bir yaklaşım içine giriyorlardı” (1990:218).

Türkiye’de 1969’a gelindiğinde olaylar hiçte iç açıcı değildi. “Hem ekonomik hem de siyasi alanda buhranın işaretleri gelmeye başladı. Enflasyon yükselirken ücretler düşüyor, işçilerin grevleri yaygınlaşıyordu. Artan dış borçlar, giderek yükselen ödemeler dengesi açıkları tehlikeli boyutlara varıyordu. Başbakan Demirel, ekonomide ve siyasetteki kötü gidişin sorumluluğunu İkinci Cumhuriyetin kurumlarına atıyordu. Siyasi istikrarsızlığın sebebi olarak görülen Seçim Kanunu’nu değiştiriyor ve küçük partilerin Meclis’e girmelerine imkân veren Milli Bakiye sistemine son veriliyordu” (Dursun, 2000:103-104). Seçim sistemindeki bu değişiklik aslında büyük partilerin yararındı. Çünkü Parlamentoda yüksek oranda temsil edilebilme şansını yakalayacaklardı. Bu anlayış daha çok AP’nin işine yarayacaktı.

1969 seçimleri yapıldığında AP’nin oyları 1965’e oranla düşmüştü. Ancak yine sandıktan birinci parti olarak çıkmıştı. “Oyların %47’sini almıştı”(Akşin, 2007:267). Yapılan bu seçimler siyasal istikrarsızlığın ve anarşi olaylarının önüne geçemedi. Olaylar daha da şiddetlenerek devam etti.

“1969 seçimleri Türkiye’de 1968’de başlayan siyasal çözülmeyi hiçbir biçimde durduramamıştır. Köylülerin toprak, işçilerin fabrika, öğrencilerin fakülte işgal eylemleri birbirini durmadan kovalamış, hem ideolojik karşıt kümelerin birbirleriyle çekişmeleri, hem de solcu güçlerle kolluk kuvvetleri arasındaki çatışmalar giderek büyük boyutlara ulaşmıştır. Artık sokaklarda kan dökülmesi olağan hale gelmiş, sokak anarşisine koşut olarak devletin çözülme süreci de hızlanmıştır” (Eroğul, 2003:154). “1970’de olaylar tırmanışa geçti. 15-16 Haziran’da DİSK’e yönelik bir yasa tasarısını protesto eden işçiler, İstanbul’da yaptıkları gösterilerle her şeyi durdurdular. Öğrenci olayları da ‘Şehir gerillası’ tipine doğru kayıyordu. Banka soygunları ve Amerikalılara yönelik eylemler yapılıyordu. Üniversitelerde de büyük olaylar çıkıyordu” (Akşin, 2007:268).

“(…) Türkiye’de kamu yetkisi artık sifıra inmişti.

İşte bu koşullarda, 12 Mart 1971’de Genelkurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanlarının imzasını taşıyan bir muhtıra veriliyor, hükümetin çekilmesi, anayasanın öngördüğü reformları yapacak bir hükümetin kurulması isteniyordu. Bu istekler en kısa zamanda yerine getirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine doğrudan doğruya el koyacaktı. Böylece Türkiye’de çok partili düzen yolunda girişilen ikinci deneme de sona eriyordu” (Eroğul, 2003:159).

“12 Mart Muhtırası temelde sola karşıydı. Taban tabana zıt olan sol görüşler arasında bile ayırım yapılmadı. Solun içinde hiçbir ayırım gözetilmemesi en azından dört nedene bağlanabilir:

Birinci neden: Gelenekçi- liberallerin her türlü sol görüşü komünizmle eş görmeleridir.

İkinci neden: Türkiye’de iktidara karşı olan her görüş tarihsel olarak komünist sayılmıştır.

Üçüncü neden: Muhtıra hükümetlerinin (Muhtıradan sonra kurulan hükümetler) -denetim altında tutan güçlerin- her türlü sola karşı olmalarıydı.

Dördüncü neden: 12 Mart’ın sınıfsal desteğinin iç ve dış sermaye grupları temsilcilerinden gelmeleri idi” (Baydur, 1998:1270- 1271).

Ordu içerisinde de ‘sol’ bir darbe hazırlığı içinde bulunanlar tasfiye edilmişti. 5 General, 1 Amiral ve 35 Albay bu gerekçe ile ordudan ihraç edilmişti. Aslında 12 Mart Muhtırası’ndan en az zararla çıkan Adalet Partisi ve Süleyman Demirel olmuştur. 1961 Anayasası’nın Türkiye için lüks olduğunu ve bu anayasanın özgürlükleri genişlettiği düşüncesi Demirel’in açıklamalarında her zaman yer alıyordu. Bu muhtıra ile 1961 Anayasası’nın özgürlükleri genişleten maddelerinin değiştirilmesi sağlanmış ve sosyalistler devlet eliyle siyaset alanından uzaklaştırılmıştır (Özdemir, 1990:227).

Demokrasi yine ağır bir darbe almıştı. Tıkanma noktasına gelen ekonomik ve siyasal hayat, çözüm üretilmemesi yüzünden yine ordu ile karşı karşıya kalınmasına neden olmuştu. Gelişmiş ülkelerde tıkanan siyasal hayat seçimlerin yenilenmesi ile giderilebilmekte, ancak ülkelerde yaşanan tıkanmalarda tek kurtarıcı olarak görülen ordu göreve çağrılmaktadır. Zaten ordu mensuplarında, ülkenin korunması yolundaki tek güç olma düşüncesi ve inancı bu görevi seve seve yerine getirmelerini sağlamaktaydı. 12 Mart Muhtırası ile ordu, sahnenin arkasında ama egemen bir güç olduğunu siyasalere ve halka anlatmıştı.

IV. BÖLÜM: 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ

A- 12 Eylül’e Doğru Türkiye

12 Mart 1971’de Türkiye’nin içinde bulunduğu, toplumsal ve siyasal çıkmazdan kurtarmak adına ordunun dolaylı müdahalesi ile yine yeni bir dönem başlıyordu. Sol’a karşı gerçekleştirilen darbe ile aslında Parlamentoda ve toplumda farklı görüşlerin ortaya çıkması ve bunların özgür bir platformda tartışılmasının mümkün olmadığı da görünüyordu.

1961 Anayasası’nın sağladığı özgür ortamın, muhtıranın zeminini hazırlayan bir neden olarak gösterilmesi aslında siyasilerin çözümsüzlüğünden kaynaklanmaktaydı. Yalnız bilinmesi gereken nokta, çözümsüzlüğün çözüm yerinin

sivil Parlamento olması gerekliliğidir. Aksi takdirde düzen demokratik değil askeri bir düzendir. Askeri bir düzende de demokrasi ve özgürlükler ortamından bahsetmek mümkün değildir.

1960 askeri müdahalesi kötü gidişten toplumu kurtarma ve demokrasiyi yeniden inşa etme adına yapılmamış mıydı? Düzenin sivilleştirilmesi ve askerinin bir an önce kışlaya dönmesi için verilen çaba, nasıl oldu da 1971 muhtırası ile yeniden bozulabildi. Aslında bu süreler zarfında içerisinde darbe hazırlıkları ya da darbe içerisinde darbe yapma sevdalıları, düzenin sivilleşmesinin ya da sivil otoriteye bırakılmasının yanlışlığını kendilerine ispat edercesine yoğun bir mücadele içerisindeydi. Ordu her zaman siyasetin içindeydi ve 1971'den sonra da siyasette ağırlığını korumayı başarmıştı. Çünkü yaşanan toplumsal, siyasal, ekonomik tikanmalarda tek kurtarıcı olarak görülen ve kendisine bu nedenle meşru bir zemin bulan ordu, kendine olan güveni de bu şekilde onaylamış oluyordu.

1971 Muhtırası'ndan sonra üst düzey komutanların istekleri doğrultusunda siyasal yaşam düzene konulmaya çalışılmıştı. Yalnız bu düzen kontrolün, yine askerlerin elinde olmasını da zorunlu kılıyordu. Verilen muhtıranın metninde zaten buna yer veriliyordu.

Memduh Tağmaç, Faruk Gürler, Celal Eyiceoğlu ve Muhsin Batur tarafından imzalanan muhtıra metni şöyledir:

“1. Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirmemiş olup Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2. Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla

Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılaplarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.

Bilgilerin

ize.

Memduh Tağmaç

Orgeneral

Genelkurmay Başkanı ve MGK Üyesi

Faruk Gürler

Orgeneral

Kara Kuvvetleri Komutanı ve MGK Üyesi

Celal Eyiceoğlu

Oramiral

Deniz Kuvvetleri Komutanı ve MGK Üyesi

Muhsin Batur

Orgeneral

Hava Kuvvetleri Komutanı ve MGK Üyesi" (Tek, 2006:113).

Verilen bu muhtıra ile ülkenin kötü gidişine dair siyasiler uyarılmıştı. Ancak yönetime doğrudan el konulmamış, kötü gidişten yine Parlamento aracılığıyla kurtulma yolu seçilmişti. Özgürlükler de 12 Mart'la birlikte kısıtlanma yoluna gidilmişti. "Kişi özgürlüğü, haberleşme, toplantı ve gösteri, üniversite özerkliği ile ilgili maddelerde değişiklik yapan yasalar hızla hazırlanmış" tı (Erbil- Ersoy-Boztepe, 1998:130).

12 Mart'la birlikte siyasete haki bir rengin hakim olduğunu ifade eden Birand, olayları şu şekilde özetlemektedir: 'Protokolün yerini esas duruş, makam

arabalarının yerini tanklar aldı. Askerler aradan 10 yıl geçtikten sonra demokrasiyi hizaya çekiyorlardı. Demokrasi askıya alınmıştı. Komutanların muhtırasıyla Demirel Hükümeti istifa ettirilmiş, yerine tüm partilerin kerhen de olsa destekledikleri bir hükümet kurdurulmuştu. Artık temel kararları askerler alıyor. Uygulamayı bu hükümet yapıyordu. Bu kez hiç olmazsa Parlamento kapanmaktan kurtulmuştu. Siyasilerin amacı da buydu. Meclisi açık tutmak.

12 Mart rejimi bir kasırga gibiydi. O kasırga solu ezdi geçti. Ülkede sol görüşlü olanlara karşı büyük bir tutuklama ve gözaltı kampanyası başladı. İşkenceli sorgular insanları dehşete düşürdü. Dernekler kapatıldı, sokağa çıkma yasaklarıyla özgürlükler kısıtlandı. Aradan bir yıl geçtiğinde Türkiye bir kez daha idam sehпасıyla tanıştı. 12 Mart Müdahalesi'ne giden olayların faturası Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'a çıktı' (Birand, Bila, Akar, 2006:13).

12 Mart'ın çok kısa bir tasvirini yapan Birand, aslında demokraside sınıfta kaldığımızı bize göstermektedir. Şiddetin çözümünü yine şiddetle çözmeye çalışan bir anlayışta, demokrasiye ayar yapılmasının mantığı da yoktur.

B- Partiler Üstü Hükümet

12 Mart Muhtırası'ndan sonra çözüm yine Parlamentoda aranıyordu. Ama bu defa üst düzey komutanların istekleri doğrultusunda tarafsız bir hükümetin kurulması isteniyordu. "Demirel hükümetinin çekilmesinden sonra, Cumhurbaşkanı, partiler üstü hükümeti kurmakla Nihat Erim'i görevlendirmiş; partilerden destek olmalarını ve belli bir süre için programlarını bir kenara bırakmalarını istemiştir" (Öztürk, 2006:87). "19 Mart 1971'de Nihat Erim yeni kabineyi kurmakla görevlendirildi. Erim, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir milletvekiliydi, Başbakan olabilmek için partisinden ayrıldı. Çünkü 'Muhtıra', yeni hükümetin yansız olmasını öngörmüştü" (Kongar,2005:175). "Bu amaçla CHP'den istifa ettirilen Prof.Dr. Nihat Erim Başbakanlığındaki 1. Erim hükümetinde 5 AP'li, 3 CHP'li, 1 Milli Birlik Grubu üyesi ile Parlamento dışından 14 teknokrat vardı. 26 Mart 1971- 3 Aralık

1971 arasında ancak sekiz ay görevde kalabilen koalisyon, özellikle teknokrat bakanların reform paketini Parlamentodan geçirerek yürürlüğe koymaları bekleniyordu” (Özdemir, 1990:229). Çünkü bu yeni ve tarafsız hükümet teknokratlardan oluştuğu için reformlarla gündeme gelmek istiyor ve yenilikler yapmayı vaat ediyordu. Ancak bu hükümetin işi zordu. Ülkede yeniden şiddet olayları başlamış ve yine asıl sorun haline gelmişti.

“Ülkenin en önemli sorunu anarşi olmuştu. Başbakan Yardımcısı Sadi Koçuş ‘yasalara karşı çıkan herkese savaş açıyoruz’ diyerek balyoz harekâtını başlatıyordu. Derhal 11 ilde sıkıyönetim ilan ediliyordu. (27 Nisan 1971) Beklenmedik şekilde sertleşen hükümet gençlik örgütlerini kapatıyor, sendikaların bütün toplantılarını yasaklıyor, gazetelerin yayınlarını durduruyordu. (...) Sıkıyönetim bölgelerinde grev ve lokavt yasaklanıyordu” (Dursun, 2000:158). “Bu arada Erim, temel hak ve özgürlükler bakımından 1961 Anayasası’nı Türkiye için ‘lüks bir anayasa’ olarak niteledi. Anayasa üzerinde tartışmalar sürerken, İsrail Başkonsolosu şiddet eylemcileri tarafından kaçırıldı ve öldürüldü. Bunun üzerine devletin şiddeti başladı” (Kongar, 2005:176). “Sol aydınlar, işçi ve öğrenciler kitle halinde tutuklanıp yargılandılar” (Akşin, 2007:268). Ayrıca Türkiye İşçi Partisi ve Milli Nizam Partisi de kapatıldı. Türkiye’nin önde gelen günlük siyasi gazeteleri de kapatıldı (Hale, 1996:172).

Yenilik ve reform vaatleriyle kurulan I. Erim Hükümeti istenileni veremedi. “11’ler Aralık başına değin ‘reform’ gerçekleştirilecek diye hükümette oyalandılar. Fakat TBMM’ye AP, ülkeye ordunun sağ kesimi (Cevdet Sunay, Memduh Tağmaç, Faik Türün ‘cuntasından’ söz ediliyordu) egemen oldukça bunun hayal olduğu anlaşılıyordu. 11’ler istifa ettiler” (Akşin, 2007:268- 269). 11’lerin istifa etmesiyle I. Erim Hükümeti kısa süreli Parlamento yaşantısını noktalamış oldu. Ancak II. Hükümet yine Nihat Erim tarafından kurulacaktı.

“12 Martçı generallerin tam desteğine sahip prestiji yüksek başbakanı Prof. Dr. Nihat Erim 11’lerin istifasından sonra II. Hükümeti” (Özdemir, 1990:231) kurdu. “İkinci Erim hükümeti 17 Nisan 1972’ ye kadar devam ediyor, fakat başarılı hiçbir iş

yapamıyordu. Demirel'i ve AP'yi tatmin etmeyen projelerin yasalaşma şansının olmadığı anlaşılıyordu. Erim hükümeti adeta AP hükümetleri gibiydi. Askerlerin ve toplum kesimlerinin beklentileri boşa çıkıyordu. Erim'in yapacağı başka bir şey kalmamıştı. İstifa etmek en doğru yol olarak görünüyordu. Erim'in istifasından sonra hükümeti kurma görevi AP'den Suat Hayri Ürgüplü'ye veriliyor fakat kabinesi Sunay tarafından onaylanmayınca o da istifa ediyordu. (13 Mayıs 1972) Ardından Ferit Melen dönemi başlıyordu 1973 yılına tüm eski sorunlar çözülmeden giriliyordu. 1973 yılı içinde hem yeni Cumhurbaşkanı seçilecek hem de genel seçimler yapılacaktı. Mart ayında yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimleri ordu ile siviller arasındaki ilişkiler açısından önemli bulunuyordu. 1961 ve 1966'da Meclis, komutanların isteğine uymuştu" (Dursun, 2000:166).Kurulan bu kısa süreli koalisyon hükümetleri istikrarı yakalayamamıştı. Ülke bir kaos ortamına sürükleniyordu. Özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimi, siyasilerle ordu arasındaki hassas dengeleri alt üst edebilirdi. Çünkü "asker için Çankaya, en tepedeki gücü gösterdiğinden dolayı çok önemliydi. Eski asker Sunay'ın görev süresi bitiyordu. Onun yerine yine bir asker atanmalıydı" (Birand, Bila, Akar, 2006:17).

C- Cumhurbaşkanlığı Seçimi

12 Mart'tan sonra özellikle askerlerin güdümüyle gerçekleşen bir siyasal yaşam vardı. Askerlerin tamamen yönetimi ele geçirmemeleri Parlamenterler açısından olumlu bir gelişme olarak kabul ediliyordu. Çünkü Parlamento açıktı. Bu nedenle kurulan hükümetler desteklenmekteydi.

Askerler siyaseti denetim altında tutarken, aslında ülkede baş gösteren, şiddet olayları ve sola karşı yapılan amansız takipler de ülke gündeminin ilk sıralarındaydı. Zaten muhtıranın verilmesi CHP içerisinde yeni başlangıçları da beraberinde getirmişti. Özellikle "Cumhuriyet Halk Partisi, Erim hükümetini destekleme kararı alınca, 'ortanın solu' akımının önderi ve partinin genel sekreteri olan Bülent Ecevit, görevinden ayrıldı. Hemen bunun ardından da bir televizyon konuşması yaparak, 12 Mart Muhtırası'nın kendisinin ve arkadaşlarının savunduğu sol görüşlere karşı

verildiğini öne sürdü” (Kongar, 2005:175). Parti genel sekreterliğinden ayrıldı. Fakat parti içerisindeki siyasi mücadeleye devam etti. 7 Mayıs 1972’de olağanüstü kongrede Ecevit, değişmez genel başkan İsmet İnönü’ye karşı açıkça meydan okudu. Kongrede 408’e karşı 709 oyla İnönü kaybetti. Ertesi gün parti başkanlığından istifa etti. 14 Mayıs’ta Bülent Ecevit Genel başkanlığa seçildi. Ecevit’in genel başkanlığından sonra CHP’nin muhafazakâr ismi Kemal Satır, 11 milletvekili ile CHP’den ayrılıp Cumhuriyetçi Partiyi kurdu. (CP), 1 Mart 1973’te de Güven Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi adını aldı (Hale, 1996:176-177).

CHP içerisinde yaşanan bu kan değişimi, Anayasa’da anarşinin sebebi olarak görülen, özgürlüklerin kısıtlanması, sıkıyönetim, yasaklar, kapatılan gazeteler ve tutuklanan aydın öğrenci ve gazeteciler 1971’den 1973’e kadar ülkeye damgasını vuran olaylardı. Şimdi bu olaylara yeni Cumhurbaşkanı’nın seçilmesi de ekleniyordu.

“Cumhurbaşkanlığı seçimi bir bakıma Meclis’in kendini ispatlaması için büyük bir fırsattı. Askerlerin adayı 12 Mart Muhtırası’nın güçlü ismi Org. Faruk Gürler idi” (Dursun, 2000:160). Aslında askerlerin istekleri açıktı. Gürler köşke çıkınca gelişmeleri takip etmek kolay olacaktı. Gürler 12 Mart Muhtırası’na imza atan, 27 Mayıs’a karşı çıkmayan bir generaldi ve Cumhurbaşkanlığı için iyi bir adaydı.

Faruk Gürler bu amaçla, emekliye ayrıldı ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da, Gürler’i tabi senatör yaptı. Ancak Adalet Partisi’nin lideri Süleyman Demirel ve CHP’nin yeni lideri Bülent Ecevit ordunun artık siyaset dışında kalmasını istiyordu. Çünkü ordunun siyasette olması demokrasiye tam geçişi engelliyordu. Bu amaçla siyasetin dışında tutulması gerekiyordu (Birand, Bila, Akar, 2006:18-19). “Parlamentonun önünde iki yol vardı: Ya Gürler’in dışında bir üyeyi Cumhurbaşkanı seçecekti ki, bu yol anayasanın ruhuna uygun ve demokratik rejimin bunalımdan çıkıp olağan koşullara dönmesine yardımcı olacaktı; ya da askeri görevinden yeni ayrılmış ve hemen kontenjan senatörü olmuş eski bir askeri, yani Gürler’i seçecekti

ki bu yol da çağdaş ve demokratik bir yönetim oluşturulması yönünde şimdiye kadar sarf edilmiş olan çabaların bir anda yok olmasına neden olacaktı” (Öztürk, 2006:90).

Parlamentoda, demokrasiyi koruma ve yozlaştırmama adına kendi aralarında karar verdikleri bir isim üzerinde anlaştılar. Aslında kendisi de emekli bir askerdi ama siyasi olarak tarafsızdı. 1968’den beri de kontenjan senatörlüğü yaptığı içinde deneyimli bir kişi olan Fahri Korutürk, CHP ve AP’nin ortak kararıyla 6 Nisan’da Cumhurbaşkanı seçildi (Hale, 1996:181). “Böylece 6 Nisan 1973 tarihinde F. Korutürk’ün Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle partiler ve Meclis askerlere karşı direnmiş ve irade savaşını kazanmışlardı” (Dursun, 2000:161).

Fahri Korutürk’ün Cumhurbaşkanı olmasından sonra, Ferit Melen Başbakanlık görevinden ayrıldı. Yerine Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen Naim Talu, hükümeti kurdu. Talu hükümeti, 1973’te yapılacak olan genel seçimlerin özgür ve adil bir şekilde uygulanmasına olanak sağlayacak bir hükümet olarak görünüyordu (Kongar, 2005:179). Seçimlerin yapılacağı 1973 yılına gelinene kadar, aslında ordunun siyasi yelpazede söz sahibi olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak Cumhurbaşkanlığı seçiminde Parlatmentonun kendi iradesi doğrultusunda aday belirlemesi ve seçimini ona göre yapması demokrasiye dönüş için, bir yol ayrımıdır. Böylelikle Orgeneralliğe gelen birinin Cumhurbaşkanı olarak atanması geleneğini de yıkmış olmak demokrasi adına bir başarı sayılırdı.

1973’te yapılacak olan genel seçimler sivil yaşama dönülmesi açısından önemlidir. Ancak siyasal istikrarsızlık, ekonomik darboğaz ve terör yine Türkiye’de gündemin ilk sıralarında yer alacaktı. Sivil yaşam beklentisi ve demokrasiye dönüş çabası, yedi yıl içinde kendini yok edecek ve bilindik sahne ile yeniden karşılaşacaktı Türk halkı.

D- 1973 Genel Seçimler

1973 Seçimleri istenilen istikrarı vermedi ama sağda ve solda yeni oluşumların yaşandığını göstermesi açısından önemlidir. Kendini ortanın solu olarak tanıtan, değişmez genel başkan İsmet İnönü'nün yerini alan Bülent Ecevitli CHP bu seçimlerde birinci parti olarak çıkmıştı. CHP'nin bu başarısına karşın AP de oylar bölünmüştü.

Sağdaki bu bölünme AP'nin oy oranının azalmasına neden olmuştu. Sağ ve sol partiler arasında cereyan eden bu gelişmeler, yine koalisyon hükümetlerinin yaşanmasına engel olamamıştı. Siyasal istikrarsızlık daha belirgin bir şekilde yaşanmıştı.

14 Ekim 1973 yılında yapılan seçimlerin sonuçları şöyledir: “Bülent Ecevit liderliğindeki CHP %33,3 oy ile seçimlerden birinci parti olarak çıkmış, fakat tek başına hükümeti kurabilecek bir büyüklüğe ulaşamamıştı. 12 Mart Muhtırası ile iktidardan uzaklaştırılan AP %29,8 oyla ikinci sıraya yerleşmişti. Seçimlerin sürprizini ise ilk defa seçimlere katılan Milli Selamet Partisi (MSP) yapıyordu. 1971'de Anayasa Mahkemesi'nin kapattığı Milli Nizam Partisi yerine kurulan MSP %11,8 oy alıyordu. AP'den ayrılanlar tarafından kurulan Demokratik Parti %11,9; A.Türkeş'in Milliyetçi Hareket Partisi %3,4, T. Feyzioğlu'nun Cumhuriyetçi Güven Partisi %5,3” (Dursun, 2000:165). “Türkiye Birlik Partisi %1,1” (Dursun, 2005:22) oy alıyordu.

Bu seçimlerde 450 sandalyeden CHP 185, AP 149, MSP 48, DP 45, CGP 13, MHP 3, TBP ise 1 sandalyeye sahip oluyordu (Özdemir, 1990:237).

“Seçim sonuçlarına göre CHP I. partiydi. Ancak tek başına iktidarı kurabilecek sandalyeye sahip değildi. Seçimlerden sonra hükümetin kurulabilmesi için üç ay geçmesi gerekmiştir. Sağ kanattaki partilerin hiçbiri en çok sandalyeye sahip CHP ile ortak hükümet kurarak ötekilerine etkili propaganda malzemesi vermek istemiyordu. Aynı partiler kendi içlerinde de anlaşamıyorlardı. AP lideri

Süleyman Demirel'e muhalefet ederek partiden kopanların kurduğu DP, Demirel'in başbakanlığındaki hükümete girmiyor, buna karşılık AP, Demirel dışında bir AP'linin başbakan olmasına yanaşmıyordu" (Özdemir, 1990:237). Partiler arasındaki bu gerginlik hükümetin kurulmasını engellerken, sağ partiler arasındaki bölünmüşlük işleri zorlaştırıyordu. Demirel her zamanki üslubuyla "millet bize muhalefet görevi verdi" diyerek işlerin daha da zorlaşmasına neden oluyordu. Seçimlerden istikrar yerine istikrarsızlığın çıkması Türkiye'nin bir kaybıydı.(Dursun, 2000:165).

Hâlbuki 12 Mart Muhtırası'ndan sonra düzenin sivilleşmesi ve askerin kışlaya dönmesi için yapılacak olan seçimler önemliydi. 1973 yılında yapılan bu seçimlerde tek başına hiçbir partinin yeterli çoğunluğu sağlayamaması istikrarın sağlanması konusunda ki endişeleri de artırmıştı. Birbirine taban tabana zıt olan iki parti seçimlerden üç ay sonra birlikte bir koalisyon hükümeti kurarak ülke yönetimini paylaşmışlardır.

E- CHP – MSP Koalisyon Hükümeti

CHP en çok oyu almasına rağmen tek başına iktidar olamıyordu. Yukarıda da ifade edildiği gibi partiler arasındaki anlaşmazlıklar da hükümetin kurulma sürecini olumsuz etkiliyordu. Aradan geçen süre belki ileride çok tartışılan bir koalisyon ortaklığına zemin hazırlamıştı. O da CHP ve MSP arasındaki ortaklıktı.

"26 Ocak 1974 günü CHP ile MSP Bülent Ecevit başkanlığındaki karma hükümeti işbaşına getirirlerken Türkiye Cumhuriyeti'nin siyaset anlayışına da yeni ve önemli bir boyut katmışlardır"(Özdemir, 1990:237).

Görünüşte taban tabana zıt olmalarına rağmen CHP ve MSP'nin ortak özelliklerini F. Ahmad şu şekilde sıralamaktadır. "İki tarafta, temel özgürlükleri garanti eden bir demokrasiye, karma ekonomiye, sosyal adaletle birlikte ekonomik ve toplumsal kalkınmaya, sadece bazı grupların değil bir bütün olarak toplumun yararına olacak bir ekonomik politikaya inandığını iddia ediyordu. İkisi de esnaf ve

sanatkârların, küçük girişimcilerin korunmasına ve maden kaynaklarının, petrolün ve sermaye malları üreten şirketlerin devletleştirilmesine bağlıydı. İkisi de sosyal güvenlik kadar, insani ve demokratik çalışma koşullarını istiyordu” (Aktaran, Dursun, 2005:29). Bu ortak özellikler iki partinin sağlıklı bir koalisyon ortaklığı şeklinde devam ettiğini göstermez. Kısa süren koalisyon sürecinde ele alınan ve orduyu rahatsız eden en önemli konu af kanunuydu.

“12 Mart’tan sonra tutuklanmış olan solcu ve sağcılar için bir genel bağışlanma yasası” (Kongar, 2005:183). MSP ve CHP koalisyonu ile sağlandı. “Bizim güçlükle tutup içeri soktuğumuz anarşistleri serbest bıraktılar. Bu kabul edilemez” (Birand, 1986:43- 44) diyen üst düzey askerler ileriki dönemlerde ortaya çıkan şiddet eylemlerinin nedenini de bu ayla ilişkilendireceklerdi.

CHP – MSP ortaklığını sadece iç politikada değil dış politika açısından değerlendiren Tanilli şunları ifade eder: “CHP – MSP ortaklığının, iç politikadan çok dış politikada bir takım başarılı gelişmelerin kapısını açtığı söylenebilir. İç politikada ‘düşünce özgürlüğü’ açısından ‘liberal’ bir hava eserken, o tarihlere değin- bir başka ‘tarihsel yanılğı’nın sonucu olarak- sırtımızı çevirdiğimiz ‘Üçüncü Dünya’ya doğru da güler bir yüzle bakma başlar. Özellikle İslam ülkeleri, bu yeni ilginin merkezini oluştururlar. O tarihlere değin, Türkiye, Batı’nın dümen suyunda bir dış politika izlemiştir. Kemalist dış politikanın bütünüyle zıddı olan bu politika, Türkiye’yi, İslam ülkeleri, Üçüncü Dünya önünde bir yalnızlığa iterken, bazen en haklı görüldüğü durumlarda bile, onun elini kolunu bağlar hale getirmiştir. ‘Kıbrıs sorunu’ bunun en acı örneğidir. İşte CHP - MSP ortaklığı, bu olağanüstü karmaşık soruna bir çözüm getirme girişiminde bulunan tek iktidar olmuştur. O soruna kalıcı bir çözüm getirilememiştir belki, ama politikada Batı’ya bağlı ‘teslimiyetçi’ politikaya bir darbe vurulduğu da gerçektir”(1985:107).

Batı’ya teslim olmadığımız ve Amerika’nın Türkiye’ye ambargo uyguladığı Kıbrıs sorununa kısaca değinmek olayları anlama açısından önemlidir. “15 Temmuz sabahı, Yunanistan subaylarının komutasındaki Rum Muhafız Ordusu,

Cumhurbaşkanı Makariosa karşı bir darbe yaparak Rum terör örgütü EOKA'nın lideri Nikos Sampson'u, Cumhurbaşkanı ilan etmiş, Kıbrıs'ın her tarafına Yunan bayrakları çekilerek 'Kıbrıs Elen Cumhuriyeti kurulmuştu. Bu gelişmeler açıkça, Türk- Rum ortaklığına dayanan, bu statüsü, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından garanti edilen 'Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmak demektir. Buna göz yumulamazdı. Türkiye müdahale etmek zorunda kaldı" (Kocabaş, 1996:264). "Olay bir anda tüm Türk halkının kenetlenmesine ve hükümet ortakları arasındaki anlaşmazlıkların ileriye ertelenmesine yaradı. Türkiye (...) İngiltere'yi birlikte olaya müdahale etmeye davet ettiyse de olumlu cevap alamaması üzerine 20 Temmuz günü askerlerini Kıbrıs'a çıkararak iki gün içinde duruma hakim oldu. 22 Temmuz günü sağlanan ateşksten sonra garantör devlet temsilcileri Cenevre'de bir araya gelerek soruna çözüm bulmaya çalıştılsa da bir ilerleme kaydedilmemesi üzerine Türkiye 14 Ağustos'ta yeniden hedeflenen noktalara varmak ve kazanımlarını pekiştirmek için askerlerini harekete geçirdi. Kıbrıs harekâtı sonunda ada fiilen ikiye bölündü; Türkler adanın kuzeyinde, Rumlar da güneyinde toplandılar (...) Kıbrıs Barış Harekâtı Türk halkına büyük bir coşku, güven ve gurur kazandı. Bir 'milli mesele' olarak kabul edilen Kıbrıs konusunda Ecevit'in sağladığı katkı onu bir anda siyasetin en güçlü aktörü haline getirdi" (Dursun, 2005:32-33). Kıbrıs fatihi olan Bülent Ecevit, Batı'da kendi hanesine bir eksi puanı daha almıştı. ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulamasında sadece Kıbrıs neden değildi. Çünkü ABD'nin isteği ile yasaklanan haşhaş ekimine CHP ve MSP koalisyonunun yeniden izin vermesi artık sabırları taşırıyordu. Bir de buna Kıbrıs eklenince ambargo kaçınılmaz olmuştu (Birand, Bila, Akar, 2006:35).

Dış siyasi yaşantımızda yaşanan bu sıkıntılarla birlikte iç siyasi yaşantımızda da çatırdayan bir koalisyon ortaklığı vardı. Zaten CHP – MSP ortaklığı başından beri sağlıklı işlemiyordu. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın da Ecevit'e sağladığı siyasi prestij ile bu hükümet de sona erdi. Koalisyon Hükümeti'nin başından beri yaşadığı sorunları Kongar şu şekilde ifade etmektedir: "Genel bağışlanma yasası, küçük birikimlerin değerlendirilmesi (halk sektörü) ve devlet memurluklarına yapılan atamalar gibi sorunlar, iki parti arasında uzun süredir çatışma konusuydu.

Sonunda Ecevit'in İskandinav ülkelerine yapacağı gezi, iplerin kopmasına yol açtı. Aslında bu gezi, bir Türk sosyal Demokrat Parti önderinin İskandinavya' da ki sosyal demokrat önderlerle etkileşimde bulunması için tasarlanmıştı. Ecevit bu geziyi, Kıbrıs sorununu Türkiye açısından anlatma aracı olarak da kullanmayı planlıyordu. Milli Selamet Partisi Genel Başkanı ve Başbakan yardımcısı Necmettin Erbakan, Ecevit'in yokluğunda, başbakanlığın kendisine bırakılmasını istedi. Oysa Ecevit, Başbakanlığı Cumhuriyet Halk Partili bir devlet bakanına bırakmaya karar vermişti. Bu kararın görünür gerekçesi, Milli Selamet Partisi'nin 22 iskemleli hükümette yalnız 7 bakanlığa sahip olmasıydı. Başbakanlığın, azınlık partisinin Genel Başkanına bırakılması uygun görülmemişti. Aslında gerçek neden, Ecevit'in Erbakan'a iç ve özellikle dış siyaset konularında güvenemeyişiydi. Erbakan, bu durumda, Ecevit'in İskandinav ülkelerine yapacağı geziyi onaylamadıklarını bildirdi. Ortalık artık dağılmıştı”(Kongar, 2005:183).

Çok kısa süren bu ortaklıkta MSP ve CHP'nin yanlışları etkili olmuştu. “MSP'nin sorumsuz davranışlarının büyük payı olmakla beraber, CHP'nin kısa vadeli hesaplarının ağır bastığı da bir gerçektir. (...) CHP, Kıbrıs eylemindeki başarıyı hemen gidilecek bir seçimde kendisine Parlamentoda çoğunluğu sağlayabilmek için bir koz olarak kullanmak istiyordu. Ne var ki, bir erken seçime gidilemedi, olan da ortaklığa oldu. Siyasal yaşamda, kendi kendisini yok eden ilk ve son iktidar da -her halde- budur” (Tanilli, 1985:107- 108) diyen Tanilli aslında Türkiye'yi yeni bir sürecin beklediğine de işaret etmektedir.

Bülent Ecevit, Kıbrıs Barış Harekâtı'ndaki cesur tavırları ile kendisine siyasal bir prestij sağlamıştı. Aslında başından beri özellikle af kanunu ile başlayan koalisyon çatırdaması Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra daha belirgin hale gelmişti. Özellikle Ecevit bu harekâttan sağladığı prestiji oya dönüştürmek istiyordu. Erken seçime gitmek için Başbakanlıktan istifa etti. Ancak Ecevit'in planları tutmayacaktı. Çünkü CHP'nin alacağı oy diğer partileri endişelendiriyordu. Erken seçime gidilmesinden önce diğer partiler arasındaki ortaklık en azından CHP'nin oy potansiyeline de etki edeceğinden daha mantıklıydı.

Türkiye yeni ve çok konuşulacak bir koalisyon hükümeti ile yoluna devam edecektir.

F- Milliyetçi Cephe Hükümeti

Türkiye yeni bir siyasal kriz ile karşı karşıya kalıyordu. Ecevit'in erken seçim için geçici bir hükümet kurulmasını beklerken hiçbir partinin buna yanaşmaması Ecevit için bir hayal kırıklığı, diğer partiler için iktidar koltuğu anlamına geliyordu. Yeni bir hükümetin kurulmasına kadar geçen sürede yaşanan kaos ve yeni hükümetin politikaları Türkiye'yi bir iç savaşın içerisine de sürükleyecekti. Ecevit hükümetinden sonra yaklaşık olarak 4,5 ay boyunca yeni bir hükümet kurulamadı (Hale, 1996:189). “Cumhurbaşkanı, partiler üstü bir hükümet kurmak için görevi kontenjan senatörlüğüne yeni atanan Profesör Sadi Irmak'a verdi. Sadece CGP'(Cumhuriyetçi Güven Partisi) nin bakan verdiği Irmak'ın başbakanlığındaki teknokratlardan ve memurlardan oluşan hükümet, Meclis'teki güven oylamasında sadece 17 oy alabildi. Bunun üzerine Irmak istifasını Cumhurbaşkanı'na sunduğu halde yeni hükümetin kurulacağı 31 Mart 1975 tarihine kadar müstafi bir hükümet olarak görev yapmıştır” (Dursun, 2005:35).

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Ecevit'in istifasından sonra Başbakanlığı neden Süleyman Demirel'e değil de Sadi Irmak'a verdi? Bu konuyla ilgili olarak H. Özdemir şunları ifade eder: “Cumhurbaşkanı Korutürk'ün yapması gereken, ikinci büyük parti lideri Demirel'e, Ecevit istifa ettikten sonra hükümeti kurma görevi vermektir. Neden öyle yapılmadı? Belli değil. Belki de sağ kanat partilerinin birleşebilmeleri için zamana ihtiyaçları vardı. Bunu Demirel de bilmiyordu. Pek istekli davranmadı. 200 günü aşkın süre hükümet kurulamaması, CHP'ye yeni ortak çıkmaması, Parlamento çoğunluğunun erken seçime yanaştırılmaması, AP liderine sağ kanat partilerini toplama ve ortak hükümet oluşturma imkanı vermişti. 12 Nisan 1975 günü Demirel başkanlığındaki AP – MSP – CGP – MHP – Bağımsızlar ortak hükümetine 218'e karşı 222 güvenoyu ile işbaşı yaptırılması, Türkiye siyasetinde 1960'larda ortaya çıkan sağ ve sol şeklindeki kutuplaşmanın artık yerleştiğine kanıttır” (Özdemir, 1990:240 – 241).

Çünkü bu hükümete baktığımızda ‘Sol’a karşı olmaları dikkatimizi çeker (Dursun, 2000:168). Birand’a göre “Milliyetçi cephenin varoluş nedeni sola karşı duyulan tepkiydi. Sol güçlerin ülkeyi adım adım komünizme sürükleyeceğine inanıyorlardı. Bu gidişe dur diyeceklerdi. Ecevit’in şahlandığı solu dizginleyeceklerdi” (Birand, Bila, Akar, 2006:38). Artık Türkiye’ye sağ ve sol adına kamplaşmalar, şiddet eylemleri ve terör hakim olmuştur. Ekonomik açıdan yaşanan olumsuzluklar da yine bu döneme damgasını vurmuştur.

Milliyetçi Cephe Hükümeti’ni kuran partiler kendi koltuklarını ve bu koltukların sağladıkları nimetlerin hesabını yaparken, Türkiye’nin yeni bir iç savaş dönemine sürüklenmesine nasıl göz yumdukları da soru işareti olarak aklımıza takılmaktadır. Sırf iktidar koltuğunu kaybetmemek pahasına sadece üç milletvekili bulunan MHP’ye iki bakanlık verilmesi bunun en güzel kanıtıdır. Yine bu hükümete Milliyetçi Cephe adının verilmesi de, bu hükümetin dışında kalanların milliyetçiliklerini sorgulaması anlamına gelmesi de düşündürücüdür.

Türkiye 1977’de yapılacak olan genel seçimlerde de siyasi istikrarını yakalayamayacaktır. Ordu içerisinde hazırlıklar yapılacak, siyasiler bu hazırlıkları önceden sezmişçesine darbecilerin ekmeğine yağ sürecektir ve şartlar tamam olunca Ordu İç Hizmet Kanunu doğrultusunda darbeyi yapacaktır.

Siyasiler de nerde hata yaptıklarını artık düşünelim!

G- 1977 Genel Seçimleri

Türkiye aslında hiç de umut verici olmayan bir ortama doğru sürükleniyordu. Politik hayatta sırf hükümette olma adına yapılan pazarlıklar, istikrarı sağlayamayan siyasiler ve iktidarlar, artan terör olayları, ekonomik sıkıntılar, yokluklar artık halkı canından bezdirmişti.

Milliyetçi Cephe Hükümeti, zaten kamplaşmanın yaşandığı bu dönemde toplumu ikiye bölme konusunda (sağ – sol) çok büyük işler başarmıştı. Bir yanda milliyetçiler, diğer yanda solcu ya da komünistler. Ülkede tam anlamıyla dizginsiz bir yaşam vardı. Ne yazık ki siyasiler ülkenin içinde bulunduğu kaosa çözüm aramak yerine, yapılacak olan seçimlerde nasıl oylarını çoğaltırımın derdine düşmüşlerdi. Birand'a göre Demirel'in politikası da bu yöndeydi. “Seçimlere kadar ülkeyi hükümet ederek götürmek ondan sonra tek başına hükümet olup MHP ile MSP'nin tahribatını tamir edebilmektir. Bu nedenle de zorunlu olsa dahi seçmene ters görünecek zam yapmamayı, dış politikada ileri adımlar atmamayı, koalisyonun parçalanmasına yol açacak yaklaşımlardan kaçınmayı, sol terörü, MHP'nin ÜLKÜCÜ diye adlandırılan ve MİLLİYETÇİ diye nitelendirilen komandoları aracılığıyla dengelemeyi amaçlayan politikalar uygulandı” (Birand, 1986:45).

Oy kaygısı ile yaşanan bu olumsuzluklar içerisinde 5 Haziran 1977'de genel seçimler yapıldı. Genel seçimler ülkeyi yine içinden çıkılmaz bir hale getirdi. Çünkü hiçbir parti tek başına hükümeti kuramıyordu. CHP %41,4 oy oranı ile 213 milletvekiline sahip olurken, AP %36,9 ile 189, MHP %6,4 ile 16 milletvekiline, MSP %8,6 ile 24, DP %1,8 ile 1, Bağımsızlar 4 milletvekili ile Parlametoda temsil edilecekti (Özdemir, 1990:243).

“1977 seçimlerinde CHP yeniden ve daha da yüksek bir oy oranı ile birinci parti oldu. Fakat bu oran tek başına hükümet olmaya yetmiyordu” (Akşin, 2007:271). İktidar mücadelesi yeniden başlamıştı. Zaten bu mücadelenin odağında iki parti vardı. O da CHP ve AP idi. İkisi de koalisyona yanaşmıyordu.

Mecliste en çok oy alan CHP'ye hükümeti kurma görevi verildi. Bülent Ecevit Azınlık Hükümeti kurdu, listesini Cumhurbaşkanı'na sundu. Liste onaylanmıştı ve yeni hükümetin başbakanı olarak koltuğa oturdu. Ancak güvenoyu alamayınca bu hükümet başlamadan bitmiş oldu (Kongar, 2005: 185). Yeni hükümeti kurma işi yine AP lideri Süleyman Demirel'e verildi. Demirel, Feyzioğlu ve partisini dışarıda bırakarak MHP ve MSP ile II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni 1 Ağustos

1977’de 219’a karşı 229 oyla kurdu. Bu hükümetten yine karlı olarak çıkan MHP ve MSP olmuştu. Çünkü MSP 8 bakanlık, MHP’de 5 bakanlık almıştı. Bu yeni hükümetin öz olarak öncekinden yine hiçbir farkı yoktu. Bu hükümetin amacı da Ecevit’i iktidardan uzak tutmak ve komünizmle mücadele etmektir. Ülkedeki iç karışıklıkları önlemek için iktidara geldiklerini söyleseler de, bu zaten nutuktan öteye gitmiyordu (Hale, 1996:198). Hem içte hem de dışta önemli gelişmeler Türkiye’yi zorluyordu. Siyasi istikrarsızlıklar da ciddi adımlar atılmasına engel oluyordu.

Kurulan hükümetler kısa ömürlü oluyor, hiçbir parti tek başına iktidara gelemiyordu. Koalisyon hükümetleri de sıkı pazarlıklar sonucu oluşturuluyordu. İnsanlar hizmet beklerken onlar kurulan hükümetlerden nasıl bir karla çıkacaklarının hesabını yapıyorlardı. Nitekim kurulan II. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin ömrünün uzun olmayışı da yine böyle bir olaydır.

“Ocak 1978’e kadar devam eden ikinci Milliyetçi Cephe Hükümeti dönemi de ekonomik ve sosyal sorunların giderek ağırlaştığı, yükselen terörün mal ve can güvenliğini ortadan kaldırdığı, hükümetinse olayların üstesinden gelemediği bir dönem”dir (Dursun, 2000:171). Kısa ömürlü olmasının yanında “Cumhuriyetin gensoru ile düşürülen ilk hükümetidir. Gensoru önergesi hükümetin içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephecilik anlayışı ile ulusal birliği zedeleyip Türkiye’nin gelişmesini engellediği, halk çoğunluğunun yoksulluğa sürüklendiği ve TC devletini Anayasanın belirlediği çerçeveden uzaklaştırmaya çalıştığı gerçeklerini kapsamaktadır”(Özdemir, 1990:244 – 245). “Hiçbir şeye çözüm getiremeyen hükümet yıkılmaya mahkûmdur. Ve yıkılır. Yerine, Sosyal Demokrat’ parti, CHP geçer. CHP, Bağımsız bir takım üyelerin yanı sıra, AP’den ayrılan bazı üyelerle Mecliste çoğunluğu sağlar” (Tanilli, 1985:110). Yalnız bu çoğunluğu sağlayışta AP’den ayrılan 11’lere verilen bakanlıklar ve bunların pazarlıklarının yapıldığı Güneş Motel görüşmeleri kamuoyunda ciddi tartışmaları da gündeme getirerek, III. Ecevit Hükümeti’nin kurulmasını sağlamıştır (Dursun, 2005:41 – 42).

Ecevit Hükümeti'nin önünde çözülmesi gereken iki önemli sorun vardı. Terör ve ekonomi. Ekonomi tam bir çöküş içerisindeydi. İç ve dış borçlar çoğalmış, fiyatlar yükselmiş, hayat pahalılığı halkı canından bezdirmişti. Umutlar Batı'dan gelecek yardıma kalmıştı. Batı bu yardımı hemen yapmadığı için arka arkaya paranın değerinde yeni ayarlamalar yapılmıştı ve bu da halktaki hoşnutsuzluğu artırmıştı. Bir de bunlara terör eklenince Ecevit Hükümeti zor günler geçiriyordu (Tanilli, 1985:110 – 111).

Zaten ülkede hızlı bir kamplaşma yaşanıyor. Sağ ve sol arasındaki bu kamplaşma, silahlı çatışmalara ve kitle halinde öldürmelere kadar varan bir vahşeti de beraberinde getiriyordu. Artan bu terör dalgası halkın can ve mal güvenliğini tehdit ediyordu. Halk bir hiç uğruna öldürülüyor ve katiller bir türlü bulunamıyordu. 1 Mayıs kutlamaları buna bir örnekti. “1977 1 Mayıs kutlamalarında bilinmeyen kişiler tarafından göstericiler üzerine açılan ateş ve çıkan panik sebebiyle 36 kişi öldürülüyordu. ‘Kanlı 1 Mayıs’ olarak” (Dursun, 2000:169) tarihe geçen bu olayın da faileri bulunamamıştı. Siyasilerin yaşanan olaylardaki çözümsüzlüğü de içler acısıdır. Halka istenilen huzur bir türlü verilemiyordu.

Ecevit Hükümeti iktidara geldiğinde mevcut olan sıkıntılarla ülkeyi yönetmeye çalışıyordu. Hükümet kurulduğunda daha sonraları geleneksel hale gelecek sözü de zaten o zaman söylenmişti. “Enkaz devraldık”(Birand, Bila, Akar, 2006:67). Gerçekten ekonomi tam bir faciaydı. Ülkede döviz sıkıntısı yaşanıyor ve 1977'den itibaren de fiyat artışları zincirleme bir şekilde yapılıyor. Alınan krediler geri ödenemediğinden Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinin kurduğu “Avrupa Yatırım Bankası”da proje kredisi ödemelerini durdurmuştu. IMF heyeti ekonomik darboğazdan çıkabilmek için birtakım önerilerde bulunmuş ve bunlar yapılırsa ekonomik durumun düzene gireceği, dış ülkeler tarafından kredi sağlanabileceğini belirtmişti. Bu tedbirlerde paranın devalüe edilerek değerinin düşürülmesi, ağır sanayi yatırımlarından vazgeçilmesi gibi” (Milli Güvenlik Konseyi, 1981:27 – 28) önlemler alınması istenmekteydi. Böylesi bir tabloya bakıldığında Ecevit Hükümeti'nin enkaz aldığını söylemek yanlış olmaz. Sadece ekonomi değil, terör de daha şiddetli bir şekilde can almaya devam edecekti.

Olaylar artık ıgırından çıkıyordu. Kamplaşma sadece sağ ve sol arasında değil, alevi – sünni çatışması haline de getirilmeye çalışılıyordu. “1978 ilkbaharında Malatya’da önemli olaylar oldu. Belediye Başkanı Hamid Fendoğlu’na gönderilen bombalı paket Fendoğlu ve ailesinin ölümüne yol açtı. Malatya olayı mezhep kavgasının kışkırtılmak istendiği şeklinde yorumlanmıştır” (Özdemir, 1990:245). Mezhep kavgası haline getirilmek istenen bu olaylar orum, Sivas, Kahramanmaraş gibi illere de sıçramıştı. Terör olayları artık kitlesel bir özellik kazanırken hükümetin bu konudaki yetersizliği ülkeyi iç savaşın eşiğine getiriyordu (Dursun, 2005:43).

Özellikle 19 – 26 Aralık 1978 tarihlerinde Kahramanmaraş’ta meydana gelen katliam tam bir vahşetin belgesidir. İnsanın kanını donduran bu vahşet de mezhep kavgası haline getirildi ve 120 vatandaşımızın ölümüne ve binlerce insanın yaralanmasına neden oldu. Maraş dini istismarın bir ibret belgesiydi. Ülkede yaşanan iç savaşın doruk noktasıydı ve 12 Eylül’e gidişte bir utanç, bir vahşet sayfası olarak tarihteki yerini aldı (Birand, Bila, Akar, 2006:85).

Böylesi bir katliamda devletin güvenlik güçlerinin olaylara kayıtsız kalması ya da müdahale etmemelerinin nedenleri de meraklarımız arasındadır.

12 Eylül’e gidişte sadece bu kitlesel katliamlar değildi ülke gündemini etkileyen. Türkiye’nin önde gelen gazeteci, siyasetçi, yazar ve aydınları da teröre kurban gidenler arasındaydı. Doğan Öz, Orhan Yavuz, Bedrettin Cömert, Bedrettin Karafakioğlu, Cavit Orhan Tütengil, Ümit Doğanay, Abdi İpekçi, Nihat Erim, Kemal Türkler, Gün Sazak gibi isimler farklı tarihlerde suikaste kurban gitmişlerdir (Dursun, 2005:43).

Ecevit Hükümeti’nin olaylar karşısındaki yetersizliği ve olayların ıgırından çıkması sonucu, 13 ilde sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim ile birlikte artık asker

daha aktif bir şekilde hayatın ve siyasetin içerisinde yer alacaktı (Birand, Bila, Akar, 2006:86).

Sıkıyönetim ilan edildi ancak terör ve şiddet önlenemedi. Pevsner sıkıyönetimin başarısızlığını, aslında tüm devlet aygıtının başarısızlığı ve etkisizliğini gösterdiğini ifade etmektedir. Artık Parlamento işlemez hale gelmişti. Siyasi partiler önce kendi çıkarlarını koruma derdindeydiler. Onların en çok ilgilendikleri konu da erken seçimlerdi (Aktaran, Örs, 1996:171).

Sıkıyönetime rağmen devam eden cinayetler ve ekonomik darboğazlar içerisinde boğuşan Türkiye'nin etrafında değişen dünya dengelerine de değinmek yerinde olur.

“Sovyetler Birliği, Afganistan’ı işgal etmişti. Ardından dünyayı şok eden ikinci gelişme yaşandı. Amerika’nın sadık müttefiki, İran’daki şah rejimi devrildi. Sürgündeki dini lider Ayetullah Humeyni büyük bir gövde gösterisiyle ülkesine döndü. İslam rejimi kuruldu. Humeyni’nin hedefi Batılı değerleri ve kültürü yok etmek, İslam devrimini bütün Ortadoğu’ya yaymaktı. Bu iki gelişme Batı’yı panikletti. Sovyetleri kuşatan domino taşları birer birer düşüyordu. Amerika, sıranın Türkiye’ye geldiğinden korktu. Ülkede artan istikrarsızlık, çöken ekonomi Batı’nın tüylerini diken diken etmişti” (Birand, Bila, Akar, 2006:94). Çünkü Amerika, Humeyni ile birlikte Ortadoğu ve Sovyetleri denetleyemez duruma gelmişti. Şah döneminde İran’da konuşlandırılan dinleme istasyonlarının kapatılması, Amerika’nın Sovyetleri kontrol edememesi anlamına geliyordu. Burada tek seçenek vardı. O da Türkiye’ydi. Dinleme istasyonlarının buraya kaydırılması Amerika’nın güvenliğini yeniden sağlayacaktı. Bunun için görüşmeler başladı. Ancak Ecevit, Amerika’nın isteklerine pek sıcak bakmıyordu. Çünkü ‘Başbakan Ecevit 1978 yazı başında Moskova’ya gitmiş, SSCB ile ‘Siyasi ve Ekonomik Belgeler’ imzalamıştı. Bu sırada ABD ve Batı dünyasını kastederek ‘Bizi zorlamasınlar, dünyanın dengesini değiştiririz, Onlar da pişman olurlar’ sözlerini sarf etmişti. ABD Ankara Büyükelçisi, Ecevit’i ‘Akılsız bir milliyetçi’ olarak nitelendiriyordu. ABD’nin Başbakan Ecevit’ten duyduğu bir diğer rahatsızlık da U-2 Uçakları’nın uçuşuna izin vermeyişi

olmuştur. Amerika ile Rusya arasında ‘Salt II Anlaşması’ adıyla anılan ‘Silahsızlanma Anlaşması’ yapılmıştı. Amerika bunu Sovyet Rusya’nın uygulayıp uygulamadığını kontrol için Türkiye’den havalanacak U-2 Uçakları’nın uçuşuna büyük önem veriyordu.(...)Salt II. Anlaşması’nı müteakip ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Warren Christopher Ankara’ya geldi. “Dost ülkenin uçuşlara izin vermesi zorunluluğundan söz edince Christopher, Ecevit’ten sert yanıt aldı. Gerisin geriye gitti. Ecevit hükümeti de U-2’ler konusunda pazarlığa yanaşmamıştı” (Kocabaş, 1996:278).

Ecevit, Sovyetlerle olan ilişkilerin bozulmasını da istemiyordu. Ancak ABD, U-2’ler için Ecevit’i ekonomik yardım yapmama konusunda tehdit ediyordu. Çabalar boşunaydı. Çünkü Ecevit ile Amerika arasında bir bağ kurulamamıştı. Ecevit’in hanesine bir eksi işareti ABD tarafından yine konulmuştu. Buna rağmen, 5 Ocak 1979’da Atlantik Okyanusu’ndaki küçük bir adada, Guadeloupe’ta Türkiye konuşuldu. Masada Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransa liderleri vardı. Türkiye’ye acil yardım yapılması konusunda anlaştılar ancak yardımı bir türlü gerçekleştiremediler. Çünkü yardım son derece önemli bir koşula bağlıydı. O koşulu gerçekleştirmek de Ecevit Hükümeti için hiç de kolay değildi. Türkiye’nin Uluslararası Para Fonu, yani İMF’nin denetimine girme koşuluuydu. Bu koşulları Birand şöyle sıralamaktadır.

- Paranın değeri düşürülerek, başta petrol ürünleri olmak üzere her şeye büyük zamlar yapılacaktır.
- Ücretler dondurulacaktır.
- En önemlisi, Türkiye’nin devlet korumasını bırakıp, kapılarını ardına kadar açması ve serbest piyasa ekonomisine geçmesi gerekiyordu.
- Karma ekonomi terk edilecek, devletin ekonomi üstündeki etkinliği azaltılacaktı.

Sayılan bu koşullara uyulup uyulmadığı da yine bu ülkelerin belirleyeceği heyet tarafından kontrol edilecekti. Böylesi koşullara CHP’nin evet demesi çok zordu. Ve demedi de. Ancak tek kuruş yardım alamadı. Bütün ülkeler söz birliği yapmışçasına yardımı, İMF’nin koşullarına uyma karşılığı verebileceklerini belirtiyorlardı (Birand, Bila, Akar, 2006:95-96).

Zaten pamuk ipliğine bağlı olan Ecevit Hükümeti artık iflas etmişti. AP'den transfer ettiği ve sadece biri hariç hepsine birer bakanlık verdiği bu hükümet yokluk, terör ve kıtlıklarla anılmaya başlandı. Dış yardımı da birtakım koşullara bağlanması ve Ecevit'in bunları kabul etmeyişi Hükümetin bitmesi için yeterliydi. Bunun yanında AP lideri Süleyman Demirel'in yaptığı muhalefet kamuoyunda etkili oluyordu. Hatta 'TÜSİAD'ın gazetelere ilanlar' (Kongar, 2005:186) vermesi Ecevit Hükümetini kamuoyu nezdinde zor duruma sokuyordu.

“Bunlar yetmiyormuş gibi, hükümette 6 bağımsız bakan nisan ayında Ecevit'e bir uyarı mektubu verip istifa tehdidinde bulundular. Aradan iki ay geçti ki, bu defa yolsuzluk iddiaları nedeniyle İşgüzar (Hilmi), Haziran'ın 7'sinde istifa etti. Aynı günde AP'nin hükümeti düşürebilmek için ardı ardına gensoruları başladı. Artık demokrasinin temel kuralı olan uzlaşma yok olmuş, oyunun kuralları tamamen bozulmuştu. Kullanılan dil ve tutumlar, demokrasi oyunu değildi, Parlamenter demokrasinin saygınlığı giderek yok ediliyor, toplumun sivil kesimi de bunu seyrediyordu” (Birand, 1986:75).

14 Ekim 1979'da ara seçimler böylesi bir ortamda yapıldı. Ülkeye tam anlamıyla anarşi ve terör hakim olmuş, sağ ve sol arasındaki çatışmalar günde onlarca insanın ölümüne yol açıyordu. Kurtarılmış bölgeler, mahalleler, ülke iç savaşın ortasındaydı ve demokrasinin savunucusu olan Parlamento, bu olaylar karşısında sadece yetersiz kalıyordu. Uzlaşma yoktu, çatışma vardı. İktidara sahip olma adına verilen bir çatışmaydı bu.

“14 Ekim ara seçimlerinin sonuçlarını, halkın 'güvensizlik oyu' olarak doğru bir biçimde yorumlayan Bülent Ecevit, seçimlerin ertesinde istifa etti” (Kongar, 2005:187). Şimdi yeni bir hükümetin kurulması gerekiyordu. Zaten hükümetin değişmesi dışında ülkede, herhangi bir değişiklik olmamıştı. Yokluk, anarşi ve cinayet.

‘25 Ekim 1979’da Devlet Başkanı yeni hükümeti kurmakla AP liderini görevlendirdi’ (Milli Güvenlik Konseyi, 1981:104). Süleyman Demirel bu görevi seve seve kabul etti. Çünkü ara seçimlerden güçlenerek çıkmıştı.

Yeni hükümeti diğer sağ partiler dışardan desteklemişti. Bu hükümeti örtülü III. Milliyetçi Cephe Hükümeti olarak değerlendiren Özdemir, bu hükümetin en önemli işinin 24 Ocak Kararları olduğunu ifade etmektedir. 12 Kasım 1979’dan 12 Eylül 1980’e kadar görev yapan Demirel Hükümeti’nin belki de en önemli icraatıdır bu ekonomik paket (1990:246).

Bu ekonomik paket ile adından sıkça söz edilecek ve Türk siyasi hayatına, 80 darbesinden sonra ismini yazdıracak olan yeni bir politik yüz ile karşılaştı Türkiye. Bu kişi Turgut Özal’dı.

24 Ocak kararları ile adından sıkça söz edilen Turgut Özal’ın savunduğu bu ekonomik paket neydi?

T. Çavdar bu kararları şu şekilde açıklamaktadır: “24 Ocak öncelikle ticari serbestlikti, ticari liberalizmdi. Yani Türkiye ithalat ve ihracat kotalarını kaldırdı. Malların gidiş gelişi tamamen serbestti. Böylece yabancı malların rahatça Türkiye’ye gelişi sağlanırken depolarda bekletilen malların da rahatça yurt dışına çıkışına imkan sağladı” (2005:191). “ 24 Ocak kararlarıyla 57 yıldır uygulanan korumacı politikalardan vazgeçildi.

- İhracat teşvik edildi.
- Bir dolar 47 liradan 70 liraya yükseldi.
- Döviz kurları, günlük ayarlanmaya başlandı.
- Faizler ve fiyatlar serbest bırakıldı.
- Yabancı sermayeye kapılar sonuna kadar açıldı.

- Ücretlerdeki artışa ve tarımda destekleme alımlarında frene basıldı” (Birand, Bila, Akar, 2006:108). “24 Ocak kararları Türk ekonomisi için ciddi bir makas değişikliğini ifade ediyordu” (Dursun, 2000:187). Ekonomide istikrar getireceğine inanılan ve 24 Ocak 1980’de yürürlüğe konulan bu kararları, askerin de öğrenmesi gerektiğine inanan Turgut Özal, Genelkurmay Başkanlığında yüksek komuta heyetine açıklamalarda bulunmuştu. Zaten 1980 darbesinden sonra da bu kararlar Turgut Özal’ın denetiminde uygulanmaya devam etmiştir (Özdemir,1990:247).

Türkiye gerçekten liberal bir ekonomiye geçmek için hazır mıydı? Bilinmez ama bu kararların uygulanması da, ekonomi için bir çıkış olarak kabul ediliyordu. Ekonomide istikrar sağlanacaktı.

Peki, terör konusunda ne yapılacaktı? Her gün onlarca insanın ölmesi, sıkıyönetim uygulamasına rağmen devam eden cinayetlere kim dur diyecekti? Halkın can ve mal güvenliğini güvence altına alamayan siyasiler, darbeye davetiye çıkarıyorlardı.

Aslında bu davetiye, 27 Aralık 1979 günü Cumhurbaşkanına verilen bir uyarı mektubuyla duyurulmuştu. Ancak bu mektubun muhatabı olmayınca darbe geliyor demmişti.

Bu uyarı mektubu ile “anarşi, terör ve bölücülüğe karşı TSK ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır” (Neziroğlu, 1998:1249).

Uyarı mektubu, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ile – Jandarma dahil – dört Kuvvet Komutanınca Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e sunulmuştu.

Mektubun metni ise şöyledir:

“ANKARA 27.12.1979

KENAN EVREN

ORGENERAL
 GENELKURMAY BAŞKANI
 SAYIN CUMHURBAŞKANIM

Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası, milli birliğin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücülüğe karşı Parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü milli bir görüşe müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Milli Güvenlik Kurulunun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülmediği yüksek malumlarıdır.

Kuvvet Komutanlarıyla beraber yaptığım son gezilerimde ordu ve Kolordu komutanı seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerinde milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasal partilerin bir kere daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatiîlilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim.

Saygılarımla”

(Velidedeoğlu, tarihsiz:11- 12)

Aslında bu uyarı mektubu ile siyasilerin ülkede yaşanan anarşi ve teröre dur demeleri isteniyordu. Ancak bu uyarı “Mektubunun adresi yoktu ve bu nedenle de hiçbir siyasi ve hiçbir parti üstüne almadı. Mektup ortada kaldı, muhatap bulamadı. Komutanların uyarı mektubundan en çok alınansa Süleyman Demirel olmuştu.

Muhtıra verildiğinde henüz 35 günlük başbakandı. Teröre karşı zamana ihtiyacı vardı. Askerler yetkilerinin artırılmasını istemişler, o da bazılarını kabul etmişti. Askerler silah ve mühimmat istemişler, o da vermişti. Oysa bütün bu uzlaşıcı tavrına rağmen yine de uyarı mektubuyla karşı kaşıya kalmıştı” (Birand, Bila, Akar, 2006:105-106).

Aslında mektupla, siyasiler arasında bir uzlaşma isteniyordu. Özellikle AP-CHP arasında gerçekleşecek koalisyon hükümetiyle sorunların üstesinden gelineceği düşünülüyordu. Belki Süleyman Demirel, bu mektuptan koalisyonu benimsemeyi kabul etseydi, bu kadar alınganlık göstermesine de gerek kalmayacaktı.

Zira Bülent Ecevit bu konuda somut adımlar attığını ancak bu adımların geri çevrildiğini ifade etmektedir. Özellikle AP ile ortak bir hükümet fikrini benimsediğini, mektubun verildiği gün kürsüden buna benzer bir konuşma yaptığını ifade ediyor ve birlik çağrılarının da devam ettiğini belirtiyor. Bülent Ecevit’in 27 Aralık 1979 günü yaptığı konuşma şöyledir: “Adalet Partisi’nin değerli grup başkan vekillerinden rica ediyorum. Aynı sorunlarla, aynı dertlerle karşı karşıyayız. Henüz bu sorunların üzerinde iki partinin yaklaşımı, bakış açıları birbirine yaklaştırılır mı? Diye bir ciddi deneme bu toplantı yılı sırasında ve bu hükümet döneminde yapılmamıştır. Ben bu hükümetin kuruluşundan önce, şimdi önerdiğimden çok daha öte bir yaklaşım önerdim. Kabul edilmedi. Bu yüzden alınganlık göstermiyorum. Yeniden yapıcı bir diyalog öneriyorum. Eğer Adalet Partisi grubu buna varsa, otururuz, meseleleri ciddi olarak derinliğine konuşuruz” (Arcayürek, 1990:42) diyerek ülkenin içinde bulunduğu bu olumsuzluklardan kurtulması için ciddi çabalar harcanması gerektiğini ve uzlaşmayı öngörüyordu. Oysa Ecevit’in bu diyalog çağrısına Demirel’in sıcak baktığı söylenemez. Ordu açık olmasa da üstü kapalı olarak hükümeti, siyasileri ve partileri uyarıyordu. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk de aslında olacakların farkındaydı. “1 Ocak 1980’de Evren ve Kuvvet Komutanlarını toplantıya çağırdı. Korutürk, politikacıların önerileri dikkate almamaları halinde ne yapacaklarını generallere sordu. Evren son çare olarak müdahale edip Meclisi kapatmaya hazır oldukları yanıtını verdi. Ne var ki, Cumhurbaşkanı bir darbenin sorunları daha da kötüleştireceğini düşündüğünü ve normal anayasal mekanizmalar

içinde düzenin sağlanması gerektiğini açıkladı. Görev süresi Nisan 1980’de sona erecekti ve askeri darbeye onay vererek görevini bitiren bir Cumhurbaşkanı olarak tarihe geçmek istemiyordu. Generallerin mektubunu 2 Ocak 1980’de millete duyurdu. Yine de, Demirel’le görüşmesinde Korutürk bir darbe olasılığını ciddiye almadı ve Başbakan’a böyle bir tehlikenin bulunmadığını ve kendi önleleriyle krizin üstesinden gelebileceği izlenimini verdi”(Hale, 1996:203).

Korutürk darbenin durumu daha içinden çıkılmaz bir hale getireceğine inanıyordu ama darbe artık Türkiye için kaçınılmazdı. Geri sayım başlıyordu. Olaylar da zincirin halkaları gibiydi. Arka arkaya ama hep kaosa neden olan böylesi zincirleme giden olaylarda siyasilerin umursamazlığını “Haziran 1980’de Çorum’daki kanlı çatışmalardan başkente dönen Financial Times muhabiri Metin Münir şu şekilde açıklıyordu: ‘Ankara’daki politikacılar Çorum halkı kadar bölünmüş ve nefret dolu görünüyorlar, ülke iç savaşa doğru giderken, batan bir gemide kabin kavgası yapan yolcular gibi’ler”(Hale, 1996:200) diyerek aslında siyasilerin acziyet ve başarısızlığını güzel bir şekilde ifade etmiştir.

Ortada kalan uyarı mektubu, anlaşılmayan iki büyük parti, kan gölüne dönen bir ülke ve kıtlıklar içerisinde korku ve panik yaşayan halk. Bir de bunlara ek olarak Nisan 1980’de görev süresi dolan Fahri Korutürk’ün yerine seçilemeyen cumhurbaşkanı krizinin de eklenmesi olaylara tuz –biber olmuştur.

6 Nisan 1980’de Fahri Korutürk’ün görev süresi dolmuştu. Ancak hiçbir parti tek başına cumhurbaşkanı seçebilecek çoğunluğa sahip değildi. Ne yazık ki 1973’teki gibi kendi aralarında anlaşma sağlayıp devletin en yüksek makamına kimi seçeceklerini bile oturup müzakere etme gereği duymadılar. Korutürk’ün yerine senato başkanı İhsan Sabri Çağlayangil vekâlet etmeye başladı (Birand, Bila, Akar, 2006:111).

“Günlerce ve aylarca süren neticesiz seçim turları yüzünden içinde bulunduğumuz sorunlarla mücadelede en değerli unsur olan zaman boş yere harcanmıştı. Cumhurbaşkanlığı seçimi dünyanın hiçbir ülkesinde böylesine siyasal istismar konusu yapılmamıştı. Bu durum Türk Parlamentosunun nasıl bir çıkmaz içinde bulunduğunu gösteren bir örnekti” (Milli Güvenlik Konseyi, 1981:154).

115 tur oylama yapılmasına rağmen hiçbir aday yeterli oyu alamadı ve Meclis tıkanmıştı artık. 12 Eylül’e kadar da vekâleten Cumhurbaşkanlığı görevini İhsan Sabri Çağlayangil yürütecekti. Bu arada yine siyasi pazarlıklar partiler arasında devam ediyordu. Erbakan ile Ecevit, Demirel’i düşürmek için bir koalisyon kurmayı amaçladılar. 3 Temmuz’da Meclisteki güven oylamasında Erbakan, ‘Ehveni Şer’ olarak hükümeti desteklediğini açıklayınca Demirel hükümeti kurtulmuş oldu. Ancak Demirel ile Ecevit arasında anlaşma yine gerçekleşmiyordu. Çağlayangil’in teşvikiyle bir araya gelen Ecevit ve Demirel yine anlaşamadılar (Hale,1996:204). Sanki iki parti uzlaşmamayı kendilerine bir görev edinmişti. Yine sonuçsuz kalan turlar ile kaybeden bir Türkiye ve Türk halkı.

Yavaş yavaş sona yaklaşıyordu. Aslında planlar çoktan hazırды. Ancak uygun zaman bekleniyordu. Çünkü darbenin meşrulaşması gerekirdi. “Askerlerin yönetime müdahale etmelerini meşrulaştıracak yeteri kadar sebep vardı, terör, ekonomik kriz, tıkanan siyasi kurumlar, bölücülük hareketleri esas gelişmelerdi. Eylül ayının ilk günlerindeki iki ayrı olay da müdahale sürecini tamamlamaktaydı. Bunlardan biri Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen’in gensoru ile düşürülmesi ve diğeri de Konya’da düzenlenen Kudüs Mitingi idi” (Dursun, 2000:201- 202).

“Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen aleyhine MSP tarafından verilen gensorunun 5 Eylül günü Meclisteki görüşmelerin arkasından yapılan oylamada kabul edilmesi ve Erkmen’in bakanlıktan düşürülmüş olmasıdır. İsrail’in işgal altında tuttuğu Kudüs’ü ebedi başkent ilan etmesi karşısında gerekli tepkiyi vermediği suçlamasıyla verilen gensoru kabul edilmiş ve Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir Dışişleri Bakanı düşürülmüştür. Bu gelişme son derece önemli bir olaydı ve Türkiye’de İslamcı siyasetin etkinliğini ortaya koymaktaydı. Muhalefetteki CHP her

ne olursa olsun hükümeti yıpratmak stratejisi izlediğinden MSP'nin önergesine destek vermiştir. Olayın içerde ve dışarıdaki yankısı büyük olmuştur. Özellikle yurt dışında yapılan yorumlar Türkiye'nin İran'da olduğu gibi İslamcılarının eline mi geçmekte olduğu kaygıları dile getirilmiştir. Muhalefetin gensoru ile Dışişleri Bakanını düşürmesi, Demirel Hükümeti'nin Batı yanlısı politikasına karşı İslamcılardan gelen açık bir tehdit olarak algılanmıştır. Diğer bir gelişme ise bu olaydan bir gün sonra Konya'da MSP tarafından organize edilen 'Kudüs'ü Kurtarma Mitingi' ve bu mitingde sergilenenlerdi. Mitingde açılan pankartlar, atılan sloganlar ve yapılan konuşmalar Cumhuriyete karşı bir girişim olarak değerlendirilmiş, özellikle İstiklal Marşı söylenirken bir grubun ayağa kalkmayıp protesto etmesi toplumda infial yaratmıştır”(Dursun, 2005:88-89).

Olaylar hızlı bir şekilde çığırından çıkmıştı. Siyasi istikrardan yoksun olan Parlamentomuz, her gün onlarca katledilen vatandaşlarımız, ekonomik kriz, çözümlenmeyen ülke problemleri ve düzenlenemeyen bir sona doğru hızla ilerlemekteydi. Artık darbe meşru zeminini bulmuştu. Çünkü olaylar Parlamentoda çözülemiyordu. Halk da askerlerin bir an önce olaya müdahale etmesini bekliyordu. Zira ülkede yaşanan terör, demokrasinin en temel güvencesi olan insan hayatını tehdit ediyordu. Siyasilerin acziyetini ancak askerler bertaraf edebilirdi. Öyle de oldu. 12 Eylül 1980'de saat 04.00'da ordu yönetime el koydu. Ordunun yönetime el koymasını halk olumlu karşılamıştı.

Böylece darbe artık meşru, ordu da yine kurtarıcı olmuştu.

H- 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

Askerler, ülkenin içinde bulunduğu bu vahim olaylardan memnun değildi. Bir darbe hazırlığı içindeydiler; ancak uygun zamanın gelmesini bekliyorlardı. Uygun zaman da o kadar hızlı bir şekilde zeminini oluşturuyordu ki askerlere 12 Eylül günü son noktayı koyduracaktı.

Ülkenin bir iç savaş içerisinde bulunması, politikacıların güçsüzlüğü, ekonomik sıkıntılar, mezhep çatışmaları, sağ-sol terör eylemleri, kitlesel katliamlar, toplumun ileri gelen ılımlı aydınlarının öldürülmesi, tıkanan Parlamento. Bu kadar olumsuzluk içerisinde artık halkın tek beklentisi askerinin doğrudan müdahalesiydi. Aslında bir ‘Bayrak Planı’ vardı. Ama müdahale için uygun ortam bekleniyordu. Darbe fikrinin çok önceden verildiğini eski bir asker olan Nevzat Bölügiray şöyle açıklamaktadır: “ Askerlikte bir ana fikir olmadan, planlama yapılamazdı. Olayları daha iyi anlayabilmek için müdahaleye giden olayların tarihsel sıralamasını şu şekilde vermiştir:

- Sayın Evren’in Genelkurmay Başkanı oluşu, 6 Mart 1978
- Sıkıyönetim ilanı 26 Aralık 1978
- Müdahale fikrinin doğuşu, Temmuz 1979
- Saltık Grubu’nun çalışmaya başlaması 11 Eylül 1979
- Demirel Hükümetinin kurulması 19 Kasım 1979
- İstanbul toplantısında Müdahalenin tartışılması 21 Aralık 1979
- Uyarı mektubunun verilmesi 27 Aralık 1979
- Saltık Grubunun Müdahale çalışmasına ait dosyaları teslim etmesi ve dosyalar üzerindeki çalışmalar 4 – 16 Mart 1980
- Sıkıyönetim Komutanlarını dolaşarak Müdahale kararının onaylatılması 2 Nisan 1980
- İkinci İstanbul toplantısı 24 Mayıs 1980
- Bayrak Harekat Planı’nın hazırlanması 4 Haziran 1980
- Müdahale Kararının sıkıyönetim komutanlarınca sözlü tebliğ edilmesi 17 Haziran 1980
- Bayrak Harekat Planı’nın gönderilişi 3 Temmuz 1980
- Bayrak Harekat Planı’nın geri toplanması 4 Ağustos 1980
- Bayrak Harekât Planı’nın ikinci kez sıkıyönetimlere gönderilmesi 2-4 Eylül 1980
- Bayrak Harekâtının uygulanması 12 Eylül 1980

Bu takvimden de anlaşılacağı gibi, sıkıyönetimin ilanından (26 Aralık 1978) 6-7 ay kadar sonra Müdahale fikri ortaya çıkmış, 8-9 ay kadar sonra da Müdahale

ortamını ve zamanını saptamak üzere çalışma grubu ve komutanlar çalışmalarına başlamışlardır. Yani 12 Eylül 1980'den on dört ay önce Müdahale çalışmaları fiilen başlamıştır. Artık bundan sonraki sözlü çıkışların, uyarı niteliğindeki konuşmaların ve uyarı mektubunun, sadece yapılacak Müdahale'ye giden yolu hazırlayan birer aşama olduğu anlaşılmaktadır. Gerisi Müdahale planına uygun olarak hazırlanan bir programın uygulamalarından ibarettir” (Bölügiray, 2002:14-15).

Müdahale hazırlıklarını yapması için Haydar Saltık başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulmuştu. Zaten bütün komutanlar ülkenin içinde bulunduğu kaostan kurtulmak için bir müdahale konusunda hemfikirlerdi. Zamanın tayin edilmesi önemliydi. Askerlerin özellikle zaman konusunda hassas davranma nedenleri artık siyasilerin yapabileceği hiçbir şeyin kalmadığı fikrini tam olarak benimsemeleri ve halkın da buna onay vermesiydi. Çünkü o zaman darbe meşruluk kazanacak, tepki yerine onay alacaktı.

Yukarıda Bölügiray'ın da ifade ettiği gibi geriye kalan bütün gelişmeler, darbe fikrinin yerleşmesi için sadece ayrıntı niteliğindediydi.

“Orgeneral Kenan Evren Brüksel'e gitmeden önce, zira 'Cumhurbaşkanlığı seçiminin hemen halledilemeyeceği kanaati edinmesi üzerine ikinci başkan H.Saltık'a 'dönünceye kadar bütün hazırlıklar tamamlansın; Radyo ve televizyona verilecek tebliğler, beyanatlar da hazırlansın. Bu partilerin memleketi felakete sürüklemelerine daha fazla seyirci kalamayız. Brüksel'den dönünce artık bu işi halledelim''(Dursun,2005:85) demişti.

Hazırlıklar tamamlanmıştı. “Planda radyoya el konmasından, partiler ve Meclisin ne olacağına, halkın temel gereksinmelerinin nasıl karşılanacağına, bankalara el konulup konulmamasından, kimlerin gözaltına alınacağına kadar son derece ayrıntılı bilgiler vardı. Plana BAYRAK adı, ülkenin tek bir bayrak altında toplanması amaçlandığından verilmişti. Aslında kalınca olmakla birlikte, temel noktaları 15 sayfayı geçmeyen ve belirli alarm aşamalarından geçip uygulamaya

sokulabilen bir plandı. Gazetecilere nasıl ve nereden, kimin kart vereceğinden tutun hangi fırınların işleyeceğine kadar hazırlanmış bir çalışma ancak bir günlük, yani duruma müdahale edilmesi öngörülen ve bu operasyon bittiği anda da son sayfasına gelinen bir plandı. Askeri harekâtın ötesinde hiçbir bilgi içermiyordu. Plan hazırды, sadece uygulamaya sokuluş tarihi açık bırakılmıştı” (Birand, 1986:200-201).

Bayrak harekâtı için ilk belirlenen tarih 11 Temmuz’du. Bu tarihin belirlenmesinde ilk olarak 3 Temmuz’da CHP hükümeti düşürmek için bir gensoru vermişti ve MSP lideri de bu gensoruya destek vereceğini açıklamıştı. Hükümetin düşmesi müdahaleyi kolaylaştıracaktı. Diğer bir neden ise, 10 Temmuz’da Paris’te Türkiye’nin borçları ertelenecekti. Böylesi bir durumda askeri müdahale şansı artacaktı.

11 Temmuz için harekât emri özel kuryelerle, Kolordu ve bölge Komutanlıklarına dağıtıldı ve talimatlar verildi. Disiplinden taviz verilmemesi, gereksiz kahramanlık yapılmaması, tarafsız olunması ve teröristlere acınmaması yolunda talimatlar verilmişti. Ancak Demirel hükümeti güvenoyu alınca 11 Temmuz planından vazgeçildi (Birand, Bila, Akar, 2006:123) . Yeni bir tarihin belirlenmesi gerekiyordu. Ağustos ayı Silahlı Kuvvetlerin terfi ve tayin dönemi olduğu için Eylül ayında yapılması uygundu. Yüksek Askeri Şura toplantısı yapıldıktan sonra da darbeye ilişkin son hazırlıklar 26 Ağustos’taki komutanlar toplantısı değerlendirilmiş ve toplantıdan çıkan tarih 12 Eylül 1980 olmuştur (Dursun, 2005:87).

Bütün planlar hazırды, tarih konusunda da anlaşmaya varıldığına göre artık beklemek ya da ertelemek anlamsızdı. Çünkü her geçen gün Türkiye’nin kaybınaydı askerler adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin İç Hizmet Kanununun 35. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti’ni koruma ve kollama görevi de zaten askerlere verilmemiş miydi? Ancak bu görev 27 Mayıs’ta olduğu gibi gerçekleşmeyecekti. Emir- Komuta zinciri esas alınarak müdahale yapılacaktı.

Kongar'a göre "demokrasiden sapılınca, ülkenin 'en güçlü vurucu örgütü' Silahlı Kuvvetlerin iktidara el koymaması için sebep kalmaz"(1987:164) ve öyle de oldu.

12 Eylül 1980'de ordu fiilen iktidara el koydu. "Harekâtın ilk bildirisi şöyledir:

'Yüce Türk Milleti!

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milleti ile bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda izlediğimiz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik ciddi ve fiziki haince saldırılar içindedir. Devlet başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat ve suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumları ile devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri alamamışlardır.

Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine artırmış ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince İlkokullardan Üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idari sistem, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köylerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir.

Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti!

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun kendisine verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama görevini yüce Türk milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararı almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, Milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurttta sıkıyönetim ilan edilmiştir.’

Genelkurmay Başkanı, Orgeneral Kenan Evren’in başkanlığında KKK. Org. Nurettin Ersin, Dz KK. Ora. Nejat Tümer, Hv.KK.Org.Tahsin Şahinkaya, Jan.Gen.K.Org. Sedat Celesun’dan oluşan Milli Güvenlik Konseyi artık devletin bütün yetkilerini kendinde toplamıştır” (Öztuna- Gökdemir, 1987:187-188).

Yetkileri kendi elinde toplayan Milli Güvenlik Konseyi, okunan bildirimler ve güne tank sesiyle uyanan Türk halkı biri dolaylı, ikisi doğrudan olmak üzere üçüncü askeri darbeye daha tanıklık ediyordu 12 Eylül günü. Ülke öyle bir hale gelmişti ki, darbe halk tarafından gayet memnun bir şekilde karşılanmıştı.

1977 seçimlerinden sonra istikrarı ve düzeni sağlayamayan Millet Meclisimiz, anlaşamayan partiler ve parti liderleri, pazarlıklar, kısa ömürlü ve birbirine zıt görüşler benimseyen koalisyon hükümetleri, bir türlü görüşülemeyen ülke sorunları. Aslında bunlarla sınırlı değildi istikrarsızlık. Çöken bir ülke ekonomisi, enflasyon, kuyruklar, yokluklar, grevler ve hayat kavgası veren işçi ve memurlar. Bir de bunlara ek olarak, temel hak ve hürriyetlerin en önemlisi olan yaşama hakkının tehdit edilmesi eklenince ülkede bir başıboşluk ve çözülme olduğu hemen anlaşılır. Sokaklarda her gün ölen insanlar ve bunların yer aldığı gazete haberleri, sağcı ve solcu teröristlerin kanlı eylemleri, alevi- sünni olaylarını çıkartarak huzur içinde yaşayan insanlar arasına nifak tohumlarının ekilmesi ve kitle katliamı haline gelen mezhep çatışmaları. Ülkenin ileri gelen, ılımlı, görüşlerine saygı duyulan aydınların, faili meçhul cinayetlere kurban gitmesi.

12 Eylül'e varılmadan önceki çok kısa bir Türkiye tablosuydu anlatılanlar. Halkın artık sabrı tükenmiş ve bu gidişata dur denilmesi isteniyordu. Bunu da ülkenin en baskın gücü olan ordu halledebilirdi. Onlar zaten planı yapmış ve müdahale için uygun günü bile belirlemişlerdi. "12 EYLÜL" Çünkü halk onları istiyordu. Onlar da Türk Silahlı Kuvvetlerinin İç Hizmet Kanunu doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama görevini üstlenmişlerdi. Bu görevi 12 Eylül günü seve seve yerine getiriyorlardı.

Darbe, ilk bakışta istenen ve arzu edilen tek kurtuluş yoluydu. Ancak unutulmaması gereken nokta, darbe ile birlikte demokrasinin de askıya alınmasıydı. Sivil otorite yine askere tabi olmuş ve onun kararları doğrultusunda siyasetten uzaklaştırılmışlardır. Demokrasinin vazgeçilmez ortamı Parlamento da fesh edilmişti.

Türkiye'de yeni bir süreç başlıyordu. Birand'ın ifadesi ile bu darbe Türkiye'nin miladıydı.

Yeni hazırlanacak olan anayasa ve güdümlü olarak işletilmeye çalışılacak olan bir demokrasiye merhaba diyecekti Türkiye. Böyle bir demokrasi de Ecevit'in ifadesi ile "sivil görünümlü bir askeri rejim"(Aktaran, Cemal,2004:139) demektir.

I- 1980 – 1983 Dönemi

12 Eylül sabah 04.00'da ordu yönetime doğrudan el koymuştu. Parlamento fesh edilmiş ve siyasiler görevlerinden uzaklaştırılmışlardı. Yeni bir askeri dönem ile karşı karşıyaydı Türkiye. Bundan sonra neler yaşanacaktı? Halkın en çok merak ettiği ise terör şiddet ve ölümler bitecek ve can güvenliği yeniden sağlanabilecek miydi? Bu sorular ve sorunlar içerisinde bir darbe yapıldı. 12 Eylül'ün mimarı olan beş komutan dan oluşan bir Konsey (MGK) bütün yetkileri kendi bünyelerinde topladılar ve bildirimlerle halkı nelerin beklediğini açıkladılar.

"MGK, koyduğu kuralları ve verdiği buyrukları 'Bildiri ve 'Karar' biçiminde adlandırıp numaralandırdı. 12 Eylül sabahı saat 04.00'te MGK'nın ilk mesajı geçen 1

numaralı bildirisi TRT'den bütün ülkeye duyuruldu. Org. K. Evren'in ağzından okunan bu bildiride şu noktalar dikkat çekiciydi:

- Devletin varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik saldırılar yoğunluk kazanmıştır.
- Buna karşılık Devlet organları ve anayasal kuruluşlar işlemez duruma getirilmişlerdir.
- İrticai fikirler ve sapık ideolojiler devlet kuruluşlarını, işçi örgütlerini ve siyasal partileri etkileri altına alarak ülkeyi iç savaşın eşiğine getirmişlerdir.
- TSK, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini Türk milleti adına yerine getirmek için emir ve komuta zinciri içinde ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.
- Harekâtın amacı, ülkenin bütünlüğünü, devletin otoritesini yeniden sağlamak, demokratik düzenin işlemesine engel olan nedenleri ortadan kaldırmaktır.
- Parlamento ve hükümet fesh edilmiş, milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmış, bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiş, yurt dışına çıkışlar yasaklanmış, ikinci bir emre kadar saat 05.00'dan itibaren sokağa çıkma yasağı konmuştur” (Tanör, 1995:27).

Okunan bildiri ile siyasiler siyasetten men edilmişti. Sabahın ilk saatleri ile birlikte parti liderleri Silahlı Kuvvetlerin belirlediği yerlerde ikamet edeceklerdi. Kenan Evren imzalı bir yazı ile parti liderlerine bunlar bildirildi.

“ 12 Eylül sabahı saat 05.00'te Demirel, uzatılan zarfı açtı.

12 Eylül sabahı saat 05.00'te Ecevit, uzatılan zarfı açtı.

12 Eylül sabahı saat 05.00'te Erbakan, uzatılan zarfı açtı.

12 Eylül sabahı saat 05.00'te Türkeş'e zarf uzatılmadı, saptanan adreste yoktu.

Parti önderlerine aynı metin gönderilmişti.

Yazı

...Yapılan bütün uyarılara rağmen, siyasi partilerin takındıkları uzlaşmaz tutum ve aşırı uçlara sempati gösterilmesi veya destek sağlanması; anarşi, terör ve bölücülüğü büyük boyutlara ulaştırarak ülkemizi parçalanma noktasına getirmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak maksadıyla; İç Hizmet Yasasının kendisine tevdi ettiği Cumhuriyeti kollama ve koruma yetkisine dayanarak yüce Türk Milleti adına yönetimine el koymuştur.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiş, siyasi faaliyetler durdurulmuştur.

Parlamento üyeliği sıfatınız kaldırılmıştır. Hiçbir konuda beyanat vermeye yetkiniz yoktur.

Can güvenliğiniz Türk Silahlı Kuvvetlerinin teminatı altındadır. Bu maksatla, emniyet içinde evinizden havaalanına götürülecek, oradan uçakla HAMZAKOY/ GELİBOLU' ya gideceksiniz. Arzu ettiğiniz takdirde ailenizi de yanınızda götürebilirsiniz. Geçici bir süre ikamet edeceğiniz adres aşağıdadır. Bir saat içinde hazırlanıp, harekete hazır olduğunuzu güvenliğiniz için gelen subaya bildiriniz. Talimatı getiren subayın ikazlarına uyunuz.

Bu talimat ile belirtilenler dışındaki her türlü tutum ve davranışınız suçtur.

Rica ederim

Adresiniz:

Hamzakoy/Gelibolu

Kenan EVREN

Orgeneral

Genelkurmay ve Milli Güvenlik

Konseyi Başkanı”

(Arcayürek, 1990:378-379).

Türkeş dışında diğer siyasi parti liderlerine iletilen yazı ile liderler siyasi faaliyetlerinden bir süre ayrı kalacakları bildirilmişti.

MHP Genel başkanı Alparslan Türkeş'in de saklandığı ve ordu içerisinden darbenin haber verildiği görüşünü ileri süren Tanör 14 Eylül 1980' de Türkeş'in ortaya çıktığı ve Erbakan'ın yanına İzmir Uzun ada'ya gönderildiğini belirtmektedir (1995:28).

Bu arada Kenan Evren TRT aracılığı ile halka darbenin gerekçelerini anlatarak haklılığını ispata çalışıyordu.

“Evren; 12 Eylül saat 13.00 TV konuşması:

‘Silahlı Kuvvetler, aziz Türk milletinin hakkı olan refah ve mutluluğu, vatan ve milletin bütünlüğü ve gittikçe etkisi azaltılmaya çalışılan Atatürk ilkelerine yeniden güç ve işlerlik kazandırmak, kendi kendini kontrol edemeyen demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmak, kaybolan devlet otoritesini yeniden getirmek için yönetime el koymak zorunda kalmışızdır’ (Birand- Bila- Akar, 2006:141) diyen Evren'in konuşmasından aslında halk da memnundu, çünkü 11 Eylül'e kadar devam eden şiddet olayları 12 Eylül günü bitmişti. Darbe gerek halk gerekse basın tarafından olumlu karşılanmıştı. Çünkü Türkiye, ordunun yönetime el koyması ile kaostan çıkacak ve düzen sağlanacaktı.

Gerek basın, gerekse ülkenin önde gelen kuruluşlarının ve halkın darbeye karşı direniş göstermeme nedeni, herhangi bir siyasi partiye ya da görüşe karşı yapılmamış olmasıdır. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi – toplumsal şiddete bir son vermek adına yapılıyor olması belki de bu darbenin 27 Mayıs'tan farklı olmasını ve halk desteğini arkasına almış olmasını açıklamaktadır (Dursun, 2005: 97).

Siyasiler gözaltına alındı, Parlamento feshedildi, sıkıyönetim ilan edildi. Bundan sonraki faaliyetleri yürütecek olan Milli Güvenlik Konseyi görevine başlamıştı. Meclis'in yetkilerini elinde bulunduran bu konsey “Müdahaleden 6 gün

sonra MGK üyeleri, ‘milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine dayalı bir anayasa düzeni’ vaadini içeren bir metinle and içtiler(18 Eylül 1980). Ant içme töreni TBMM binasında yapıldı” (Tanör, 1995: 30).

Milli Güvenlik Konseyi, yasama ve yürütme yetkisini aslında kendi elinde tutuyordu. Çünkü darbenin yapılış amacı, siyasilerin çözemedikleri ülke sorunlarına çözüm getirmektir. Eğer ki bu yetkileri kendi kontrolleri dışına çıkarsa ülkenin içinde bulunduğu kaos devam edecekti.

12 Eylül darbesi diğer darbelerden farklıydı. Burada, düzen tam olarak sağlanmadıkça yönetimden çekilme fikri yoktu. Özellikle anarşi ve terör bitecek, sivil otorite ve devlet otoritesi yeniden sağlanacak, Atatürkçülük çerçevesinde düzen yeniden oluşturulacak ve yeni bir anayasa yapılacaktı. Bunlar sağlanırsa yönetimden çekileceklerdi. Bunun için yine uygun bir zaman gerekiyordu. İstenilenler bu uygun süre içerisinde yapılırsa askerler kışlarına geri döneceklerdi. Yoksa askeri rejim devam edecekti.

Yapılacak olanları Org. Kenan EVREN bir basın toplantısı yaparak açıklamıştı. Bu toplantıdaki notları H. Cemal şu şekilde aktarmaktadır: “ Devlet Yeni Baştan Düzenleniyor ...

‘(...)

Ekonomide...

Ekonomik alanda bu güne dek sürdürülmüş olan çizginin izlenmeye devam edeceği anlaşılıyor. Orgeneral Evren’in açıklamalarından ekonomi politikasında bir sapmanın beklenemeyeceği ortaya çıkmakta. Demirel hükümetinin benimseyip başlattığı 24 Ocak Kararları ve İMF ile üç yıllık anlaşma geçerliliğini koruyacaktır. Nitekim bu kararların mimarı Turgut Özal, ayrı ‘istikrar programı’nın yürütülmesinde yine görev başındadır.

‘Ekonominin tabi kuralları içinde işleminin kolaylaştırılacağına dikkati çeken Org. Evren, ekonomik programın uygulanacağını vurgularken, eğer varsa, eksiklik ve aksaklıkların giderilmesine çalışılacağını söyledi.

İşçi...

Grev ve lokavtlar yasaklanmış durumda Bazı işçi konfederasyonu ve sendikalar kapatılmış bulunuyor. Bu alanda yeni yasal düzenlemelere gitmek gündemdedir. Nitekim Org. Evren, basın toplantısında, uzunca bir zamandan beri yakınılan konular arasında işçi işveren ilişkilerinin bulunduğunu söyledi ve ekledi: Bu alanda yeni yasal düzenlemeler gerekli...

Demokrasi...

12 Eylül harekâtının öngördüğü yasal çerçeve nedir? Orgeneral Evren’in deyişiyle, ‘makul bir sükûnetten sonra’ geçilmesi tasarlanan çok partili sistemin kuralları neler olacak?

Bunların bugünden ayrıntısına girmek olanaksız şimdilik bilinen, oluşturulacak bir ‘Kurucu Meclis’in anayasa, siyasal partiler ve seçim yasalarında değişiklik yapacağıdır. Kurucu Meclis’in nasıl kurulacağına ilişkin ilkelerin saptanma aşamasında olduklarını da Orgeneral Evren açıkladı. Doğal olarak açıklamayan noktalar, değindiğimiz üç temel yasaya getirilecek değişikliklerin niteliği oldu.

Yunanistan...

Bununla birlikte Orgeneral Evren bir soruya verdiği karşılıkta ilginç bir ipucu verdi. Cumhurbaşkanlığı seçimine değinerek ve Yunanistan örneğine işaret ederek şöyle konuştu:

‘Demokratik ülkelerde Cumhurbaşkanı seçimi vaktiyle bizde olduğu gibi tıkanmış, ancak her ülke buna çare bulmuş, bizde maalesef bulunamamış, Bazı

müeyyidelerin konması gerekiyor. Yunanistan'da ilk üç turda seçim yapılamazsa, Meclis feshediliyor. Cumhurbaşkanı seçiminin böyle bekletilmeden, kısa sürede yapılmasını sağlayan kanuni tedbiri getireceğiz.

Seçim sistemi...

Çizilmek istenen anayasal çerçeve, başkanlık yada yarı başkanlık gibi sistemleri öngörecektir midir? Bilmiyoruz. Ancak örneğin seçim yasasında büyük partilerin yeterli çoğunluğa sahip olarak sandıktan çıkmalarını sağlayacak bir düzenleme olasıdır. Siyasal partilerin iç işleyişleri yeni kurallara bağlanabilecektir. Önseçim sisteminin değiştirilmesi akla gelen olasılıklardan biridir.

Hak ve Özgürlükler...

Hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemeler gündemdedir. Gerek anayasada gerekse Türk Ceza Kanunu'nda yapılacak değişiklikler yeni kuralları kapsayacaktır. (...)

Yargının hızlı işlemlerini sağlamak yeni yönetimin bir diğer gündem maddesidir. Bu konuda yarısı sivillerden yarısı askerlerden oluşan yirmi kişilik bir komite çalışmalarını sürdürmektedir.

Dış politika...

Dış politikaya gelince... Milli Güvenlik Konseyi Başkanı, Orgeneral Evren'in açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla, dış politikada geçmiş çizgi izlenmeye devam olunacak. Orgeneral Evren, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü konusunda ise 'Her türlü gayret, iyi gayret gösterilecek' dedi. Edindiğimiz izlenim Yunanistan'ın dönüşünün önümüzdeki dönemde hayli hızlanacağı yolunda idi" (Cemal, 1986:50-51-52).

Hasan Cemal'in edindiği izlenimler, Türkiye'nin yeni bir şekillenme süreci içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu sürecin oluşmasında ise Milli Güvenlik Konseyi üyeleri etkin bir rol oynamaktadır. Birand'a göre "Milli Güvenlik konseyi

bütün gücü elinde topluyordu. Cumhuriyet tarihinde hiçbir kurum bu kadar çok yetkiyle donatılmamıştır” (Birand, Bila, Akar, 2006:143) diyerek konseyin ne kadar bir etkin gücü olduğunu ifade ediyor.

- “Milli Güvenlik Konseyi, 27 Ekim 1980’de çıkardığı 2324 sayılı ‘Anayasa Düzeni Hakkında Kanun’a dayanarak varlığını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu kanun ile;
- 1961 Anayasasının, bazı istisnalar saklı kalmak kaydıyla, yeni anayasa yapılıncaya kadar yürürlükte olacağı,
- 1961 Anayasası’nın TBMM’ye, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğunu belirttiği görev ve yetkilerin MG Konseyi’ne’ Cumhurbaşkanına ait olduğunu belirttiği görev ve yetkilerinde Devlet Başkanı sıfatıyla MG Konseyi başkanına verildiği
- MG Konseyi’nin çıkardığı bildiri ve kanunlar ile aldığı kararlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasının ileri sürülemeyeceği,
- MG Konseyi’nin bildiri ve kanunlarında yer alan ve alacak olan hükümler ile çıkmış veya çıkacak olan Bakanlar Kurulu Kararı veya ortak kararnameler hakkında yürütmenin durdurulması veya iptal isteminde bulunulamayacağını,
- Bakanlar ile Bakanların yetki verdiği görevlilerin, kamu personeli hakkında uyguladıkları veya uygulayacakları işlemler ile aldıkları kararlar hakkında yürütmenin durdurulması isteminde bulunulamayacağı,
- MG Konseyi’nde alınan ve alınacak yayınlanmış ve yayınlanacak bildiri, karar ve kanunlardan 1961 Anayasasına uymayanların Anayasa değişikliği; yürürlükteki kanunlara uymayanlarının da kanun değişikliği olarak, yayınladıkları veya metinlerde öngörülen tarihlerde yürürlüğe girecekleri öngörülmüştür” (Öztürk, 2006:93-94).

Bu kanun ile Milli Güvenlik Konseyi kendi varlığını meşrulaştırarak Meclisin bütün yetkilerini de bünyesinde toplamıştır. MGK ile yeni bir dönemin kapıları

aralanmaktadır. Devlet yeniden yapılanma süreci içerisinde girerken, askeri rejimin otoriter yapısını bütün kurumlarda görmek de mümkün olmuştur.

12 Eylül ile birlikte temel hak ve özgürlüklerin askıya alındığı bu askeri rejimde, bütün yurttan ilan edilen sıkıyönetim, sıkıyönetim bölgelerinde kurulan Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri, 15 günden 30 güne çıkarılan gözaltı süreleri, yasaklamalar ve daha sonra da değinilecek olan işkenceler ve idamlar.

Evet, gerçekten Türkiye demokrasi adına yeniden şekilleniyordu (!). Neyse ki bu şekillendirme süreci sonunda askerlerin kendi kıışlarına dönmesi anlayışı bizleri biraz olsun rahatlatmaktadır. Ya kalıcı olsalardı? İşte o zaman Türkiye’de demokrasiyi yeniden inşa etmek gerçekten mümkün olmayacaktı.

İşin ilginç yanı Batı’nın Türkiye’de gerçekleşen bir askeri darbeyi olumlu karşılamalarıdır. Temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda yüzyıllarca çaba sarf eden Batılı devletler bu darbeyi gayet olumlu karşılamışlardır.

Amerika, Silahlı Kuvvetlerin müdahalesini açıkça desteklerken Batılı ülkelerde de aynı ılımlı hava esiyordu. AET Bakanlar Konseyi bildirisinde bunun yansımaları görmek mümkündür. Türk ordusunun bir süre sonra yönetimi sivillere bırakacağı fikri, onların Türkiye’ye bir şans tanınması için yeterliydi. İnsan haklarına saygı ve demokrasiye dönüş takvimi verilmesi yolunda bu topluluk (AET) hemfikirdi. Avrupa Konseyi’de müdahaleyi olumlu karşılayanlardandı. Sadece demokrasiye dönüş ve insan hakları konusunda uyarılarda bulunmakla yetindi. NATO’da müdahaleyi olumlu karşılamıştı. İMF ve OECD gibi batılı finans çevreleri de bu darbe ile rahat bir nefes almışlardı (Birand, 1986:300-3004).

İnsan hakları konusunda son derece titiz olan, bu nedenle de tüm askeri rejimleri cezalandıran Batı Avrupa bile, Türkiye’ye büyük bir hoşgörü gösterdi. Avrupa Konseyi, Türkiye’yi üyelikten ihraç etmedi. Oysa Avrupa Konseyi’ne üye

olmanın birinci koşulu ‘Demokratik’ olmaktı. Bu hoşgörünün iki nedeni vardı: Birinci neden, ordu müdahalesinin ‘iç savaşı önlemek’ gibi son derece haklı bir gerekçeye dayanmış olması idi. İkinci neden ise, Türkiye’de ordunun hem ‘demokrasiyi yeniden kurma ve kurduktan sonra sivillere devretme’ geleneğinin olması, hem de 12 Eylül’ü yapan komutanların bu geleneğe bağlı kalacaklarını ilan etmiş bulunmaları idi’(Kongar, 2005:197).

Askeri bir darbeden sonra, yönetimin sivillere devredilmesi fikri, insan hakları konusunda bu kadar hassas davranan batılı ülkelerde nasıl benimseniyor bilinmez. Ancak bunun haklı bir gerekçe olduğu konusunda aynı görüşte değiliz. Çünkü batılı ülkelerdeki demokratik anlayışta, askeri darbe istenmeyen ve kabul görmeyen baskıcı bir rejimi ifade etmektedir. Böylesi bir anlayışa sahip ülkelerin Türkiye’deki askeri rejime onay vermesi ve ilişkilerin değişmeden devam etmesi, batılı ülkelerin bu darbeyi onayladıklarını bize ispat etmektedir. Özellikle darbe ile tıkanan sistem işlerliğe kavuşacak ve toplumsal-siyasal hayata yeniden çeki düzen verilecekti. Batı da, Türkiye gibi ülkelerde düzene çekidüzen verebilmek adına askeri darbelere olumlu bakmaktadır. Çünkü tıkanıklığı sivil siyasiler çözemeyince askeri darbe kaçınılmaz olmuştur.

Demokrasinin vazgeçilmezi olan, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve sivil yönetim anlayışı, ne sebeple olursa olsun kesintiye uğratılamaz. Askeri bir darbe ile kazanılmış olan bu hak ve özgürlükler yerle bir edilirse, verilen sürenin de halk için bir anlamı yoktur. Ama bizdeki demokrasi anlayışı ‘halk için ama halka rağmen’dır. Öyle ki bu süreler içerisinde halkın yaşadığı dramların ya da acıların hiçbir anlamı yoktur.

J- Bülent Ulusu Hükümeti

12 Eylül askeri darbesinden sonra, açıklanan bildirimlerle yönetimi üzerine alan Milli Güvenlik Konseyi üyeleri, çıkardıkları kanunlarla kendi varlıklarını meşrulaştırmışlardı. Yasama ve yürütme yetkisine sahip olan MGK, aynı zamanda Devlet Başkanı olarak Kenan Evren'i kabul ediyordu.

Ülkede sakin bir yaşam başlamıştı; ancak siyasi açıdan da bir düzenin oluşması şarttı. “MGK'nın yürütme işlerini bizzat ve tümüyle yerine getirebilmesi mümkün değildi. Bu nedenle bir bakanlar kurulu oluşturulmasına karar verildi” (Tanör, 1995:30) “Başbakan kim olacaktı?” sorusu artık önem kazanmıştı.

“Darbeyi gerçekleştiren generaller Atatürk'e gönülden bağlı bir siyasetçi olan CGP lideri Turan Feyzioğlu üzerinde anlaşmışlardı. Komutanların niyeti Atatürk ilkelerinden sapmayan, taviz vermeyen bir kişi olarak tanıdıkları küçük bir partinin lideri Feyzioğlu'nu başbakan yapmak, kuracağı hükümette iki kişi AP'den, iki kişi CHP'den bakan yapmak, gerisini de partili olmayan kişilerden seçmek suretiyle küçük bir AP, CHP koalisyonu gerçekleştirmek idi” (Dursun, 2005:104).

Ancak hükümetin kurulma aşamasında dikkat edilmesi gereken bir nokta vardı ki, o da askerlerin en çok çekindiği ekonominin kime devredileceği idi. Kişi aslında belliydi S. Demirel'in sağ kolu olan Turgut Özal'dı. Askerler Özal'ı tanıyorlardı ve (24 Ocak kararları ile) ona yeni kurulacak hükümette Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığını teklif ettiler ancak Özal bunu kabul etmeyip Ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcılığını istiyordu. Burada yine önemli olan konu Özal'ın T.Feyzioğlu'nun Başbakanlık yapmasını istememesidir. Çünkü ona göre dört parti lideri hapisteyken beşinci partinin liderinin başbakan olması yanlıştır. Bu görüşün doğruluğu hem Feyzioğlu tarafından hem de askerler tarafından olumlu karşılandı ve Turan Feyzioğlu Başbakanlığındaki bir hükümet modelinden vazgeçildi (Birand, Bila, Akar, 2006:145-146).

Peki, o zaman başbakan kim olacaktı? “Bu nedenle, 18 Eylül'de sorunu bir karara bağlamak için Yüksek Askeri Konsey, Evren ve dört Kuvvet Komutanı, Saltık

(Haydar), dokuz sıkıyönetim komutanı ve dört üst düzey generalden oluşuyordu. Evren'in kendisinin de belirttiği gibi, hem emir verip hem de bu emirleri kendisi uygulayamayacağı için, 1960'ta Gürsel'in yaptığı gibi başbakanlık görevini de üstlenmeye istekli olmadığı anlaşıldı. Konsey sonunda başbakan adayı olarak Ağustos'ta Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan emekli olan eski Oramiral Bülent Ulusu'yu tercih etti. Emekli olmadan önce darbe hazırlıklarına katılmış ve Evren ile diğer komutanların düşüncelerine yakın olması olgusu kadar, Ulusu'nun kıdem avantajı da vardı.²¹ Eylül'de resmen açıklanan Ulusu kabinesi, hepsi de partisiz teknokratlardan oluşan 27 bakandan oluşuyordu. Ulusu'dan başka kabinenin 5 üyesi emekli askerlerdi. Ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcılığı görevini üstlenen Turgut Özal, halkın tanıdığı tek bakandı" (Hale, 1996:210-211).

Bu tek tanıdık bakan ile ilgili Halk Partili çevrelerdeki genel ifade şuydu 'Demirelsiz Demirel Programı'. Cemal'e göre 'Programın özü açısından bu teşhisin yerinde olmadığı söylenemez. Ekonomik modeli 24 Ocak; anayasa, seçim ve siyasi parti yasalarında öngörülen değişiklikler; işçi, işveren ilişkilerine yaklaşan; sendika grev ve toplu sözleşme düzenine dönük yaklaşımları... Ortaya çıkan ipuçları, bütün bu konuların AP'nin yıllardır savunduğu çerçeve içinde kaldığını göstermekte (1986:54).

Her ne kadar Demirelsiz bir Demirel programı olarak da kabul edilse 27 Eylül'de Ulusu Hükümetinin programını Milli Güvenlik Konseyi önünde okudu ve her alanda köklü değişiklikleri vaat etti. "Hükümetimizin ana görevi Cumhuriyetimizi bir daha zor durumlara düşürmeyecek tedbirleri almaktır. (...) vatandaşların yaşama hakkı ile özgürlüklerini, her türlü saldırıya karşı koruyacak tedbirleri bir an önce gerçekleştirecek hürriyetçi Parlamenter sisteme süratle geçmek en samimi dileğimdir.

Hükümet programında hedefler şöyle sıralanıyordu:

- Kamu yönetiminde merkezilik önlenecek.

- Belediyelerin maddi imkanları artırılacak.
- Siyasi partiler, seçim, DGM, ceza ve Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunları değişecek.
- Endüstri ilişkileri yeniden düzenlenecek.
- Olağanüstü Hal Kanunu hazırlanacak” (Dursun, 2000:235-236).

Bülent Ulusu'nun hükümeti kurması ve güvenoyu alarak göreve başlaması Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin bütün yetkileri devrettiği anlamına gelmemelidir. Hükümet sadece MGK'nın yürütme yetkisini tam olarak kullanma konusunda yaşadığı güçlüklerden dolayı kuruldu. Yine asıl güç MGK'nındı.

Milli Güvenlik Konseyi yeni bir anayasa hazırlanana ve TBMM fiilen göreve başlayana kadar yönetimde kalacaktı. Bu hüküm MGK'nın kendini 'görev süresi bakımından sınırlaması' anlamına geliyordu. Ne zaman görevi devredeceği kesin bir tarihe bağlanmamıştı; ancak görevlerinin ne zaman sona ereceği hakkında bilgi vermekteydi (Tanör, 1995:32). Ancak bu bilgi, askeri rejimin fiili olarak iktidarı kullanmasına bir engel değildi. Görevde kaldığı süre içerisinde siyasilerin çıkaramadığı, Meclisin kilitlendiği yasaları artık çok çabuk yapabiliyordu. Ülkeye tam anlamıyla askeri bir rejim egemendi. Her ne kadar bir hükümet görev başında ise de asıl yönetici güç askerin elindeydi. Yalnız burada bir ayrıntıyı Bölügiray şu şekilde ifade etmektedir: “12 Eylül yönetimi döneminde, düşünen ve yapan askerler ve paşalar değil, sadece MGK ve onun çevresini oluşturan dar bir kadroydu.(...) 12 Eylül'ün ilk gününden itibaren MGK üyeleri durmadan, karış karış ülkeyi geziyor 12 Eylül'ün nedenlerini, daha sonra da Anayasanın gerekçelerini anlatıyorlardı. Beş orgeneral, üniformalar içinde halk topluluklarının karşısına çıkıyor, sözcüleri olan Sayın Evren de hemen her konuda konuştuğça konuşuyordu. Halk ise gerek askerine karşı duyduğu sevgi ve saygı, gerek 12 Eylül'ün getirdiği huzur ve güven nedenleriyle onları coşku ile karşılıyordu” (2002:28-29).

Milli Güvenlik Konseyi'ni yöneten beş orgeneralin ülkeyi içinde bulunduğu vahim ortamdan kurtarmak ve onu korumak adına verdiği mücadelede ne kadar etkin olduğunu görmemek mümkün değildir. Çünkü ülkeye hakim olan bu askeri rejim ve

çıkarılan Sıkıyönetim Kanunu ile gözaltına alınan, işkenceye maruz kalan binlerce insanı düşününce gerçekten etkili bir yöntem kullandıklarını söyleyebiliriz.

Halk memnundu, çünkü Türkiye’yi esir alan anarşi ve cinayet olayları son bulmuştu. Asıl önemli olan bundan sonra yaşananlardı. “Terör ve anarşiyi önlemek için ülkenin her yerinde ilan edilen sıkıyönetim ile geniş bir tutuklama ve yargılama kampanyaları başlatmış, bu süreçte on binlerle ifade edilen her kesimden insan içeri alınarak sorgulanmış, işkenceye uğramış, askeri mahkemelerde yargılanmış ve pek çok kişi idama çarptırılmıştır. Acımasızca uygulanan baskı rejimi sivil toplumu tamamen pençesine almış gençlik örgütleri, sendikacılar, siyasal örgütler birer birer kapatılmıştır” (Dursun, 2005:108-109). “Basın organları zor koşullar altında ve çok zaman da kendi kendini sansür ederek çalışmak zorunda kalmışlardır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri izne bağlanmıştır. Dernek faaliyetlerine de önemli kayıtlamalar getirilmiştir. İşçi hakları ve özellikle sendikal faaliyet özgürlüğü ile grev hakkı da aynı sonuçlarla karşılaşmıştır.(...)Yargısız infazlar ve işkence iddiaları ve hatta olguları yaygınlaşmıştır. Kişi güvenliği de 90 güne kadar uzatılan gözaltı süreleri nedeniyle ortadan kalkmıştır. Yargı yoluna başvuru hakları kısıtlandığından, hatta 3 yıldan az hapis cezaları için temyiz hakkı kaldırıldığından, hak arama özgürlüğü ile adil yargılanma ilkelerinden uzaklaşmış, hak ihlalleri iyice yaptırımsız kalmıştır. Bu dönemde yargı kararı olmadan ve sıkıyönetim komutanlarının kararlarıyla ‘bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmamak üzere’ görevlerine son verilen kamu personelinin sayısı on binin üstünde tahmin edilmektedir. Vatandaşlık Kanununda yapılan değişikliklerle, ‘vatandaşlığın kaybettirilmesi’ yolu sonuna kadar açıldığından, yurt dışına kaçmak zorunda kalan pek çok kişi yurttaşlık haklarını yitirmiş, ayrıca ülkedeki malvarlıklarından da yoksun kalmışlardır” (Tanör, 1995:35-36).

“12 Eylül’de bekçilik işlevini yüklenen ordu, sadece siyasi sistemin değil, toplumsal hayatın da kendi arzularına uygun bir formata kavuşması için gerekli gördükleri bütün önlemleri almışlardır. Esasen askerler, resmi ve sivil ayrımı yapmaksızın her türlü toplumsal gelişmeyi devletin düzenleme alanı içerisinde

görmekte ve devleti de haklı olarak ordunun emrinde, hatta onunla eş değerli bir kurum olarak kabul etmekteydiler. Böylece ordu, bir parçasını oluşturduğu devletle eş değerlik kazanmaya başlamıştır” (Subaşı, 2005:85).

Toplumsal yaşamı, çıkarılan yasa ve bildirilerle kontrol ederken aynı zamanda siyasi hayatı da yönlendirme ve denetim altında tutmaya çalışıyordu. Zaten kurulan hükümetin MGK'nın bir alt organı gibi çalışmalarını sürdürdüğünden bahsedilmişti. Burada açıklanmak istenen 12 Eylül sabahı evlerinden alınan ve siyasi hayattan uzaklaştırılan dört parti liderleri ve yaşadıkları ile ilgili.

12 Eylül sabahın ilk saatlerinde askerler tarafından belirlenen ikametgâhlarına götürülen parti liderleri gözetim altına alınmıştı. Siyasal faaliyetler durdurulmuştu; ancak Demirel ve Ecevit'in bu süreler zarfında siyasi gelişmelerle ilgili görüşleri de bilinmektedir. Ki aslında evlerinden alınırken bir yazı ile siyasi demeç verme konusunda uyarılmışlardı (Tanör, 1995:29).

Yine Bülent Tanör'e göre geçen süre içerisinde MGK'nın siyasal faaliyetlere karşı tutumunda bir sertleşme olduğu yönündeydi. 12 Eylül günü, siyasi partilerin faaliyetlerin durdurulduğu ifadesi yer alıyordu. İlk başta parti kapatma yanlısı olarak görünmeyen MGK, AP ve CHP partilerine hiç dokunulmaması gerektiğini düşünüyordu. Ancak MHP ve MSP'ye karşı hiç de ılımlı değillerdi. Bir aylık zorunlu ikametten sonra Demirel ve Ecevit evlerine dönerken, Türkeş ve Erbakan hakkında Ankara Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde kamu davası açılmıştır (1995:35).

Bir aylık zorunlu ikametten sonra Ankara'ya dönen Demirel ve Ecevit'in Etimesgut havaalanında bir yüzbaşı tarafından uzatılan bir kâğıda imza atmaları istendi ve bu imza ile yine liderler uyarılıyorlardı. Bu yazı şöyledir:

1. “Silahlı Kuvvetlerce, belli bir yerde güvence altında bulundurulmanız sona ermiştir.

2. İkametgâhınızda da gerekli koruma ve emniyet tedbirleri 12 Eylül'den önce olduğu gibi alınacaktır.
3. Siyasi parti faaliyetleri yasaklanmış olduğundan;
 - A) Siyasi amaçlı ve yönlendirici faaliyetlerde bulunmayacak ve beyanat vermeyecek,
 - B) Evinizde bu amaca yönelik toplantılar tertip etmeyecek,
 - C) Bu amaçlı toplantılara katılmayacak,
 - D) Şehir içinde lehte veya aleyhte toplantı ve gösterilere neden olabilecek faaliyetlerde bulunmayacak,
 - E) Bunların haricinde normal ziyaretlerinizi yapabilecek ve makul ölçüler içinde ziyaretçi kabul edebileceksiniz.
4. Ankara dışı, yurtiçi seyahatlerinizi güvenlik önlemleri için sıkıyönetim komutanına bildiriniz.
5. Yeni yönetimin bugüne kadar yayınlamış olduğu karar ve bildirimlerdeki esaslara uymanızı ve yeni yönetim politikasını veya icraatını etkileyebilecek her türlü davranış ve beyanlardan sakınmanızı önemle rica ederim.
Milli Güvenlik Konseyi emri ile;

Haydar SALTIK
Orgeneral
Milli Güvenlik Konseyi
Genel Sekreteri”

(Arcayürek, 1990:406-407).

Yasaklamalar vardı ama Demirel de Ecevit de bu yasakları delmenin yolunu muhakkak ki bulacaktı. Kendi partili arkadaşları ile siyasal gündemin nabzını tutmaya devam edeceklerdi.

Yalnız siyaset cephesinde, Bülent Ecevit'in çok ani bir kararla CHP Genel Başkanlığından istifa etmesi önemli bir gelişme olarak yer aldı. Bu istifa hiç

kimsenin tahmin edemeyeceği bir meydan okumaydı. Ecevit'in istifası, konseyi de, parti yönetimini de şaşkına çevirdi.

Ancak istifanın nedeni Ecevit'e göre : 'Siyasetle ilgilenmemesi gereken çevreler tarafından başbakanlıktan veya genel başkanlıktan ayrılmak zorunda bırakılmayı içime sindiremedim. Bir o nedenle. İkincisi de bana Genel Başkanlık sıfatım dolayısıyla uygulandığı bildirilen yasakları delebilmek için uyarıldım' diyerek parti Genel Başkanlığından istifa eden Ecevit, CHP tabanından destek beklerken, taban onun bu istifasını hoş karşılamamayı tercih etti. Aslında Ecevit, 12 Eylül öncesinde parçalanma aşamasına gelmiş olan CHP'nin mirasını üstlenmek istemiyordu. Yepyeni bir oluşum planlıyordu. Bir dergi çıkarıp örtülü muhalefete girişti. Ancak 'Arayış' adlı dergi Ecevit'in yargılanıp hapse girmesine neden oldu (Birand, Bila, Akar, 2006:152-153).

Askeri yönetim için kısıtlamalar ve yasaklamalar, hatta tutuklamalar ülkeyi bu vahim ortama getiren siyasiler için yeterli değildi. "Siyasal faaliyetler konusundaki büyük darbe MGK'nın 52 nolu kararıyla gelecek, bunu siyasal partilerin feshi izleyecektir. Aradan geçen zaman içerisinde ülkedeki siyasal canlılığın tam sönmediğini saptayan ve bunun 'memleketin muhtaç olduğu huzur ortamı' nı bozduğu kanısına ulaşan MGK, 2 Haziran 1981 günü 52 sayılı kararını aldı. 52 sayılı karar özetle şu saptama ve önlemleri getirmiştir:

- Ülkeyi 12 Eylül 1980 ortamına getiren kişileri eleştirmek (!) ya da övmek şeklindeki demeç, yorum ve yayınların yanı sıra, siyasal gösteri şeklindeki özel toplantılar da devam etmektedir.
- Bunların önlenmesi amacıyla her türlü siyasal parti faaliyeti, siyasal çekişmelerin sürdürülmesi, Parlamento üyesi eski siyasetçiler ile parti yönetici ve üyelerinin ülkenin siyasi ve hukuki geçmişi ile geleceği hakkında sözlü yazılı demeçleri, makale yazmaları ve toplantı düzenlemeleri yasaklanmıştır.
- Sıkıyönetim Komutanlarının kararlarının tartışılması ve haklarında kamu davası açılmış tüzel ve gerçek kişilerle ilgili olarak kamuoyuna yanıltıcı ve ilgilileri

etkileyici sözlü- yazılı demeç ya da makale yayımı yoluyla beyan ve yorumda bulunmak da yasaktır” (Tanör, 1995:35).

Milli Güvenlik Konseyi'nin bu bildirisini siyasiler üzerinde bomba etkisi yaptı. “Evren 52 sayılı bildirisinin gerekçesini Bursa konuşmasında açıkladı. (...)‘Biri kim akıl veriyse parti başkanlığından istifa etti. Etti ama faaliyetlerine yine parti başkanı gibi devam etti. Bir mecmua çıkartarak mevcut yönetimle mücadeleye kalkıştı. Ama öyle bir hal aldı ki, 52 sayılı MGK kararını çıkarmak zorunda kaldık’52 sayılı bildiriye liderlerin tepkisi farklı oldu. Demirel, ‘Bu bildirisinin boyu bizi tutmaz’ diyerek meydan okudu. Bildiri, Ecevit’in Arayış dergisindeki başyazarlığının da sonu oldu” (Birand, Bila, Akar, 2006:155-156).

Çıkarılan bildiri ve yasalarla ülkede tam anlamıyla bir baskı rejimi uygulayan MGK, ülkenin 12 Eylül ortamına gelmesinden dolayı sorumlu tuttuğu parti liderlerinin faaliyetlerini yasaklamayla yetinecek değildi. Sonunda Devlet Başkanı Kenan Evren’in 16 Ekim 1981’de yaptığı bir konuşma ile asıl korkulan oldu. Siyasi partiler kapatıldı.

Siyasi partilerin feshedilmeleri hakkındaki radyo-televizyon konuşmasında Evren, özellikle 12 Eylül’le ülkede yaşanan duruma değinirken, siyasi parti liderlerinin, olayların normale dönmesini beklemek yerine siyasal faaliyetlere devam etmeleri ve bunun TSK’nın yapmaya çalıştıklarını olumsuz yönde etkilediğini ifade ediyordu. 52 sayılı bildiri ile yapılan yasaklamanın haklı gerekçesini açıklarken, ortamın siyasilere yeniden bırakılması halinde huzur ortamının yok olacağı ve ülkenin yeniden 11 Eylül gününe döneceğini belirtiyordu.

Partilerin feshedilme kararını da şu şekilde açıklıyordu Devlet Başkanı Kenan Evren: “ Türkiye’ de siyasi partilere dayalı demokratik Parlamenter sistem mutlaka kurulacaktır. Ama mevcut bu partilerle değil, yıkılan bir binanın enkazını kullanarak yapılan bir bina nasıl çökerse, yurdu 12 Eylül öncesine getiren partilerle kurulacak bir demokrasi de yeniden yıkılmaya mahkûm olacaktır. Sağlam olması için yeni

malzeme ile yapılan binada olduğu gibi, bizde hür, demokratik Parlamenter sistemimizin ancak yeni anayasa ve partiler kanununa uygun olarak kurulacak yeni siyasi partilerle inşa etmenin mümkün olacağına inandık ve milletin de isteği doğrultusunda mevcut partileri feshetme kararını aldık(...)Kurucu Meclis'in meydana getireceği Anayasanın Millet'çe kabulünden sonra hazırlanacak Siyasi Partiler Kanunu'na uygun olarak ihtiyaç duyulacak yeni siyasi partiler kurulacak ve bu partilerle normal seçimlere gidilecektir.(...)Ümit ediyoruz ki bundan sonra kurulacak partiler, Atatürk ilkelerini esas alıp 1950'den beri yapılan hatalardan ders almış olarak faaliyette bulunurlar ve Türkiye'yi tekrar 1960'a 1971'e ve 1980'e getirmezler (...)" (Milli Güvenlik Konseyi, 1981:318-321).

Kenan Evren, Türkiye'de onar yıllık aralarla yapılan darbelere aslında siyasilerin davetiye çıkardığını Türk halkına anlatmaya çalışıyordu ve halkın hassas davranması ile bu sorunların üstesinden geleceğini açıklarken, siyasetsiz, partisiz yeni bir döneme de başlanıyordu. Yani muhalefetsiz bir demokrasi için daha zaman vardı.

Anayasa ve hazırlanacak kanunlardan sonra ama MGK inisiyatifi doğrultusunda kurulacak partilere izin verilecek döneme daha vardı. Demokrasi askıya alınmıştı MGK tarafından. Demokrasinin vazgeçilmezi olan partilerin kapılarına mühürler vurulmuştu.

Demokrasi adına ve demokrasiyi korumak adına MGK'nın yaptığı iş sadece siyasal partileri mühürlemek ve siyasileri yasaklamak değildi. Temel hak ve özgürlüklerin yok edildiği bir garip siyasi süreçten geçiyordu Türkiye.

Gözaltına alınan insanlar ve 90 güne kadar süren bu gözaltı süreleri, işkenceler ve infaz edilen idamlar. 12 Eylül suçluları ile hesaplaşıyordu MGK. Ama bu hesaplaşmada demokrasi adına yapılan yanlış, insan hak ve özgürlüklerinin çiğnenmesi konusunda kendilerini hiç suçlu addetmiyorlardı. Huzur ve güven ortamı

sağlanmıştı ve bunun devam etmesi gerekiyordu. Bu ortamı bozabilecek hiçbir partiye, görüşe izin verilmemeliydi. Ne gerekiyorsa o yapılmalıydı. Ve öyle de oldu. Tarih sayfalarına infaz edilen idamlar ile yapılan işkencelerle geçti 12 Eylül.

Emekli bir binbaşı hakim olan Kazım Özok, 12 Eylül'de işkencenin doruk noktasında yaşandığını, işkence yapan insanların amirlerinden himaye gördükleri için de bunu çok rahat yaptıklarını ifade etmektedir (Mavioğlu, 2005:93).

İşkencenin dışında infaz edilen idamlar, tutuklamalar, yargılanmalar ve verilen cezaları kısa bir bilanço ile ifade edersek:

- “650 bin kişi gözaltına alındı.
- 1 milyon 683 bin kişi fişlendi.
- Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı.
- 7 bin kişi için idam cezası istendi.
- 517 kişiye idam cezası verildi.
- Haklarında idam cezası verilenlerden 50’si asıldı (18 sol görüşlü, 8 sağ görüşlü, 23 adli suçlu, 1’i ASALA militanı).
- İdamları istenen 259 kişinin dosyası Meclis’e gönderildi.
- 71 bin kişi TCK’nın 141,142 ve 163. maddelerinden yargılandı.
- 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı.
- 388 bin kişiye pasaport verilmedi.
- 30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı.
- 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkartıldı.
- 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti.
- 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.
- 171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi.
- 937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı.
- 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu.

- 3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hakimin işine son verildi.
- 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi
- Gazetecilere 3 bin 313 yıl 6 ay hapis cezası verildi.
- 31 gazeteci cezaevine girdi.
- 300 gazeteci saldırıya uğradı.
- 3 gazeteci silahla öldürüldü.
- Gazeteler 300 gün yayın yapamadı.
- 13 büyük gazete için 303 dava açıldı.
- 39 ton gazete ve dergi imha edildi.
- Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.
- 144 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.
- 14 kişi açlık grevinde öldü.
- 16 kişi kaçarken vuruldu.
- 95 kişi çatışmada öldü.
- 73 kişiye doğal ölüm raporu verildi.
- 43 kişinin intihar ettiği bildirildi.

12 Eylül'den sonra kurulan sıkıyönetim mahkemeleri üst üste idam kararları vermeye başlarken, 1972'den beri fiilen uygulanmayan idam cezaları da hızla infaz edilmeye başladı(...) 'Asmayıp ta besleyelim mi' mantığıyla hareket eden cunta döneminde 1980-1984 yılları arasında 50 kişinin ölüm cezası infaz edildi" (Sucu, 2005:147-148).

12 Eylül'deki yargılama sürecini aslında toplumu sindirme politikası olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Ülkedeki askeri rejim, baskı unsuru kullanarak içinde bulunduğumuz bu olumsuzluktan kurtulmanın tek yolu olarak gördüğü bu adaletsizliği toplumun hemen hemen her kesimine uygulamaktan çekinmedi. Sağ ya da sol görüş olması önemli değildi. Amaç huzuru sağlamaktı. Bu nasıl sağlanırsa sağlansın önemli değildi. Yaşama hakkının ihlal edilmesi bile.

Ancak işin ilginç bir yanı daha var o da askerlerin geçici madde ile kendilerini güvence altına almalarıdır. “Hükümete el koyduktan sonra yaptıklarının bir suç olduğunu ve keyfi fiillerinin muhtemel sonuçlarını idrak ettikleri için 1982 Anayasası’nın geçici 15. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Başkanlık divanı kuruluncaya kadar geçmiş olan zaman içinde işlemiş oldukları bütün suçlar hakkında herhangi bir takibat açılmayacağı hükmünü koydular. Bu hüküm bir yandan kendilerini korumayı hedeflese de suç işlediklerinin açık bir itirafı mahiyetindedir. Bu geçici madde artık geçici olmaktan çıkıp kalıcı hale geldi. Ama bundan sonra kaldırılrsa bile pratikte herhangi bir etkisi olmayacak, işlemiş oldukları suçların birçoğu zaman aşımına uğrayacak” (Mavioğlu, 2005:36).

Toplumun 12 Eylül’e gelmesine neden olan şiddet olaylarını bastırmak için, yine şiddete başvuran baskıcı rejim kendini güvence altına almayı ihmal etmemiştir. Olağan dönemde olduğu gibi olağanüstü bir dönem dahi olsa, demokratik bir yönetimde insan hak ve onurunun korunmasının esas alınması şart iken bizdeki anlayış bunun tersidir. Darbeyi yapan askerlerin haklarını güvence altına almak şeklindedir. Askerler bu güvenceyi, toplumu yeniden inşa etmek için yapılacak olan Anayasa ile temellendirmişlerdir. Bu temellendirmedeki geçici 15. madde nedense kalıcı hale gelmiş ve 12 Eylül’le bir hesaplaşma yapılamamıştır.

İşkence ve idamların hesabını vermek yerine, yıllardır bize bol ve lüks gelen 1961 Anayasasını ölçülerimize uygun hale getirebilmek için hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. 1982 Anayasası ile artık lüks bir yaşamdan kurtulup, kendi beden ve ölçülerimize uygun bir Anayasa ile yaşamaya başlayacaktık.

K- Yeni Bir Anayasa

Ülkenin yeni baştan yapılanmasını sağlayacak olan 1982 Anayasası için hazırlıklar başlanmıştı. “Bu amaçla ilkin Kurucu Meclis Hakkında Kanun çıkarıldı. (2485-29.06.1981; RG 30.06.1981- 17386 mükerrer). Böylece ara rejimin kurucu

(anayasa koyucu) ve yasa yapıcı iktidarı yeniden düzenlenmiş oluyordu. Kurucu Meclis'in görevi, ülkeyi yeni düzenine taşıyacak anayasal ve yasal çatıyı kurmak, anayasayı ve temel yasaları yapmak, TBMM'nin oluşmasına kadar yasama yetkisini kullanmaktı. Kurucu Meclis, Milli Güvenlik Konseyi (MGK) ve Danışma Meclisi (DM) olarak iki kanattan oluşmaktaydı. Ancak kanatlar arasında eşitlik değil, ast-üst ilişkisi vardı. DM üyelerini MGK belirlediği gibi, bunlar birer 'danışman' durumundaydılar. Yasa ve anayasa yapımında son söz hakkı ve hükümeti denetlemek yetkisi de yalnızca MGK'nındı" (Tanör, 1995:37-38).

"Danışma Meclisi'nin 40 üyesi doğrudan MGK tarafından atanacak, 120 üyesi ise illere nüfusları oranında tanınacak belli kontenjanda adayın üç mislinin illerce tespit ve teklif edilenler arasından MGK'nın üçte birini seçmesiyle oluşturulacaktı. Böylece Danışma Meclisi, temsil niteliği bulunmayan atanmış üyelerden oluşan bir organ olacaktı. İllerin teklif edeceği adayların 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi parti üyesi olmayan kişilerden olması şartı ilgi çekiciydi. Bu adayların 30 yaşını tamamlamış, yüksek öğrenimli, askerlik hizmetini yapmış veya yükümlü bulunmayan, yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş, kısıtlı veya kamu haklarından yasaklı olmayan kişiler olmaları gerekiyordu. Üyelerinin tümü MGK tarafından atanan Danışma Meclisi üyeleri arasında hiçbir siyasi parti mensubu yoktu (...)" (Dursun, 2005; 111). Bu da bize yeniden yapılandırma sürecinde, siyasetin tamamen bertaraf edilmesinin ön koşul olduğunu göstermektedir.

"Anayasa metnini hazırlama görevi, Profesör Orhan Aldıkaçtı başkanlığında 15 kişilik komisyona verildi" (Hale, 1996:218). Bu komisyon kendi içerisinde görev paylaşımı yaparak, Anayasanın hazırlanmasında ki bazı kurum ve kuruluşların görüşleri istendi. Bunlar arasında üniversiteler, sendikalar, yüksek mahkemeler vb bulunuyordu. Taslağın hazırlanmasında görüşlere yer verilmesi istendi. Ancak bunun gerçekleşmesi de yine MGK'nın izni ile gerçekleşiyordu. Anayasa için yapılacak tartışmalar bile çıkarılan yasalarla düzenleniyordu. Bu sınırların dışına çıkılması yasaklanmıştı (Tanör, 1995:39-40).

“Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi 1981-1983 yılları arasında tam 838 yasa tasarısı hazırladı. Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde bu kadar çok yasa çıkarılmamıştı” (Birand, Bila, Akar, 2006:214). “Yeni anayasa yürütmeyi güçlendiriyordu. Cumhurbaşkanı yine sorumsuz olmakla birlikte özellikle yargı, yükseköğrenim, ordu ile ilgili pek çok yetkiyle donatılıyordu. Hak ve özgürlüklerden çok, bunlara getirilen kısıtlamalar vurgulanıyor gibiydi. Din eğitimi zorunlu kılan hüküm laikliğe bir darbe sayılabilirdi” (Akşin, 2007:276-277). 1982 Anayasası sadece bunlarla sınırlı değildi. Özellikle “yeni anayasada en ağır hükümler çalışanlar hakkındaydı:

- 12 Eylül kararlarıyla hak grevi yasaklandı.
- Lokavt anayasal hak haline getirildi.
- Sendikalara siyaset yasağı kondu.
- Sendikalar sıkıyönetim altına alındı.
- Toplu sözleşme yetkileri sınırlandı.
- Kıdem tazminatına sınırlama getirildi.
- Emekli aylıkları indirildi.

Anayasada yapılan ikinci önemli değişiklikle ‘Halka bol geldiği düşünülen’ özgürlükler kısıtlandı:

- Olağanüstü Hal Kanunu
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu
- Polis Kanununun
- Dernekler Kanunu
- İdare Mahkemeleri Kanunu
- Toplu Sözleşme Kanunu
- Milli Eğitim Temel Kanunu değiştirildi.

1961 Anayasası’nda kalan tüm hukuk düzenlemeleri sil baştan yapıldı.

1982 Anayasası siyaseti elitlere bırakıyordu. Siyaset yasağı toplumun en geniş kesimlerini kapsayacak şekilde hazırlanmıştı.

- Siyasi partiler kadın kolu ve gençlik kolu kuramazlar.

- Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yüksek öğretim elemanları, YÖK üyeleri, memurlar, öğrenciler ve askerler siyasi partilere giremezler” (Birand, Bila, Akar, 2006:214-215). Yeni anayasa ile birçok düzenlemeler yapılmıştı. Özellikle önce de vurgulandığı gibi Türkiye’nin bu şiddet ortamına gelmesinde en önemli paya sahip olan ve insanlara vermiş olduğu özgürlüklerle suçlanan 1961 Anayasası, rafa kaldırılmıştı. Artık Türkiye’de bir başlangıç yaşanıyordu. 1961 Anayasası ile sağlanan özgürlükler kısıtlanarak bu yeni başlangıca adım atılıyordu. Türkiye bir daha eskisi gibi olmayacaktı.

Tabi ki bunda en önemli pay, askeri rejimin beş temel üyesinden oluşan Milli Güvenlik Konseyi’nindi. Yapılan Anayasaya son şeklini vermek yine onların görevidi. Tüm demokratik ülkelerde yasa hazırlamak hukukçuların işidir. Ama bizde anayasa için kurulan komisyon askerlerin görevidir. Böylesi bir duruma en güzel eleştiriyi emekli bir asker olan Bölügiray yapmaktadır: “(...) Biz askerler de Anayasaları okuyor, biliyor ve bu konuda bir takım yargılara da sahip bulunuyorduk. Ama bunlar başka bir şey, Anayasayı yazmak ise bambaşka şeylerdi. Anayasa bilim adamlarının bir savaş planını yapmalar ne denli olanaksız ise bizlerin de bir anayasayı hazırlamamız o denli olanaksız olmalıydı. Yazmaya kalkışınca da 1982 Anayasası gibi olurdu!(...)” (2002:42). Herkes kendi üzerine düşen görevi yerine getirmiş olsaydı her halde Türkiye 12 Eylül’e tank sesleriyle uyanmayacaktı.

1982 Anayasası ile yapılan düzenlemelerle birlikte W. Hale birtakım iyileştirmelerin de yapıldığını ifade etmektedir: “(...) Önceki anayasadan üç bakımdan önemli bir iyileştirme içeriyordu. Birincisi, genelde gereksiz bir engel olduğu konusunda hemfikir olunan Senato kaldırıldı: Türkiye’nin artık, yine Büyük Millet Meclisi denilen, üye sayısı 400’e indirilen ve görev süresi de 5 yıla çıkarılan tek Meclisli bir Parlamentosu vardı. İkincisi, yeni anayasanın 116. maddesi, hükümetin güvenoyu almaması ve 45 gün içinde yeni bir hükümet kurulmaması durumunda Cumhurbaşkanı’na erken seçime gitme yetkisi veriyordu. Bu Meclis’in bir hükümete güvensizlik oyu verdiği, fakat yerine yenisini de kuramadığı ‘pota durumu’nu ortadan kaldırıyordu. Üçüncüsü, 1961 Anayasası gibi yeni anayasa da,

Cumhurbaşkanı'nın yedi yıllığına seçileceğini ve ikinci kez seçilemeyeceğini belirtiyordu.(...)” (1996:219). 1982 Anayasası'nın birçok olumsuzluğuna karşın olumlu sonuçlarına değinenlerden biri de Sina Akşin'dir: “1982 Anayasası'nın birçok olumsuzluğu olmakla birlikte, 1961 Anayasası'nın ülkemize kazandırdığı Anayasa Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, TRT, Devlet Planlama Teşkilatı gibi bir takım kuruluşlara dokunmamış yada dokunamamıştır. Darbeciler arasında bir ara çok yaygın olduğu söylenen (Fransa'da V. Cumhuriyet'le gelen) yarı- başkanlık dizgesi tercihinin gerçekleşmemiş olması da olumlu bir sonuç sayılabilir” (2007:278).

1982 Anayasası olumlu ya da olumsuz olabilecek bir takım düzenlemelerle hayatımıza giriyordu. 12 Eylül'ün getirdiği şiddet ortamının bir daha tekrarlanmaması için 'devlet' güçlendiriliyordu. Ancak bunun yanında kişinin temel hak ve özgürlükleri de ikinci plana itiliyordu (Bölügiray, 2002:42-43). Yine bu anayasa ile hazırlanan geçici maddeler de de Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı olması, MGK'nın 5 üyesinin, Parlamentonun toplanmasından sonra altı ay görevde kalması ve Cumhurbaşkanlığı Konseyini oluşturmaları, (Hale, 1996:220) eski parti yöneticilerine de on yıllık siyaset yasağı getirilmesi de ilgi çekicidir. Ancak geçici maddeler Danışma Meclisi'nden habersiz hazırlanmıştı (Birand, Bila, Akar, 2006:215).

Anayasa hazırlanmıştı ve halkoyuna sunulacaktı. “Anayasayı milletin oyuna sunma işlemlerini düzenleyen 2707 sayılı ve 24 Eylül 1982 tarihli Anayasanın halkoyuna sunulması hakkında kanun bu amaçla çıkarılmıştır.(...) Bu yasanın iki hükmü dikkat çekicidir. Birincisi, MGK'nın 70 sayılı kararı çerçevesi içerisinde Anayasanın açıklanması ve tanıtılmasının serbest olması, eleştirilmesine ise izin verilmemesidir. (md.5/b). İkincisi, oy kullanmayanların beş yıl süreyle seçme ve seçilme hakkından yoksun bırakılmasıdır. (md.12).(...) Anayasanın halkoylamasıyla kabulüyle birlikte, MGK Başkanı da Cumhurbaşkanı sıfatını kazanacaktı. Böylece adeta Evren'in prestiji ile anayasaya oy sağlanmak isteniyordu. Ayrıca Devlet başkanlığının adaysız, seçimsiz belirlenmesi de bir Cumhuriyet'e yakışmıyordu” (Tanör, 1995:41). Cumhuriyet rejimine zaten askeri bir rejim

yakışmaz ama Kenan Evren Anayasa oylamasındaki olumsuz oyların çok olması durumunda görevde kalacaklarını ifade etmiştir. Eğer anayasa kabul edilmese Evren'e göre, halk bu yönetimden memnun demektir. O zaman da bir meselenin kalmayacağını ve görevlerinde kalmaya devam edeceklerini belirterek bir yönlü baskı uygulamaktaydı (Cemal, 1986:550). Hatta çıkarılan 71 nolu kanunla “(...) Anayasa'nın geçici maddeleri ile Devlet Başkanının radyo-televizyonda ve yurt gezilerinde yapacakları Anayasayı tanıtmaya konuşmaları hiçbir surette eleştirilemez ve bunlara karşı yazılı veya sözlü herhangi bir beyanda bulunulamaz” (Tanör, 1995:41).

Hasan Cemal, Anayasa metninin onaylanacağı günlerde red oyuna karşı kullanılacak olan mavi pusuladaki 'mavi' rengi ile yapılacak haberlerin dahi yasaklanması olayını referanduma 16 gün kala Sıkıyönetim Komutanlığından arayıp bildirilmesini, askeri yönetimin basına dönük yasağı olarak değerlendirmektedir (2004:11-13).

Sonunda beklenen gün geldi ve 7 Kasım 1982'de Anayasa halkoyuna sunuldu. Oylamanın şekli kadar oylamanın şeffaflığı da tartışma konusuydu. Oy pusulalarının konulduğu zarflar şeffaf hazırlanmıştı ve zaten hayır oyu 'mavi' olduğu için hemen zarfta görünüyordu. Oylamanın yapıldığı sandık başlarında ise güvenlik güçleri nöbet tutuyordu (Birand, Bila, Akar, 2006:216). Böylesi bir ortamda gerçekleşen oy verme işleminin aslında sonucu da başından belliydi. Ezici bir çoğunluk ile kabul oylarının çıkması idi. Yoksa askeri yönetim iş başında kalacaktı. Sindirme politikası işe yaramıştı.

“Seçmenlerin %91.37 si evet oyu kullanmıştı. Bu evet oyları ile hem Türkiye yeni bir Anayasa'yı kabul etmişti hem de darbeyi yapan, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı 7. Cumhurbaşkanı olarak seçmişti” (Dursun, 2005:115).

Ne kadar demokratik bir seçim olduğu tartışılır. Yasaklamalarla geçen bir anayasa tasarısı, eleştiriye tahammülü olmayan MGK üyeleri ve verilen tek yönlü kararlar, dayatmalar, baskılar. Böylesi bir ortamda Anayasa'ya verilen 'evet' oyları hiç de şaşırtıcı değildi. Bu kadar yüksek oy oranını askerler de tahmin etmiyordu. Ancak halka seçme şansı da bırakılmamıştı. Yapılan anayasaya verilecek oy ile görevlerine devam edip etmeyeceklerini karara bağlayacak olan askerler ve bu anayasa ile tek adaylı bir Cumhurbaşkanlığı seçimi. Bir de anayasada yer alan geçici maddelerle olmayan demokrasimizin yok edilmesi. Geçici denilen maddeler ne yazık ki kalıcı hale geliyordu. Askerler, istedikleri gibi bir düzen kurana kadar hem görevde kalıyor, hem de toplumu istekleri doğrultusunda yönlendiriyorlardı. Bunları yaparken de demokrasiyi ve Atatürkçülüğü kılıf olarak kullanıyorlardı.

Bütün bunlara rağmen ne zaman kışlarına döneceklerdi? Kışlalıya göre "Bazı istisnaları bulunmakla birlikte, askerler genellikle bir takım güvenceler almadan iktidarı terk etmezler (...) hiçbir zaman da 'geri dönmek üzere' gitmezler" (2000:333). Kışlalının görüşlerini İsmet İnönü'nün 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra ordunun kışlaya çekilme zamanı ile ilgili olarak yaptığı bir tespit: "Askerler ancak başarılı olurlarsa kışlaya dönerler: Buna çok dikkat etmek gerekir. Yani onların başarılı olmalarına veya kendilerini başarılı hissetmelerine" (Aktaran, Baydur, 1998:1273).

İnönü ve Kışlalı'nın görüşlerine katılmamak mümkün değildir. Darbeler yapıldıktan sonra toplumsal düzen yeniden yapılandırılıyor ama bu yapılandırmada tek söz ve tek güç onlara ait oluyor. Bizler de ard arda gelen bu darbe sıklığı içinde sadece olağan bir olaymış gibi yapılanları seyrediyoruz. Yasalar yapılıyor, mahkemeler de insanlar yargılanıyor, idam sehpaları kuruluyor, işkenceler yapılıyor... Bütün bunlar yapılırken biz sadece, bu güç karşısında, seyirci konumunda yer alıyoruz. Ne zaman gideceklerini soramıyoruz bile. Ama şunu biliyoruz ki uygun olan zamanda ortamı sivillere devredecekler. Tıpkı uygun olan zamanda darbe yapılması gibi.

1980 askeri darbesinde de darbenin amacına ulaşacağına kanaat getirilmesi ile askerler kışlarına dönüp, görev teslimi yapacaklardı. Zaten darbenin amacı, toplumda kaosa neden olan unsurların kökünü kazımak ve ülkeyi bu duruma getiren siyasilerden kurtarmaktı. Bunun için ne gerekiyorsa yapılmalıydı ve yapılıyordu.

Anayasa çalışmaları, cumhurbaşkanlığı seçimi gibi önemli olaylar yaşanırken, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik duruma değinmemek hata olur.

Askerler tarafından kurulan Bülent Ulusu Hükümeti'nin Ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı olan Turgut Özal, 1980 askeri darbesinden önce 24 Ocak kararlarının mimarı olarak siyaset sahnesinde yer almıştı. Bu kararları da askerlere tanıtan Özal, darbe ile birlikte ekonomik hayatın bizzat yöneticisi konumuna gelmişti. Darbeden önce uygulanmaya konan İMF reçetesi, darbeden sonra da aynen uygulanmıştır. Burada aklımıza gelen en belirgin soru, darbenin bu kararlarla bir ilişkisinin olup olmadığıdır. Toplumsal ve siyasal yapı darbe ile yeniden düzenlenirken, ekonomi alanında darbeden önce uygulanan paket, darbeden sonra da aynen uygulanmaya devam etmiştir. Hatta “Türkiye İMF'nin örnek ülkesi” olmuştur (Birand, 1986:320).

Örnek ülke olan Türkiye, Özal'ın yönettiği ekonomi ile ‘Banker Skandalına’ kadar devam etmiştir. Bu skandal Turgut Özal'ın istifasına da neden olmuştur (Kongar, 2005:197).

Özal'ın istifasına neden olan ‘Banker Skandalı’na geçmeden önce, onun ekonomik politikalarına kısaca değinilirse şunlar ifade edebilir:

“Özal'ın politikaları, 1981 ve sonrasında ürün vermeye başladı. Ocak 1980'deki yüzde 50 devalüasyondan sonra Lira piyasa koşullarını yansıtacak şekilde aralıklarla düzenli olarak devalüe edildi. Bu durum, 1980'de 2,9 milyar dolar olan ihracatın 1983'te 5,7 milyar dolara çıkmasına yaradı. Daha yavaş bir oranda olmak üzere ithalat da arttı; öyle ki, 1980'de 3,1 milyar dolar olan dış ticaret açığı 1982'de

1,1 milyar dolara indi, fakat ertesi yıl tekrar 2,1 milyar dolara çıktı. Türkiye'nin dış ticaretinin iyileşmesiyle birlikte ithal ürünler kıtlığı da sona erdi ve karaborsa büyük ölçüde yok oldu. Kamu harcamaları denetim altına alındı ve toptan eşya fiyatlarıyla 1980'de yüzde 107, olan enflasyon oranı 1981'de yüzde 37, 1982'de yüzde 27 ve ertesi yıl yüzde 30 oldu. Uluslararası standartlara göre enflasyon oranı hala yüksekti, fakat 1978 – 1980'dekinden çok alttıydı. Dış ticaretin iyileşmesi ve kanun ve düzenin sağlanmasıyla birlikte ekonomi tekrar büyümeye başladı. 1980'de %1,1'e düşen GSMH yıllık artış oranı 1981-1982'de yaklaşık yüzde 4, 1983'te yüzde 2,3'lük yıllık nüfus artışının üzerine çıkarak yüzde 3,3 oldu. Faiz oranlarının serbest bırakılması yatırım fonlarında bir artışa neden olmasına karşın askeri rejimin en büyük ekonomik başarısızlığına da yol açtı.(...) Temmuz 1980'e kadar Türk bankaları, Merkez Bankası'nın saptadığı yapay düşük faiz oranları uygulamak zorundaydı. Hükümet faiz oranlarını saptama yetkisinden vazgeçtikten sonra oranlar hızla yükseldi. Ne var ki bankalar, faaliyetleri fiilen düzenlenmeyen hisse senedi ve tahvil broker'larının (Türkiye'de yanlış bir ifadeyle banker denilen) artan rekabetiyle karşı karşıya kaldılar. Bu bankerlerden Cevher Özden (daha çok banker Kastelli olarak tanınan) esas olarak inatçı TV reklamları sayesinde ülke çapında tanınan bir şahsiyet oldu. 1981 sonbaharına gelindiğinde ne bankalar ne de bankerler, faiz olarak ödemeyi taahhüt ettikleri kadar para kazanamadıkları için mali piyasa açıkça bir çöküşe doğru gidiyordu. 20 Haziran 1982'de Kastelli batıp hızla İsviçre'ye kaçtığında, balon nihayet patladı. (...)220.000 Kastelli mağdurunu yatıştırmak ve bir genel paniği önlemek için hükümet, yaklaşık 8 milyar lira taze parayı bankalara pompaladı" (Hale, 1996:216-217). Bu süreç ile sistem istikrarını belli bir ölçüde korudu ama bu olay Özal'ın istifasına neden oldu.

Özal'ın istifa etmiş olması 24 Ocak kararlarından vazgeçilmesine neden olmadı. Siyasette sadece kan değişimi yapıldı. Özal'ın yerine Adnan Başer Kafaoğlu getirildi. Kafaoğlu da eski politikanın dış dünya ile bütünleşmeye yönelik çizgisine devam etti (Kongar, 2005:198).

Ancak ekonomide yaşanan bu olumsuzluklar Özal'ın politik yaşamında bir son olmadı. Yeni bir başlangıca doğru yelken açtı. Çünkü askerler tarafından 1983'te yapılması kararlaştırılan genel seçimlerde iktidarı tek başına göğüsleyecekti ve Türkiye'nin de sivil ilk Cumhurbaşkanı olacaktı.

Özal'ın yıldızı parlarken siyasiler, geçici maddelerle siyasetten on yıl mahrum kalmıştı. Ancak MHP Lideri Alparslan Türkeş ve MSP lideri Necmettin Erbakan yargılanmalarının ardından hapis cezasına çarptırılmışlardı.

Her iki parti Genel Başkan ve yöneticileri uzun süre hapis kalmış, yıllar süren yargılanmalar sonunda MSP beraat ederken, MHP yöneticileri 4,5 yıl hapis cezasını çekmek zorunda kalmışlardır (Dursun, 2005:110).

Sivil yaşama geçiş konusunda takvim belirlenmişti ama öncelikle yapılması gerekenler vardı. MGK gerekli tedbirleri alıp, sonra yönetimi sivillere devredecekti. Çünkü ülkenin bir daha 12 Eylül öncesine gelmesi istenmiyordu. Bundan dolayıdır ki 12 Eylül darbesinde askerlerin yönetimde kalma süresi daha uzun oldu. Yapılan yasalar da kalıcılık esas alındı. 27 Mayıs'ta yapılan anayasal değişikliklerin ardından yönetimin sivillere devri gerçekleşirken, 12 Eylül'le bu devir teslim 1983 yılına kaldı.

Öncelikle ülkenin bu duruma gelmesine neden olan ya da neden olmasına göz yuman siyasilerden ülke korunmalıydı. Zaten bu amaçla yapılan yeni anayasaya konan geçici bir madde ile siyasiler, siyasi faaliyetlerden on yıl uzaklaştırılıyordu ve bazıları da hapis cezasına mahkûm oluyordu.

O halde siyaset sahnesinde yeni yüzler boy gösterecekti. Bu yeni yüzler yine askerlerin denetiminden geçecekti. Kurulacak partiler ve bu partilerde yer alacak kişilere izni MGK verecekti. Veto etmek yetkisini tekelinde tutan MGK bize güdümlü olarak sunulan bir siyasal yaşamı vaat ediyordu. Yapılacak bir şey yoktu.

Çünkü insanların hak ve özgürlükleri kısıtlanmış ve baskı altında yaşamaya mahkûm bırakılmıştı. Yapılanları eleştirmek ya da muhalefet etmek yasaktı.

Yeni anayasa ile zaten temel hak ve özgürlükler yerine devlet koruma altına alınmış, cumhurbaşkanının yetkileri artırılmış, hükümet güçlendirilmişti. Öyle ki bu anayasaya oy vermek bile önceden kurallara bağlanmıştı. Eleştirmek başından beri yasaklanmıştı, şeffaf zarflarla oy verme işlemi, sandık başlarında nöbet tutan askerler, belki de en önemlisi anayasa oylaması ile göreve tamam ya da devam yolunda yapılan tehditler, tek adaylı cumhurbaşkanı seçimi. Herhalde böylesi bir ortamda halk veto edilecek siyasilerle yeni bir siyasal yaşama başlama konusunda o kadarda kötümser değildi. Çünkü bu seçim ile askerler kışlarına dönecekler, güdümlü de olsa demokrasiye geçilecekti. Hayatın her zerresine yayılmış olan askeri rejimden ancak bu seçimler ile kurtulacaktı.

Halk kurtulmayı beklerken, bu darbeyi de alkışlayan değil miydi? Darbe kaçınılmazdı ve bunu halk da istiyordu. O zaman akıllara şu gelebilir. Darbe için gereken ortam hazırlandı, meşru zemin oluşturuldu, uygun zamanda yapılan uygun bir darbe ile halk memnun edildi. Peki, bu darbeye kararı kim verdi? Uygun zamanı ve uygun ortamı kim hazırladı?

Ülkenin içinde bulunduğu anarşi ortamı ve kitlesel katliamların yaşanması sadece sıradan vatandaşın suçu muydu? Yoksa ateşlenen bir fitil ve dalga dalga yayılan bir virüs müydü? Bunlara karşı kayıtsız kalıp sıradan bir ifade gibi darbe kaçınılmazdı ve oldu demekle günahlardan arınmış olamayız. 11 Eylül günü kan gövdeyi götürürken, 12 Eylül de akan kanın birden bire durmasını açıklayacak bir yetkilinin bulunmayışı da akıllardaki bir soru işaretine daha yer açmaktadır.

Burada yaşananlardan dolayı halka kesilen fatura önemlidir. Suçlunun yanında suçsuzun da cezalandırılması acı verici bir olaydır. Darbeden sonraki dönemde uzatılan gözaltı süreleri ile boşa geçen zaman, işkenceler ve darağaçları altında biten yaşamlar bu faturada yer aldı.

Bu darbe ile belirli bir siyasi parti ya da görüş hedef alınmamıştı. Amaç anarşiyi yok etmektir. Darbenin belki de destek bulmasındaki en önemli neden budur. Peki, bundan sonra yaşanan baskı rejimini de halk istememişti. Kesilen bu faturada, ağır vergiyi ödeyen halk için artık tek seçenek denetimli de olsa, geçilecek olan sivil siyasal yaşamdı.

Hangi vaatle gelirse gelsin demokratik bir yaşamda askeri darbe istenmeyen bir olaydır. Darbe sonrası yaşanan olumsuzluklara halk, tepkisini seçim sandığında göstermektedir. Askerlerin yönetimde daha fazla kalmamasını 1983 seçimlerinde göstermiştir. Demokrasiye olan inancını koruyan halk, bunu eline geçen ilk fırsatta da göstermekten çekinmemiştir.

Şimdi Türkiye'nin önünde askerlerin vesayeti altında gerçekleşecek bir seçim vardır. Bu seçimde veto edilenler, desteklenenler, kıyasıya bir yarış içerisinde yer almaktadır. Ancak seçim sürpriz bir şekilde sonuçlanınca halk derin bir nefes alırken, askerler hayal kırıklığına uğramıştır.

L- Askerlerin Gölgesinde Siyasal Hayata Geçiş: 1983 ve Sonrası

12 Eylül ile birlikte toplum yeniden bir yapılandırma süreci içerisine girmişti. Bu yapılandırmada asıl çerçeveyi belirleyen, darbeyi yapan, Milli Güvenlik Konseyi idi. Toplumun yeniden biçimlendirilmesini demokrasiye geçiş için zorunlu olarak görüyorlardı. Yalnız bu yapılandırmada, kendi zihniyetlerini ön plana alıyorlardı. Kendi zihniyetleri doğrultusunda yeni bir toplumsal yapıyı inşa etmek istiyorlardı. Çünkü askeri rejim ile ekonomi alanında 24 Ocak Kararları herhangi bir muhalefete uğramadan uygulamaya devam etti ve İMF'nin istekleri yine bu baskı rejiminde rahat uygulamaya devam edenlerdendi. Kısıtlanan özgürlükler de bu baskı rejiminin devamıydı (grevlerin yasaklanması, örgütlenme özgürlüğünün yasaklanması gibi.)

Hedeflenen bu toplumsal yapı da artık sona yaklaşıyordu. Çünkü sivil yaşama geçiş için tarih belirlenmişti. 1983. Bu tarihte yapılacak olan seçimlerle ülke sivillere teslim edilecek ve askeri rejim görünüşte de olsa sona erecekti. Sivil yaşama geçiş, askerlerin denetimi altında yapılacaktı.

Bu açıdan hukuki düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. “298 sayılı kanuna ek yasa çıkartılarak seçmen kütüklerinin düzenlenmesi öngörüldü. (No:2812- 5.4.1983; RG 7.4. 1983-18011) ardından yeni siyasi partiler kanunu çıkarıldı. (No: 2820-22.4.1983; RG 24.4.1983-18027). Nihayet MGK siyasi faaliyetleri serbest bırakan 76 sayılı kararını aldı. (...). 24 Nisan 1983 günü bu karar yine de önemli istisnalar öngörmüştü. Feshedilmiş parti mensupları eski partilerini ya da kendilerini savunmayacaklar, yani partiler feshedilmiş partileri suçlayıcı, övücü ya da savunucu beyanda bulunmayacaklar; MGK’nın, Cumhurbaşkanı’nın ve Sıkıyönetim komutanlıklarının icraat karar ve demeçleri tartışılma ve eleştiri konusu yapılmayacak, Anayasa’nın geçici 4. maddesiyle kendilerine özel yasaklar getirilmiş olanlar ülkenin geçmişi ve geleceği ile ilgili siyasi- hukuki demeç veremeyecek, yazı yayınlamayacaklardır. Daha önceki 70 sayılı karar ise kaldırılmış oluyordu. Siyasal hakları 10 ve 5 yıl süreyle kısıtlananların listesi İçişleri Bakanlığı tarafından saptanarak tebliğle yayınlandı. (RG 29.4.1983- 18032/ II . mük).” (Tanör, 1995: 51-52). Siyasi haklardan yoksun bırakılan siyasiler eğer bu karara uymazsa hapis cezası ile cezalandırılacaktı. 10 yıllık yasağa uymayanlar 1-3 yıl, 5 yıllık yasağa uymayanlar 6 ay 2 yıl hapisle cezalandırılacaklar. Partilerin kuruluş ve faaliyetlerini destekleyenlere de 6 ay 1 yıl hapis cezası verilecekti (Cemal, 2004:297).

Yapılan bu kanunlar ile yeni siyasal sürecin hukuki temeli oluşturulurken, parti kurma sürecindeki denetimler ve MGK’nın hem parti kurucularını, hem de milletvekili adaylarını veto etme yetkisine sahip olması demokrasiye geçişin kolay olmayacağını ve sıkıntıların yaşanacağını göstermekteydi (Dursun, 2005:117). Sadece veto etme yetkisiyle bu süreç sınırlandırılmıyordu aynı zamanda barajlı seçim sistemi de sınırlı çok parti sistemine geçişi ifade ediyordu. Veto yoluyla seçime katılacak olan partilerin daha kurulma aşamasında sınırlandırılmasıyla, barajlı seçim

sistemiyle de (ülke çapında yüzde 10 oranında oy almak) küçük ve güçsüz partilerin saf dışı bırakılması ve makul bir rekabet ortamı yaratılmaya çalışılıyordu (Sarıbay, 2001:65). “Ayrıca en az 30 Türk vatandaşı tarafından kurulacak partiler, en az 34 ilde örgütlenecekler. Aynı kişi altı dönemden fazla genel başkan seçilemeyecek, il ve ilçe başkanları en çok 5 kez üst üste seçilebilecek, yeniden seçilebilmek için aradan 4 yıl geçecek” (Cemal, 2004:297).

Bu kadar tedbirin alınması, aslında Milli Güvenlik Konseyi’nin işleri olurluna bırakmak istemeyişleridir. Eski siyasilerle zaten başından beri yola devam etmek istemeyen askerler, veto mekanizmasıyla çok fazla sayıda kurulacak olan partilerle yeni bir siyasal sürece başlamak istemiyordu.

Sınırlı sayıda parti ile kendi istekleri doğrultusunda oluşturulacak yeni bir siyasal süreç, istikrar ancak bu şekilde sağlanabilirdi. Denetimli de olsa Türkiye artık demokrasiye geçiyordu.

“Cumhurbaşkanı Evren’in 29 Nisan 1983 günü seçimlerin 6 Kasım 1983 tarihinden yapılacağını açıklaması ve 15 Mayıs’tan itibaren siyasi parti kurma başvurularının kabul edileceğinin duyurulması ülkede kısmi bir rahatlama getirmiştir. Dar sokakta demokratikleşme süreci işliyordu, ancak herkes temkinli hareket etmek zorundaydı” (Dursun, 2005:117).

Dar sokakta işleyecek olan demokratikleşme sürecinde, askeri rejimin kendi partisini kurup kurmayacağıdır. Askeri rejim elbette ki böyle bir partinin kurulmasını istiyordu ve destek veriyordu. Bu konuda ilk belirlenen isim, darbeden sonra başbakanlık görevini üstlenmiş olan Bülent Ulusu’ydu. Ulusu ilk başta bu olasılığı düşünmüştü. Ancak Hale’ye göre Demirel’in desteğini almak için Sadettin Bilgiç’le bir görüşme yaptı ve Demirel’in yanaşmaması sonucu Ulusu 13 Nisan’da parti kurma düşüncesinden vazgeçti. (1996:224). Bu defa askeri rejimin veliahdı olarak tasarlanan Emekli Orgeneral Turgut Sunalp 16 Mayıs 1983’te Milliyetçi Demokrasi Partisi’ni kurdu. (Tanör, 1995:52). “Sunalp’in partisi askeri rejime desteğini açıkça

ilan etti. Partinin kurulmasından kısa süre önce 5 Mayıs'ta Sunalp, Evren'i ziyaret etti ve ardından Cumhurbaşkanı'nın önerilerini bütünüyle onayladığını duyurdu" (Hale, 1996:224).

Ancak Demirel ve arkadaşları yasaklı da olsalar meydanı başkalarına bırakmak istemiyorlardı. Bu amaçla, Emekli Orgeneral Ali Fethi Esener liderliğinde Büyük Türkiye Partisi'nin kuruluş dilekçesi 20 Mayıs 1983'te İçişleri Bakanlığına sunuldu (Dursun, 2000:255-256). Büyük Türkiye Partisi'nin kurulmasının hemen ertesinde 21 Mayıs'ta Adalet Partili 143 Parlamenter Ankara'da coşkulu bir törenle BTP ye katıldılar. Demirel'in partisinin bu büyük çıkışı üzerine gözler Çankaya'ya ve Evren'in bu durumda ne yapacağı sorusuna kilitlendi (Cemal, 2004:330). Adalet partililerin şovuna dönüşen kuruluş çalışmaları ve eski partililerin kitle halinde bu partiye geçmeleri kontrolü elinde tutmaya çalışan Konsey'i rahatsız etti. Yasaklı olmalarına rağmen perde gerisinde siyasal faaliyetlere devam etmeleri sonucu Konsey tedbir almak zorunda kaldı (Dursun, 2005:118-119). Böylelikle askeri rejimin ilk hışmına uğrayan parti Büyük Türkiye Partisi MGK'nın 79 sayılı kararıyla kapatıldı. (31.5.1983). Gerekçe, feshedilmiş bir partinin devamı olarak faaliyette bulunması idi (Tanör, 1995:52). Yine komutanlar perde gerisindeki siyasetçilerle ilgili de bir önlem almıştı.

"Siyasi faaliyetleri yönlendirmeye çalışan eski parti liderleri ve yöneticileri hakkında alınacak tedbir tartışıldı. 'Bu kişilerin faaliyetlerini durdurabilmek için bunların topluca bir yerde ikamete mecbur edilmeleri, böylece Ankara'dan uzaklaştırılacaklarından parti faaliyetleri önlenmiş olur; görüşü benimsenmiş ve Çanakkale Zincirbozan'da mecburi ikamete tabi tutulmaları kararının alınması parti faaliyetleriyle başlayan iyimser havanın bir anda kararmasına yol açmıştır. MGK'nın bütün kaygısı 12 Eylül'den önceki partilerin ve siyasilerin yeni dönemde de etkili olmalarıydı" (Dursun, 2005: 119).

Amaç zaten kontrollü bir siyasal sürecin başlamasıydı. Bunu bozabilecek bütün eylem ya da kişilere karşı yasaklamalar devam ediyordu. Eğer yasaklamalar

olmazsa 12 Eylül'ün ruhuna uygun bir felsefe oluşturulamayacaktı. Aslında siyaset yaşama geçişte güdümlü olunacağı biliniyordu ama yine de yeni siyaset partilerinin kurulması o kadar hızlı geliyordu ki. Bunları denetim altında tutmak komutanlar için zordu. Zira “Evren gerekirse seçimlerin ertelenebileceğini bildirdi. (Çorum, 1.6.1983)” (Tanör, 1995:52).

Olaylar bu şekilde gelişse dursun CHP'nin oylarını alacak yeni bir sol partiye ihtiyaç duyuluyordu. Zaten cuntanın amacı seçimlere meşruluk kazandırmak ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne karşı yarışacak ılımlı bir sol partiydi. Cemal Gürsel ve İsmet İnönü'nün özel kalem müdürlüğünü yapmış sivil üst düzey devlet görevlisi Necdet Calp 20 Mayıs 1983'te Halkçı Partisi'ni kurarak yeni partiler arasında yerini aldı. (Hale, 1996:224). Ancak yeni kurulan bu sol partide eski CHP kadrosu yoktu. Şöyle ki, CHP kadroları başka bir örgütlenme arayışı içerisindeydiler ve kurulacak partiye bir türlü lider bulamıyorlardı. Sonunda bu liderin ismi, eski CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü'ydü. İnönü Sosyal Demokrasi Partisi'ni kurdu ve Evren'e bilgi verdi. Ne yazık ki Evren'in İnönü ile ilgili düşünceleri olumlu değildi.

SODEP eski CHP kadrolarını toplamayı başardı. Yalnız burada bir sorun vardı Büyük Türkiye Partisi gibi SODEP'te Evren'in şablonuna uymuyordu (Birand, Bila, Akar, 2006:221-223).

“23 Haziran 1983'te Siyasi Partiler Kanunu'nun geçici 4. maddesinin kendisine verdiği yetkiyi kullanan MGK, Erdal İnönü'nün de aralarında bulunduğu SODEP'in 46 Kurucu üyesinden 21'ini veto etti. Evren veto'nun nedeninin partiye ‘aşırı sol’ grupların sızmış olması olduğunu ileri sürüyor. Yeni kurucu üyeler bildirildi, fakat cunta bunları da veto etti. Gittikçe saçmalayan bu işlem üç kez tekrarlandı. Sonuç partilerin seçimlere katılması için saptanan resmi tarih olan 24 Ağustos'a kadar SODEP'in 40 kişilik kurucu üyeden yoksun bırakılması oldu”(Hale, 1996:227). SODEP'te böylece seçimlere giremeyen partiler arasında yerini aldı. Sol parti olarak seçime girebilme şansı Halkçı Parti ile Necdet Calp'in di. Oysa SODEP,

CHP'nin tabanına sahipti ve onlardan destek alıyordu ama MGK sadece sınırlı sayıda ama istedikleri ile seçime gidecekti.

Seçime gidecek üçüncü parti de Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisiydi. Bülent Ulusu hükümeti'nin başbakan yardımcılığını üstlenmiş olan Turgut Özal 24 Ocak kararlarının da aynı zamanda mimarı olarak gösteriliyordu. Tanıdık bir isim olan Turgut Özal Anavatan Partisi adıyla 20 Mayıs 1983 günü bu siyasal sürecin içerisinde yer aldı (Sarıbay, 2001:69). Aslında Turgut Özal'a fazla şans tanınmıyordu. Çünkü başında bir orgeneral yoktu. Oysa Özal iç ve dış desteklerini sağlamış, sağlam bir kadro kurmuştu. Diğer partiler içerisinde en sivil görünen de onun partisiydi (Birand, Bila, Akar, 2006:222).

Seçime girecek partiler Milliyetçi Demokrasi Partisi, Anavatan Partisi ve Halkçı Parti idi. İki sağ ve bir sol parti ile 6 Kasım'da yapılacak seçimler de kıyasıya bir yarış yaşanacaktı. Buna rağmen yeni partiler kurulmaya da devam ediyordu. MGK'da veto etmeye devam ediyordu.

“Büyük Türkiye Partisi'nin boşluktaki izini sürmek için bu defa Doğru Yol Partisi (DYP) kuruldu. Bunu Yeni Düzen Partisi, Yeni Doğu Partisi, Bizim Parti, Cumhuriyetçi Muhafazakar Parti, Bayrak Partisi, Türkiye Huzur Partisi (Sonradan Huzur Partisi), Fazilet Partisi gibi” partiler izledi (Tanör 1995:52).

Özellikle Doğru Yol Partisi hiç pes etmeye niyeti olmayan ve yasakları delmeye devam eden Süleyman Demirel'in kurdurduğu bir partiydi. Zorunlu ikametgâhı olan Zincirbozan'da bile siyasal faaliyetten geri kalmayan Demirel ve partisi yine veto ile karşılaştı. “20 gün gibi kısa bir sürede 67 ilde ve 427 ilçede örgütlendi, kuruluş dilekçesi 24 Haziran günü Ahmet Nusret Tuna başkanlığında içişleri bakanlığına verildi” (Birand, Bila, Akar, 2006:225).

Ne yazık ki askerler fazla partinin kurulması niyetinde olmadıkları için Doğru Yol Partisi’de veto yiyen partiler kervanına katılmakta gecikmedi. 7 Temmuz 1983’te MGK’den 30 veto ile sadece 4 kurucu üyesi kaldı. Kurulan diğer partilerde Milli Güvenlik Konseyi’nin de veto edilen partileri arasında yer aldılar. Zaten Evren de bu kadar parti kurulmasını Bolu ve Sakarya’da yaptığı konuşmalarda sert bir dille eleştirmektedir. “Mantar gibi parti çıkıyor, bu kadar çok parti memlekete fayda değil zarar getirir dedik. Şimdi inadına mütemadiyen parti kuruyorlar’ diyerek sayıca çok kurulan partileri, Cemal’ın ifadesi ile Doğru Yol’u kastederek, eleştirmektedir” (Cemal, 2004:366-371).

“Siyaset dünyası ile askeri yönetim arasındaki parti kurma ve veto etme düellosu son hızıyla devam ediyordu. Evren’in ifadesi ile ‘inadına parti kuruyorlar’ diyerek parti enflasyonuna dikkati çekerken ne veto etmeler ne de parti kurmalar bitmiyordu. Milli Güvenlik Konseyi partilerle ilgili iki kararla ilkin, siyasal parti faaliyetlerinin sınırları 31 sayılı Bildiriyle yeniden belirleniyor, seçimlerin genel esaslarını düzenleyen 298 sayılı kanun ile 76 sayılı MGK kararındaki kayıtlamalar çerçevesinde, partilerin kendilerini tanıtmaya çalışmaları düzenleniyor. Diğer önlem ise, MGK’nin somut bir partiyi ya da belli kişileri ismen bir haktan yoksun bırakmış görünmemek ve hukuk kurallarının genelliği ilkesine uygun davranmış olmak için 99 sayılı kararla en az 30 kurucusu bulunmayan partinin seçimlere giremeyeceğini bildirmesiydi” (Tanör, 1995:53-54). Parti kurma kriterlerinde uygulanan veto yetkisi denetimli bir sivil siyasal yaşama geçildiği anlamına gelmekteydi.

Çıkarılan karar ve bildirilerle bunun hukuksal zemini de oluşturuluyordu. Yurttaştan yoksun bir demokrasi ve siyasal muhalefetten yoksun bir şekilde yapılacak 6 Kasım seçimleri, istikrarın sağlanması için uygulanan bu hukuk dışı anlayış meşru bir zeminde muhalefet yapma olasılığını da ortadan kaldırıyor.

Seçime girecek üç siyasal parti. Bunun dışındaki bütün partilere uygulanan vetolar. Demokrasi bunun neresinde?

Birand'a göre "Sonunda Evren amacına ulaşmış, veto silahını kullanarak, siyasi partiler için kafasındaki senaryoyu uygulamıştı. Böylece, iki sağ partiyi yarışa sokarak, birinin tek başına anayasayı değiştirecek çoğunluğa ulaşmasını önlemişti. Aynı şekilde, HP'nin karşısındaki, SODEP'i yarış dışına iterek, HP'yi tek başına bırakmıştı"(Birand, Bila, Akar, 2006:227).

"Bu arada konuşmaları seçim yasaklarına girmeyen Evren, zaten icazetli topu topu üç partinin katılabileceği seçimlerden söz ederken, '12 Eylül felsefesine ters düşmeyen bir partinin iktidara geleceğine inanıyorum (...). Askeri yönetimi sürdürme niyetimiz olsaydı, referandumla sizlere bu yönetimi tasdik ettirirdik' diyordu. Sözler seçim ve halk oylaması gibi iki demokratik kurumun nasıl güdümlü ve göstermelik nesnelere görüldüğünün açık itirafıydı. Nihayet kritik gün ve saat yaklaşmıştı. Seçimlere katılabilecek partiler 24 Ağustos 1983 günü saat 17'de belli olacaktı. SODEP ve DYP yine 30'ar kurucu üye sayısını tutturabilmek için ellerinden geleni yapmış, ek adaylar sunmuşlardı. Ne var ki, bu defa iyice silik bir davranış ardına saklanan MGK o gün ve o saate kadar cevap vermeyince, bunların seçimlere katılabilmeleri imkansız hale geldi. Ertesi gün yüksek seçim kurulu, MGK'nın 99 sayılı kararı uyarınca, siyasi partiler ve milletvekili seçimi kanunlarının öngördüğü koşullara sahip üç partinin seçimlere katılabileceğini bildirdi: ANAP, HP ve MDP (25.8.1983) Bu partiler milletvekili aday listelerini 2 Eylül 1983 gününe kadar YSK'ya sunmak durumundaydılar"(Tanör, 1995:55). Keşke her şey bununla bitseydi. Milli Güvenlik Konseyi sadece istediği üç parti ile seçime girmeyi kafasına koymuştu ve ne hikmetse SODEP ve DYP bir türlü kurucu üyeleri bile tamamlamadan seçimden vazgeçirildiler. MGK bunun adına demokrasi diyordu. Yoksa askeri rejim devam ederdi. Bunu her defasında Kenan Evren zaten açıklıyordu.

Demokratik süreç vetolarla işletilmeye çalışırken MGK bu defada milletvekili adaylarına veto yetkisini kullanmaya başladı. Parti kurucularının MGK tarafından onaylanıp, vize alınması yetmezmiş gibi seçimlere girecek adaylara uygulanan veto ile TBMM'de 12 Eylül karşıtı isimlerin olmaması yolunda bir adım atıldığı

söylenbilir (Dursun, 2005:124). Seçime girecek partiler bu defada 24 Ağustos'tan 2 Eylül'e kadar ki sürede 400 aday göstermek zorundaydı. Ancak veto tırpanı da boş durur mu? Bu bir haftalık süre içerisinde MGK toptan 1683 adaydan 672'sini veto etti. MDP'den 74, ANAP'tan 81, HP'den ise 89 aday veto edildi (Birand, Bila, Akar, 2006:227). “Görünüşe göre, bu vetoların amacı cuntanın sakıncalı gördüğü belli adayların Parlamente'ya girmemesini güvenceye almak ve partiler arasında ayırım yapılmadığı görüntüsü verme arzusu'ydü” (Hale, 1996:227). Diğer bir unsur da Sayın Öztörün'un dediğı gibi, 12 Eylül yönetimi ile uyumlu bir TBMM ve iktidarın oluşturulmasıydı (Aktaran, Bölügiray, 2002:103).

“Bu koşullarda seçim kampanyası sönük başladı ve seçmenlerde fazla ilgi uyandırmadı. 23 Ekim'de Milliyet'in yayınladığı bir kamuoyu yoklaması, görüşülenlerin %48'inin kararsız olduğunu gösteriyordu. Zaman ilerledikçe, ANAP'ın önde olduğu anlaşıldı. Seçimlerden bir hafta önceki kamuoyu yoklaması, ‘belli değil’ diyenlerin %23'ü ANAP'ı destekleyenleri % 37, HP'yi destekleyenleri %25 ve MDP'yi destekleyenleri %14 olarak gösteriyordu. Türkiye'nin seçim tarihinde ilk kez, nüfusun büyük bir çoğunluğu ya evlerinde ya da kahvelerde TV izleyebildiğı için, televizyon seçim kampanyalarında önemli bir rol oynadı” (Hale, 1996:228). Televizyon karşısında yapılan seçim kampanyalarında Özal diğer iki lidere fark atıyordu. Cemal'e göre Sunalp tutuk, Calp atak, Özal rahat, genel kanı da televizyonda Özal'ın galip olmasıydı. (2004:445).

Her ne kadar Kenan Evren yaptığı konuşmalarla MDP'yi desteklemesine rağmen seçim kampanyalarında fazla bir başarı gösterememesi ve ciddi gaflar yapması Sunalp'ın başarılı olamayacağını göstermekteydi. Onun emekli bir asker olması ve sert bir karaktere sahip olması da belki kampanyada etkili olmuştu. Seçim kampanyasının yıldız ismi Turgut Özal'ın rahat, sevecen ve sempatik tavrı halka daha yakın geliyordu. Evren'in yaptığı konuşmalarla da Özal'ı üstü kapalı olarak eleştirmesi ve Sunalp'ı tutar gözükmemesi MDP'nin başarısını olumsuz etkilediğı

savunulmuştur. Halkçı partinin seçimi kazanması zaten beklenmiyordu.(Dursun, 2005:125).

Aslında Kenan Evren'in MDP'ni destekler görünüp ANAP'ı eleştirmesini Bülent Ecevit farklı bir bakış açısı ile izah etmektedir. Bu olayı ANAP'ın seçimi kazanması için bir taktik olarak yorumlayan Ecevit, bunun bir asker kurnazlığı şeklinde açıklamaktadır. Bu olayı Cemal şu şekilde aktarmaktadır:

“Ecevit’e göre askeri yönetimin uzunca bir zamandan beri kendi iktidar alternatifini hazırladığı parti, Özal’ın ANAP’ı idi. Kendi deyişiyle tam bir ‘asker kurnazlığı’ ile bu ‘senaryoyu’ adım adım uyguluyorlardı. Önce Sunalp’i kendi adamlarıymış gibi bile bile lanse etmişler, hiçbir işe yaramamış olan Danışma Meclisi üyelerini 3 yıldır yıpranmış Ulusu Hükümetinin üyelerini MDP’ye girmeye teşvik etmişlerdi. Bir tek Ulusu oyunu fark edip beklemişti. Bu arada Kenan Evren, Özal’la birçok kez görüşmüş ve her görüşmenin ertesinde haberler yayılmıştı. Bilinçli olarak ‘Özal’ı askeri yönetim istemiyor’ diye Komisyonlar kuruluyor, Özal yüce Divan’a gidecek, parti kapatılacak’ diye. Oysa ikisi de gerçekleşmemişti. Parti seçime girme hakkını elde etti. Daha sonra denildi ki ‘askeri yönetim bu kez Özal’ın adaylarını iyice budayacak, böylece Sunalp karşısında yenilecekti...’Bu da olmamıştı. Aksine vetolarda Özal daha az yara aldı.(...) ‘Asker Özal’ı istemiyor propagandası ‘reaksiyon oylarını da Özal’a kanalize edecekti’. Yabancı elçilikler ‘Özal’ın seçime girmesi, seçimin en son demokratiklik ölçüsüdür’ diyorlardı. Ve Özal seçimi kazandığı zaman ‘işte bakın biz Sunalp’ı tutuyorduk. Ama Özal kazandı. Bu da halkın özgürce ifadesini kullandığının ve bizim de bunu içimize sindirdiğimizin bir kanıtıdır diyeceklerdir’(...) Ayrıca Özal, Türkiye’nin Batı Avrupa’dan gittikçe uzaklaştığı, ABD ile İslam dünyasının tutucu kesimine yanaştığı bir konjonktürde en uygun tercihti” (Cemal, 2004:429).

Ecevit’in bu iddialarına Hasan Cemal fazla katılmamaktadır. Ancak Özal’ın ABD tarafından desteklenmesi ve adaylarının da veto edilmesinin sadece ayırım yapılmadığı şeklinde bir görüntü verilmesi olarak değerlendirilen Bölügiray ‘Sayın

Özal'ın veto edilmeyip seçimlere sokulmasında; Amerika'daki hazırlıkların ve sonradan da Amerika'nın MGK'ne bu yöndeki baskısının büyük rolü olduğu akla en yatkın bir neden olarak gelmektedir. Sonraki yıllarda, Sayın Özal'ın Amerika ile ilişkileri ve bu ülkeye bakış açısı da, buna bir kanıt gibi gözlenmektedir. Buna Sayın Özal'ın MGK'ne geleceğe yönelik kimi güvenceler vererek yakınlık sağlamış olabileceği yolunda yapılan yorumları da eklemek gerekir sanırım(...)" diyerek (Bölügiray, 2002:103) ABD'nin desteğine değinmektedir.

Bu iddiaların ne kadar doğru olduğu tartışılır. Ancak Turgut Sunalp'ın televizyon programlarındaki tavırları ve rahat olmayan bir performans sergilemesi elbette ki seçmen için eksi bir puandı. Türkiye için MDP'in tek atılım olarak gösterdiği terör ve anarşinin önlenmesi konusu da, seçmene bunun dışında herhangi bir vaadin verilmemesi de yine eksi bir puan olarak karşımıza çıkmaktaydı. Ancak Özal'ın televizyondaki rahat ve sempatik tavırları zaten seçmeni etkilemekteydi. Bir de ekonomik sorunlardaki becerisi ve liberalleşme konusundaki görüşlerine yaptığı vurgular ile Necdet Calp'ın Halkçı Partisi'nden daha fazla sosyal adalet ve kamu sektörünün daha da güçlendirilmesi taleplerini öne çıkardı (Hale, 1996:228).

Böylesi bir ortamda kıyasıya yarışan bu üç partiye, asker kökenli oluşundan dolayı desteği vermekten çekinmeyen Kenan Evren, yaptığı televizyon konuşmalarında 12 Eylül felsefesinin devamı açısından MDP'yi zorunlu olarak görmekteydi. Ancak askerler açısından böylesi bir anlayış yanlış olmaz. Üç yıllık bir askeri rejimin gölgesinde, devam etmelerini arzuladıkları bir siyasi sistem elbette ki kulaklarına hoş geliyordu.

Üç yıllık askeri rejim içerisinde yasaklamalardan, baskılardan bunalmış olan halk ise, bir an önce askerlerin kendi mesleklerini icra etmelerini bekliyordu. Zaten demokrasi yoktu, bari güdümlü olarak yapılacak bu demokratik eylemde de son sözü onlar söylesindi. Sivil bir yaşama doğru atılacak adımda son gün 6 Kasım'dı. "Bu arada seçim olayı dışında önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Çanakkale'de ikamete

tabi tutulanlar serbest bırakılmışlardı, ama yasaklılıkları devam ediyordu (RG, 1.10.1983-18178)” (Tanör, 1995:56).

Demokrasiye geçişte belirlenen bu seçim takviminde Özal’a şans tanınması ve 4 Kasım günü Kenan Evren’in Sunalp’in ricası üzerine televizyonda onu destekleyen bir konuşma yapılması da seçim günü sonucu değiştirmeyecekti (Birand, Bila, Akar, 2006:230).

“Milletvekili genel seçimleri 6 Kasım 1983 günü yapıldı. Sonuçlar genelde bir sürpriz olarak karşılandı. Oy verme gününden hemen önce Evren TRT konuşmasında ANAP ve Genel Başkanına karşı cephe almış, seçmeni bunlara oy vermemeye davet etmişti. Ama ANAP seçimlerden birinci parti olarak çıktı. İkinci sürpriz, askeri rejimin kendine seçtiği halefle ilgiliydi. İktidara hazırlanan MDP ve Başbakanlık uman lideri için beklenmedik son tecelli etmiş, üçüncü sırada yer görünmüştü. Merkez sol oyları devşirmek için uygun görülen HP’ de beklenenin üstünde oy alarak ikinci parti konumunu almıştı.

Yüksek Seçim Kurulu kesin sonuçları açıkladı (RG, 14.11.1983). Buna göre, oy ve sandalye dağılımları ile oranlar şöyleydi:

Kayıtlı seçmen: 19.740.500

Oy kullanan sayısı:18.214.104

Katılma oranı:%92.27

Geçerli oy sayısı: 17.328.735

Geçersiz oy sayısı: 885.369

Oy yüzdesi:

ANAP :7,823,827

%45.15

HALKÇI PARTİ:5,277,698

%30,46

MDP :4,032,046

%23,27

BAĞIMSIZLAR: 195,164

%01,12

Milletvekilleri : ANAP (211), HP (117), MDP (71), Bağ.(0)

Böylece yuvarlak rakamla % 45 oy alan ANAP %52 lik bir oranla Mecliste daha fazla temsil olanağı elde ederken, %30 oy alan HP buna eş bir temsil oranı yakalıyor (%29), MDP ise %23 oyuna karşılık %17'lik bir sandalye gücüne ulaşabiliyordu” (Tanör, 1995:57).

6 Kasım 1983 Genel Seçimleri ile Türkiye’de onar yıllık periyotlarla tekrarlanan bir darbe daha sona erdi. Yalnız 1980 askeri darbesi öncekilerden farklıydı. Kalıcılık esastı. Yapılan 1982 Anayasası ile bunu yasallaştırarak Türkiye’nin de yeni çizgisini belirliyordu.

12 Eylül felsefesinin bu seçimlerle de devamını isteyen askerler, istikrarının MDP ile sağlanacağı fikrinin yanlışlığını herhalde bu seçimlerle yaşamışlardı. İşaret edilen parti değil de halkın istediği bir partinin seçim sandığından çıkması ilk başta askerleri şaşırtmış olsa gerek. Gülümlü de olsa, vesayet altında da olsa, ABD’nin desteği de olsa o dar sokakta demokrasiye doğru atılan bir adımdı aslında yaşananlar Türkiye’nin üzerine çöken kara bulutlar artık dağılıyor yeni bir siyasal yaşam ile yoluna devam ediyordu. Bundan sonraki süreçte “dört eğilimi (liberal, İslamcı, milliyetçi ve sosyal demokrat) bünyesinde birleştiren” (Sarıbay, 2001:69) ANAP’lı yıllar başladı.

20 Kasım 1983 günü Çankaya’ya çağrılan Turgut Özal’a Başbakanlık mührü verilerek, yeni dönem Özal’ın Kenan Evren’i öpmesi ile başlıyordu.

Zihinlere 12 Eylül ile kazınanlar ise, Türkiye’ye hükmeden haki rengin yeniden laciverte dönüşmesi, askeri yönetimin hafızalardan hiç silinmeyecek uygulamaları ve kararları, devletin ve hukukun yeniden şekillenmesi ve anayasayla kalıcılılaşması, halkın yaşama tarzı, inançları ve eğilimlerindeki köklü değişim, coşkuyla karşılanan ancak korkuyla yaşanan bir dönemin bitmesiydi (Birand, Bila, Akar,2006 : 231-232).

Turgut Özal'ın yeni günler başlamıştı. Bundan sonraki dönemlere damgasını vuracak olan Özal, 12 Eylül rejimi ile birlikte yeni partilerin başarılı olacağını ifade etmekteydi. Eski partilerin geri gelirse anarşi ve terörün yeniden oluşacağına olan inancını Time dergisine yaptığı bir konuşmasında ifade ediyordu (Cemal, 2004:468).

24 Kasım 1983 tarihinde en yaşlı üye Fahri Özdilek başkanlığında açılış toplantısı yapıldı ve milletvekilleri and içtiler. Yine aynı gün Bülent Ulusu başkanlığındaki Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanına istifasını sundu. 4 Aralık 1983'te TBMM Başkanı olarak Necmettin Karaduman seçildi ve TBMM başkanlık divanı oluştu ve MGK'nın görevi son buldu. MGK'nın Evren dışında ki dört üyesi yeni Anayasanın Cumhurbaşkanı için öngördüğü danişsal bir kurul olan Cumhurbaşkanlığı Konseyi'ni oluşturdu. Fakat MGK, görev süresinin son gününde 7 Aralık 1983 tarih ve 2969 sayılı kanun ile 12 Eylül hareketi ile icraatının eleştirilmesi yasaklandı (Tanör, 1995:58) .

“MGK'nın hukuki varlığı sona ermeden önce çıkardığı 2969 sayılı yasa şöyle:

‘... ‘Madde 1-a) 12 Eylül 1980 tarihinden sonra kanunla, MGK veya Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılan siyasi partilerin mensuplarından partilerini veya kendilerini savunma amacıyla da olsa, 12 Eylül 1980 öncesindeki siyasi çekişme ve çatışma ortamına benzer bir durumun yeniden doğmasına yol açacak, sözlü veya yazılı beyanda bulunanlarla, siyasi parti mensubu olmasalar bile, böyle bir ortamın oluşmasını sözlü veya yazılı olarak teşvik veya tahrik edenler,

b) Kurulmuş veya kurulacak siyasi partilerin mensuplarından yukarıdaki bentte sözü edilen kapatılmış partilerin kapatılma tarihindeki merkez karar ve yönetim kurullarında bulunanları suçlayıcı, övücü veya savunucu nitelikte yazılı veya sözlü beyanda bulunanlar,

c) Milli Güvenlik Konseyi'nin karar, bildiri ve icraatı ile 12 Eylül 1980 tarihinden bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçen süre içerisinde devlet başkanı, Cumhurbaşkanı ve Milli Güvenlik Konseyi başkan ve üyelerinin beyanlarını sözlü veya yazılı olarak kötüleyici veya küçük düşürücü şekilde tartışma veya eleştirme konusu yapanlar,

d) Anayasanın geçici 4'üncü maddesinin a bendinde belirtilen kişilerden Türkiye'nin iç ve dış politikasını menfi yönde etkileyecek sözlü veya yazılı beyanlarda bulunanlar,

Fiilleri başka bir suç oluştursa bile, ayrıca 3 aydan 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Bu suçların yayın vasıtalarıyla işlenmesi halinde verilecek ceza bir misli artırılır.

Madde 2- Bu kanunda yazılı suçların sıkıyönetim ilan edilen yerlerde işlenmesi halinde, bu davalara Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde bakılır.

Yasa yayımı tarihinde yürürlüğe girecek',

Yasada yer alan Anayasa'nın 4. maddesinin (a) hükmü bendi şöyle:

'Geçici madde 4-1)16 Ekim 1981 tarih ve 2533 sayılı kanunla feshedilmiş bulunan siyasi partilerden,

11 Eylül 1980'den sonra gerek parti tüzel kişiliği gerek bunların merkez yöneticilerinden veya Parlamento üyelerinden herhangi biri hakkında Türk Ceza Kanunu'nun İkinci kitabının birinci babında yer alan devletin şahsiyetine karşı işlenmiş cürümlerden herhangi biri ile ilgili olarak kamu davası açılmış olanlarla, 11 Eylül 1980 tarihinde iktidar partisi ve ana muhalefet partisi durumunda bulunan siyasi partilerin,

a) 1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerde genel başkan, genel başkan yardımcıları veya vekilleri, genel sekreteri, bunların yardımcıları ve merkez yönetim kurulu veya benzeri organların üyeleri, Anayasa'nın halk oylaması sonucu kabulü tarihinden başlayarak, 10 yıl süreyle siyasi parti kuramazlar. Anayasa hükümlerine dayalı olarak kurulacak siyasi partilere üye olamazlar, bu partiler tarafından veya bağımsız olarak milletvekili genel ve ara seçimlerinde, mahalli seçimlerde aday gösterilemezler ve aday olamazlar, siyasi partilerle herhangi bir şekilde bağlantı kuramazlar ve siyasi partilerde fahri olarak bile herhangi bir görev alamazlar" (Cemal, 2004:278-280).

MGK'nın görev süresi dolmadan önce çıkardığı bu son yasa ile 12 Eylül'ü eleştirmek yasaklanmıştı. Zaten yasaklamalar üç yıldır, askeri rejimde aşına olunan bir olaydı. O nedenle ki sivil rejime geçişte her hangi bir etkiye neden olmamıştı.

Bu arada Turgut Özal Bakanlar Kurulu listesini oluşturarak Evren'in onayına sundu. Liste 13 Aralık'ta Cumhurbaşkanı tarafından aynen onaylandı. 19 Aralık ta ise hükümet programı okunarak Özal hükümeti 115 olumsuz, 65 çekimser oya karşılık 213 oyla 24 Aralık Salı günü güvenoyu alarak programı resmen yayımlandı (Tanör, 1995:58).

“ANAP kendini bürokratik işlemleri azaltıcı, ekonomik girişimciliği teşvik edici ve yerel yönetimleri güçlendirici politikaların temsilcisi şeklinde lanse etti. Bu imaj etkisini fazlasıyla göstererek ANAP'ı 1983 Genel seçimlerinde iktidar yaptı. Oy oranı düşmekle beraber 1984 yerel ve 1987 genel seçimlerinde de birinci parti oldu. Ancak 1989 yerel seçimlerinde (Özal bu seçimleri ANAP iktidarı için bir referandum saymaktaydı) oy oranı oldukça geriledi” (Sarıbay, 2001:70).

Nice vaatlerle iktidara gelen ılımlı ve sevecen tavırlar sergileyen Turgut Özal, 1983 seçimlerinden sonraki dönemlerde de etkinliğini koruyan bir lider oldu. Ancak Özal dönemini 12 Eylül'ün sivil uzantısı olarak gören Kongar şunları ifade etmektedir: “Partisinin içinde dört eğilimi birden barındırdığını söyleyen Özal, bunu aslında demokratlığının değil, tam tersine ‘bütün eğilimler zaten ANAP içinde var bu nedenle başka partiye gerek yok’ anlayışını yansıttığı bir tekelciliğin ifadesi olarak kullanılıyordu. Zaten Özal, kendi düşüncelerini uygulamak açısından esas olarak ‘baskı’ yöntemleri kullanan ve demokrasiye de pek fazla inanmayan bir liderdi. Özal dönemi, 12 Eylül'ü yapan askerlerin arzuladığı biçimde, darbenin sivil bir uzantısı olarak gelişti. Böylece 1987 yılındaki (koşullarını yine kendisinin önceden, pek çok defa yasa değiştirerek belirlediği) seçime kadar, rakipleri de yasaklı olduğundan, adeta mutlak bir otorite ile bir ‘dikensiz gül bahçesinde’ iktidar oldu. Tek uzlaşması gereken odak, zaten kendisine iktidar iznini vermiş olan ve o sırada cumhurbaşkanlığı yapmakta olan Kenan Evren idi. Onunla da zaten ciddi boyutlarda

ideolojik ve siyasal bir çelişki söz konusu değildi. Böylece Özal, askerlerin 12 Eylül darbesinin ilk günlerinde söyledikleri, artık ‘10-15 yıl bu ülkeyi yöneteceğiz’ ifadesinde gönderme yapılan ‘askerlerin denetimindeki sivil yönetim dönemi’ni uygulayıcısı oldu” (Kongar, 2005:219-220).

1983’ teki seçimlerde ANAP’ın tek başına iktidara gelmesinde öncede ifade edildiği gibi; kapatılan partilerden doğan politik boşluğu doldurması amacıyla dört eğilimi (liberal, İslamcı, milliyetçi ve sosyal demokrat) bünyesinde birleştirilmesi önemli bir etken olmuştur. Bu seçimlerde Özal’ın tek başına iktidara gelmesi halkta bir rahatlama neden olmuştur. Askerler kışlarına çekilmiş ve düzen sivil yönetime kalmıştı. Bundan sonraki yaşamda askerlerin, politik hayattaki etkisi Milli Güvenlik Kurulu ile sürecekti. Bu kurul aslında sadece tavsiyelerde bulunuyordu. Onun tavsiyede bulunması siyasetteki etkin konumunu değiştirmiyordu.

1983 ten sonraki sivil siyasal yaşam, 1980 darbesiyle yasaklı olan liderlere de siyaset yolunu yeniden açmıştı. “6 Eylül 1987 referandumuyla” (Hale,1996 :250) siyasiler eski haklarına kavuşmuşlardı.

Üç darbe ile Türkiye demokrasi sürecine bir türlü geçememiştir. Batılı ülkelerde yaşanan bir demokratik modele, insan hak ve özgürlüklerine saygılı bir ülke konumuna ne zaman geçileceği bilinmez. Ancak bilinen odur ki her darbe ile ülke demokrasi adına çok şey kaybetmiştir.

V. BÖLÜM: 28 ŞUBAT SÜRECİ

Bu güne kadar yapılan darbelerde ordunun hep haklı bir gerekçesi vardı. Siyasilerin uzlaşmamaları nedeni ile ülkenin istikrarsızlığa doğru gidişi, kardeş kavgası ve iç savaş tehlikesi. Bu nedenler doğrultusunda Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 35. maddesine esas göstererek Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu bu vahim ortamdan kurtarmak adına göreve gelmiştir. Bu göreve gelişler onar yıllık periyodlarla gerçekleşmişti. 1980 'den sonra Türkiye'de yeni siyasal gelişmelerin yaşanmaya başlanması dışında darbenin şekil ve isim değiştirerek hayatımıza yeniden girmesi önemliydi.

1983 genel seçimleri ile güdümlü de olsa sivil politikaya geçilmişti. 1980 askeri darbesi ile yasaklanan siyasilerde 1987'den sonra siyaset sahnesinde yeniden yerlerini almış ve Parlamento normal sürecinde çalışmaya başlamıştı. Askerler darbeyi yapan Kenan Evren'i devletin en üst kademesinde bırakarak kışlarına çekilmişti. Sivil hayata geçişte Kenan Evren'den sonra sivil kökenli Cumhurbaşkanlarını (Turgut Özal, Süleyman Demirel) devletin zirvesinde oturtmaları ile bu sürecin normale döndüğünü göstermekteydi.

Ancak her şey bu kadar normal değildi. Çünkü 1997’de yeni bir darbe ile Türkiye yeni bir sürecin içerisine girecekti. 28 Şubat 1997’de gerçekleşen ‘postmodern’ darbe diğerlerinden farklıydı. Önceki darbelerde ordu silah zoruyla yönetime el koymuş, Parlamento feshedilmiş, siyasiler tutuklanmış Anayasamız yeniden kaleme alınmıştı.

28 Şubat sürecinde ise, Milli Güvenlik Kurulu’nun tavsiye şeklinde aldığı kararlar önemliydi. Bu kararlara hükümetin uymaması halinde Ordu İç Hizmet Kanununun kendisine verdiği yetkiyi yeniden kullanabilirdi. Demokrasi özümleyememiş bir ülke için yeni bir darbe kaçınılamaz olabilirdi.

28 Şubat sürecine damgasını vuran anarşi değildi. Bu defa ülke İslamcı akımların, şeriatçı bir anlayışı yerleştirmesi ile karşı karşıyaydı. İslamcı geleneğin önemli savunucusu olan ve defalarca partisi kapatılan Necmettin Erbakan bu dönemin başbakanıydı. Yardımcı ise Süleyman Demirel’i Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturarak görevi devralan Tansu Çiller’dir.

Ülkede yeni bir krizin yaşanmasına zemin hazırlayan ve bu konuda başrolü oynayan Refah Partisi 28 Şubat sürecini Türk halkına yaşatmıştı. Türkiye Cumhuriyeti’nin temel taşlarından olan ‘laiklik’ Refah Partisi ile tehlikeye girmiş, sorun yine Mecliste çözümlenemeyerek, ordu dolaylı da olsa göreve gelmişti. Halbuki “Türk politikacısı, kriz dönemlerinde Parlamenter mekanizmaların işleyişini sürdürme becerisini gösterip, rejimi askeri darbe felaketiyle karşı karşıya bırakmayacağı yolunda, ilk önce sokaktaki adama ve hatta kendisine güvence”(Özdemir,1991:77) verse olaylar bu noktaya gelmeyecektir.

28 Şubat sürecinde, Milli Güvenlik Kurulu’nun uzun süren saatler sonunda yeni bir sürecin başlamasına neden olan tavsiye niteliğindeki kararlar şöyledir:

“1-Anayasamızda Cumhuriyet’in temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4’üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı,bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı,mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

2-Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Milli Eğitim Bakanlığı’na devri sağlanmalıdır.

3-Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

a- 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttta uygulamaya konulmalı.

b- Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4- Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılâplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5- Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı’na incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6- Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzenininin zedelenmesi önlenmelidir.

7- İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askeri Şura kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri’nden(TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK’yi dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının Silahlı Kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.

8- İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibat nedeniyle TSK' dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.

9-TSK' ya karşı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10- Bu madenin tam metnini Türkiye'nin uluslar arası ilişkilerini ilgilendirdiği için yayımlayamıyoruz.

11- Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12-T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.

13- Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

14- Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeler esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

15- Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16- Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.

17- Ülke sorunlarının çözümünü ‘ Millet kavramı yerine ümmet kavramı’ bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18- Büyük kurtarıcı Atatürk’e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir”(Tek,2006:245-248).

Yayınlanan bu tavsiyelerden sonra, şeriatçılıktan kaynaklanan tehlike nedeniyle RP hakkında kapatılma davası açıldı. Bu kapatma davası kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Bu arada Türkiye İşçi Konfederasyonu ve bazı işçi kuruluşları hükümetin çekilmesi için girişim başlattılar. DYP’den dört bakan, bakanlıktan, kimi DYP ve RP milletvekilleri partilerinden istifa ettiler. Bu olaylar üzerine Erbakan, başbakanlığı Çiller’e devrederek kurtulmaya çalıştı. Ayrıca DYP ve Büyük Birlik Partisi ile kurulacak olan hükümete destek vereceğini belirtti. Ancak Cumhurbaşkanı Demirel yeni bir gerginlik yaratmamak için yeni hükümeti kurma görevini ANAP Genel Başkanı olan Mesut Yılmaz’a verdi. Yılmaz DSP ve Demokratik Türkiye Partisi’nin(Hüsamettin Cindoruk) desteğini alarak yeni hükümeti kurdu. CHP ise bazı şartlarla(kesintisiz eğitim, erken seçim, yolsuzluklara karışan milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması) destekledi.16 Ocak 1998’de RP’si laiklik karşıtı etkinliklerinden dolayı kapatıldı. Erbakan dahil yedi milletvekili beş yıl süreyle siyasetten men edildiler. Ama yeni bir parti hemen kuruldu. Fazilet Partisi. Ne yazık ki bu partinin ömrü de uzun olmadı.22 Haziran 2001’de kapatıldı. Bu defa da değiştiklerini iddia ettikleri yeni oluşumla seçmenlerin karşısına çıkacakları bir parti kurdular Adalet ve Kalkınma Partisi(Akşin, 2007:302-303).Siyasette bir türlü istikrar sağlanamıyordu. Koalisyonlar ve siyasi pazarlıklar halkın yeni siyasi oluşumlara yeşil ışık yakmasına neden olmuştu. Her ne kadar RP devamı olarak da kabul edilse bu yeni oluşuma oylarıyla destek vermiş, Adalet ve Kalkınma Partisi’ni birinci parti yapmış ve iki dönem tek başına iktidar olmuştur.

Yaşanılan siyasal ve toplumsal tıkanmaların üstesinden gelemeyen ya da bunlara zemin hazırlayan siyasiler, demokratik bir anlayışın bütün kurum ve kuralları

ile işletilmesine engel olarak post modern diye ifade edilen darbeye zemin hazırlamıştır. Yaşadığımız, adı ne olursa olsun, her askeri darbe ile demokrasi yolunda verilen mücadelede sınıfta kalmışızdır. Türkiye’de demokratikleşme sürecinde mesafe kat edilmek isteniyorsa ‘siyaset kurumunun işleyişi önem taşır’ düşüncesinden hareketle, darbenin faturasını sadece bu işe hevesli olan askerlere çıkarmamak gerek. Sivil siyasal yaşam, kuralları ve kurumlarıyla, denetim mekanizmasıyla düzgün işlerse, tıkanmazsa darbeye de gerek kalmaz.

Özgür bir platformda hoşgörü ve uzlaşma ile tartışmaya olanak sağlayan bir Meclis ile demokrasiyi işler hale getirebiliriz. Uzlaşmazlık ve hoşgörüden yoksun olmak ancak darbelere meşru bir zemin hazırlar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Demokratik siyasal sistemlerde, politik yaşamın uzlaşma ve çok seslilik içinde gerçekleşmesi esastır. Azınlığın haklarının korunması, çoğunluğun baskın konumunda bulunmaması, farklı görüşlerin özgür bir platformda serbestçe tartışılabilmesi ve özgürce eleştiri yapılabilmesi demokratik yönetimlerin esasını oluşturmaktadır.

Demokrasi siyasal bir rejimin gerekliliği olan, özgür ve adil seçimleri, hukukun üstünlüğünü, adaleti sağlamayı ve temel hak özgürlükleri de güvence altına almaktadır. Yalnız demokrasiyi sadece bir siyasal rejim olarak değerlendirmek, bu kavramın içeriğine haksızlık etmektir. Çünkü demokrasi aynı zamanda bir yaşam tarzı haline gelirse gerçek anlamını bulmuş olur. Yaşam tarzı haline gelebilmesi için, içinde bulunduğu sosyo-kültürel ortamla bütünleşmesi ve kültürel ortamın bir parçası olarak bireylerin yaşamına yön verebilmesi esastır.

Demokrasinin bir yaşam tarzı haline gelebilmesinin en önemli koşulu, onu oluşturacak ve yaşatacak kurumların varlığıdır. Aile ve eğitim kurumunda başlayacak olan bir demokrasi eğitimi, yetişecek olan nesillerin bu kültürü özümsemelerine ve demokratik bir siyasal yapının oluşmasına ve korunmasına destek olmalarına olanak tanıyacaktır. Ancak böylesi bir anlayışla demokratik bir yönetim ve demokratik bir yaşam gerçek anlamını bulacaktır. Demokrasi onu işletecek kurumlardan yoksun olursa yaşam tarzı haline gelemez, bunalımlı dönemlerde askeri darbelerin yaşanması kaçınılmaz olur.

Siyasal yapıda sorunların üstesinden gelinememesi, yaşanan toplumsal ve siyasal kaos ortamında demokrasinin ön koşulu olan uzlaşma eksikliği, parlamenter rejimin işlerliğini olumsuz etkileyerek çözümsüzlüğe neden olabilir. Parlamantonun toplumsal ve siyasal çıkmazlardaki başarısızlığı, tıkanmaların aşılammaması ve işlerliğin devamının sağlanamaması kaos ortamının oluşmasına zemin hazırlar. Bu kaos ortamının şiddetlenerek toplumsal yapıyı zorlaması ve siyasilerin sorunlara çözüm bulamamaları, ülkenin baskın gücü olan ordunun yönetimi ele geçirmesi ile sonuçlanan bir darbeye zemin hazırlar.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı ülkelerin yabancısı olmadığı askeri darbeler, siyasal yapıyı denetim altına alarak, yönetimin ordunun kontrolüne geçmesini sağlar. Demokratik bir ülke olma adına verilen mücadeleleri de olumsuz yönde etkiler. Askeri darbeler ile sivil yönetimin askıya alınması, askeri rejimin kurallarına göre işletilmesi ve yine toplumsal yapının da bu rejimin gölgesinden şekillenmesi askeri darbelerde esastır.

Türkiye'de yaşanan darbelerin diğer ülkelerde yaşanan darbelerde olduğu gibi temel bir gerekçesi vardır. Siyasilerin, toplumsal yaşamda ve ekonomide yaşanan sıkıntıları çözümedeki güçsüzlüğü, terör ve şiddet eylemleri, ordu bu gerekçeleri öne sürerek ve kuvvet kullanarak mevcut hükümeti devirip yönetime el koymaktadır. Amaç tıkanan parlamentoya işlerlik kazandırmak ve demokrasiyi yeniden inşa etmektir. Ancak demokrasi özgür bir ortamla gelişir ve anlam kazanır. Silahların

gölgesinde, temel hak ve özgürlüklerin çiğnendiği bir ortamda demokrasinin yaşaması mümkün değildir.

Türkiye’de ilk askeri darbe 27 Mayıs 1960 darbesidir. Türkiye çok partili bir siyasal sistemle demokratik bir ülke olma yolunda ilk adımını atmıştır. Tek parti diktatörlüğünün sona ererek farklılıkların bulunduğu bir meclis, toplum nezdinde bir rahatlamaya neden olmuştur. Artık muhalefette var olduğu ve farklı görüşlerin ortak zeminde tartışılabildiği bir ortam demokrasi adına bir kazançtı. Ne var ki, seçimlerde demokratik söylemlerle halkın desteğini alarak tek başına iktidar olan partinin, ilerleyen dönemlerde demokrasinin yozlaştırılmasına neden olduğuna, iktidarda iken tek partili düzene benzeyen uygulamalarıyla demokrasiyi Kongar’ın da belirttiği gibi çoğunluğun baskısına dönüştürmesine, toplumsal ve siyasal yapıda tam bir baskı unsuru olarak varlığını sürdürmesine tanık olundu. Bu partinin toplumsal ve siyasal muhalefete olan tahammülsüzlüğü, ilk askeri darbenin yaşanmasına zemin hazırlamıştı.

Ordu mensupları toplumun geniş kesiminin hoşnutsuzluğunu göz önüne alarak, darbe geleneğini başlatıp, yönetimi ele geçirmişti. Halka ihtiyacı olan demokratik bir yaşamı, huzur ve güveni verme adına yapılan bu darbe sonrasında Yassıada duruşmaları süreci ve idamlar kamu vicdanında ciddi sıkıntılar yarattı ama darbe sonrasında gerçekleşen değişikliklerden biri de 1924 Anayasası’nın yerini, 1961 Anayasası’na bırakması olmuştur.

Darbeden sonra sivil siyasal yaşama geçiş yine askerlerin kontrolünde gerçekleştirilmişti. Sivil siyasal yaşama geçildikten sonra istenilen istikrar bir türlü sağlanamamış, Türk parlamentosu, toplumsal sorunlara çözüm üretemeyerek tıkanmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bir de bunlara ilave olarak baş gösteren şiddet olayları da halkın can güvenliğini tehdit eder duruma gelmiştir.

Sivil siyasilerin toplumsal şiddetin önüne geçememeleri ve siyasal istikrarı sağlayamamaları, ordu mensupları tarafından 12 Mart 1971’de bir Muhtıra verilmesine neden olmuştu. Mevcut iktidar yönetimden ayrılmış, anayasal

değişiklikler de yapılarak düzenin devamı askerler tarafından sağlanmaya çalışılmıştı.

Demokratik bir yönetimde askeri müdahale fikrine yer olmadığı gibi, düzenin dönem dönem askerileştirilmesi de demokratik bir anlayışla bağdaşmaz. Ancak ülkenin içinde bulunduğu durum yeni bir darbeye de davetiye çıkarmıştı.

12 Eylül 1980'e gelinmeden önce, toplumda sağ ve sol gruplar arasındaki kampaşma, terör ve şiddetin daha da artmasına neden olmuştu. Huzur ve güven ortamına duyulan ihtiyaç hat safhadaydı.

Farklı görüşlerin siyasal ve özgür bir platformda değil de, silahlar ile çatışmaya başlaması, çok sayıda insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştu. Olaylar ne yazık ki sadece bu kampaşan gruplar arasında değildi, dinin istismar edildiği mezhep çatışmalarının ve kitle katliamlarının yaşanması, ülkenin bir iç savaşın eşiğine geldiğini göstermekteydi. Terör ve şiddetin yanında ekonomik sıkıntıların yaşanması da olayların daha da çığırından çıkmasına neden olmuştu. Terör ve ekonomi ülkenin başa çıkması gereken iki temel sorunu haline gelmişti.

Bu sorunlara siyasilerin çözüm bulamamaları, basit iktidar hesapları ile koltuklarını korumanın yollarını aramaları ve halkın can güvenliğini sağlayamamaları, ordunun darbe planına zemin hazırlamıştı. Parlamento artık çözümün değil, çözümsüzlüğün yeri olmuştu.

Bu gerekçelerle ordu, 12 Eylül 1980'de yönetime el koymuş ve Türk halkı güne tank sesleri ile uyanmıştı. Her darbede olduğu gibi 1980 darbesinin de ordu için haklı gerekçesi ve bunu sağlayacak meşru bir zemini vardı.

1980 askeri darbesi de diğer darbelere de kaynaklık eden ordunun iç hizmet kanununun 35. maddesi uyarınca yapılmıştı. Ancak bu darbe de kalıcılık esastı. Sadece siyasal yapı değil, toplumsal yapıda denetim altına alınmıştı. Amaç ülkenin bir daha bu kaos ortamına dönmemesiydi. Bunun anayasal bakımdan da hukuki bir

güvenceye oturtulması geleneği yine bozulmamıştı. 1961 Anayasası yerine yine askerlerin denetimi altında yapılmış olan 1982 Anayasası'na bırakmıştı. Darbeyi yapanlar da bu anayasa ile hukuki durumlarını, hem toplumsal yaşamı yeniden düzenlemişti.

1980 askeri darbesi de diğer darbeler gibi meşru zeminde onay bulmuştu. Yaşam hakkının ihlal edildiği, sağ-sol çatışmaları ve mezhep kavgalarının yaşandığı ortam, bu zemine kaynaklık etmişti.

1980 darbesinden sonra, yine askerlerin kontrolü ile sivil siyasal yaşama geçiş sağlanmıştı. Üç yıllık bir askeri rejimden sonra, yapılacak olan seçimlerde askerlerin onayından geçen partiler ve milletvekili adayları ile ancak 1983'te sivil siyasal yaşama geçilebilmişti. Türk halkı güdümlü bir demokrasi ile yoluna devam edebilmişti.

Türkiye'de darbelerin bir daha yaşanması istenmiyorsa, demokrasi ülküsünün içselleştirilerek yaşam tarzı haline getirilmesi gerekmektedir. Yöneticilerimizi bilinçli tercihlerle seçerek ve denetleyerek bilinçli yurttaş görevimizi yerine getirirsek, dönem dönem askerler tarafından yönetilmeye mahkum olmaktan uzaklaşabiliriz.

KAYNAKÇA

AKŞİN, Sina. **Kısa Türkiye Tarihi**, 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

ARCAYÜREK, Cüneyt. **Demokrasi Dur, 12 Eylül 1980** (Nisan 1980-Eylül 1980) 2.Basım, Bilgi Yayın Evi, Ankara 1990.

ALKAN, Ahmet Turan. **İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**,
Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001.

AYDEMİR, Şevket Süreyya. **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**,
Remzi Kitapevi, İstanbul,1993.

BARLAS, Mehmet. **Türkiye’de Darbeler ve Kavgalar Dönemi**, 3.Baskı, Birey
Yayıncılık, İstanbul,2000.

BAYDUR, Mithat. “Üniformalı Demokrasi”, **Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cilt 1923- 1998 Dönemi Siyasal Değerlendirme**, Yeni Türkiye Eylül-Aralık 1998, Yıl 4, Sayı 23-24.

BİRAND, Mehmet Ali. **12 Eylül Saat:04.00**, 15.Baskı, Karacan Yayınları İstanbul,1985.

BİRAND, Mehmet Ali, Hikmet Bala, Rıdvan Akar. **12 Eylül Türkiye'nin Miladı** 5.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2006.

BÖLÜĞİRAY, Nevzat. **Sokaktaki Askerin Dönüşü** (12 Eylül Yönetimi Dönemi) 2.Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul,2002.

CEMAL, Hasan. **Tank Sesiyle Uyanmak 12 Eylül Günlüğü**, 5.Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul,1986.

CEMAL, Hasan. **Demokrasi Korkusu 12 Eylül Günlüğü**, 6.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2004.

ÇAVDAR, Tefik. “24 Ocak Kapıyı Açtı, Cunta İçeri Girdi” **Son Klasik Darbe 12 Eylül Söyleşileri** (içinde), Hazırlayan: Seyfi Öngider, Aykırı Yayınları, İstanbul,2005.

DAHL, Robert A. **Demokrasi Üstüne**, Çeviren; Betül Kadioğlu, Phoenix yayınevi, Ankara, 2001.

DURSUN, Davut. **12 Eylül Darbesi Hatıralar Gözlemler Düşünceler**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2005.

DURSUN, Davut. **Ertesi Gün Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar**, İşaret Yayınları, İstanbul,2000.

DUVERGER, Maurice. **Siyasal Rejimler**, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1986.

DUVERGER, Maurice. **Politikaya Giriş**, Çeviren; Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi İstanbul 1964.

DÜZGÖREN Koray. “Cumhuriyetin Demokratikleşmesi Önündeki Tek Engel, Açık Müdahaleler Değil” **Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cilt 1923-1998 Dönemi Siyasal Değerlendirme**, Yeni Türkiye Eylül-Aralık 1998, Yıl 4, Sayı 23-24. Yayınevi, İstanbul, 1964.

ERDOĞAN, Mustafa. “**Türkiye’de Asker ve Siyaset**” **Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cilt 1923-1998 Dönemi Siyasal Değerlendirme**, Yeni Türkiye Eylül-Aralık, 1998, Yıl 4, Sayı 23-24.

ERSOY, Tolga, Pervin Erbil, Zekeriya Boztepe. **Türkiye’de Darbeler ve Provokasyonlar** (Kısa Tarih), Öteki Yayınlar, Ankara, 1998.

EROĞUL, Cem. “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71 ”, **Geçiş Sürecinde Türkiye** (içinde) Der.: İrvin C. Schick- E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.

HALE, William. **Türkiye’de Ordu ve Siyaset, 1789’dan Günümüze**, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.

HUNTINGTON, Samuel P. **Üçüncü Dalga, 20. Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, Çeviren; Ergun Özbudun, Yetkin Basımevi, Ankara, 1991.

KEYDER, Çağlar. “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası”, **Geçiş Sürecinde Türkiye** (içinde) Der.: İrvin C. Schick- E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.

KONGAR, Emre. **12 Eylül ve Sonrası**, Say Yayınları, İstanbul, 1987.

KONGAR, Emre. **Tarihimizle Yüzleşmek**, 40. Basım, Remzi Kitabevi,

İstanbul,2006.

KONGAR, Emre. **21.yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, 36.Basım, İstanbul,2005.

KONGAR, Emre. **Demokrasi ve Kültür**, Remzi Kitapevi, İstanbul,1993.

KÖKER, Levent. **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, 7.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul,2003.

KARAL, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi, VIII. Cilt I.Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

KAPANİ, Münci. **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Bilgi Yayınevi, İstanbul,1991.

KARPAT, Kemal. **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Ekonomik Kültürel Temelleri** Bilim Dizisi, Afa Yayınları, İstanbul,1996.

KAYALI, Kurtuluş. **Ordu ve Siyaset, 27 Mayıs-12 Mart**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul,2005.

KOCABAŞ, Süleyman. **Türkiye’de Politikada Şiddet’in Perde Arkası (1876-1996)**, Vatan Yayınları, İstanbul,1996.

KOÇAK, Cemil. “Siyasal Tarih 1923-1950”, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980** (içinde),Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

KIŞLALI, Ahmet Taner. **Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, 5.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

MARDİN, Şerif. **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**,5.Baskı,

İletişim Yayınları, İstanbul,1996.

MARDİN, Şerif. **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

MAVİOĞLU, Ertuğrul. **Apoletli Adalet, Bir 12 Eylül Hesaplaşması-II**, Babil Yayınları, İstanbul,2005 .

Milli Güvenlik Konseyi. **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981.

NEZİROĞLU, İrfan. “Çok Partili Türk Siyasi Hayatında Askeri Müdahaleler 1946-1997”,**Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cilt 1923-1998 Dönemi Siyasal Değerlendirme**, Yeni Türkiye Eylül-Aralık 1998, Yıl 4, Sayı 23-24.

ÖRS, Birsen. **Türkiye’de Askeri Müdahaleler (Bir Açıklama Modeli)**, Der Yayınları, İstanbul,1996.

ÖRS, Birsen. “Geç Modernleşen Ülkelerde Ordunun Rolü: Türkiye Örneği”
Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cilt 1923-1998 Dönemi Siyasal Değerlendirme, Yeni Türkiye Eylül-Aralık 1998, Yıl 4, Sayı 23-24.

ÖZDEMİR, Hikmet. “ Siyasal Tarih 1960-1980” **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980** (içinde),Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

ÖZDEMİR, Hikmet. “Silahlı Kuvvetler- Sivil Otorite İlişkisinin Yeniden Düzenlenmesi”, **Sivil Toplum** (içinde), Haz: Yurdakul Fincancı, TÜSES Yayınları, İstanbul,1991.

ÖZTÜRK, Osman Metin. **Ordu ve Politika** 2.Baskı, Fark yayınları, Ankara, 2006.

ÖZTUNA, Yılmaz, Ayvaz Gökdemir. **Türkiye’de Askeri Müdahaleler**, Tercüman

Tesisleri Basımı, İstanbul, 1987.

PARLAR, Suat. **Askeri Modernleşme Yoluyla Bayraksız İstila, Osmanlıdan Günümüze Ordu**, Bağdat Yayınları, İstanbul, 2007.

SCHİCK, İrvin C.- E. Ahmet Tonak. “Sonuç””, **Geçiş Sürecinde Türkiye** (içinde), Der.: İrvin C. Schick- E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.

SUCU Mehmet. **12 Eylül Yasakları**, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2005.

SARIBAY, Ali Yaşar. **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

SUBAŞI, Necdet. **Ara Dönem Din Politikaları**, Küre yayınları, İstanbul, 2005.

TANİLLİ, Server. **Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş**, 4.Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 1985.

TANÖR, Bülent. “Siyasal Tarih 1980-1995”, **Türkiye Tarihi 5, Bugünkü Türkiye 1980-1995** (içinde), Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

TEK, Hayati. **Darbeler ve Türk Basını**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2006.

TİMUR, Taner. “ Osmanlı Mirası”, **Geçiş Sürecinde Türkiye** (içinde) Der.: İrvin C. Schick- E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.

TUNCAY, Mete. “Siyasal Tarih 1908-1923”, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980** (içinde), Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

TÜRKDOĞAN, Orhan. **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Mayaş Yayınları, Ankara, 1985.

TOURAINÉ, Alain. **Demokrasi Nedir?**, Çeviren; Olcay Kural,
Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet. **12 Eylül Karşı- Devrim**, Evrim Yayınları
İstanbul, Tarihsiz.

YERASİMOS, Stefanos. “Tek Parti Dönemi”, **Geçiş Sürecinde Türkiye** (içinde),
Der: İrvin C. Schick- E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul,2003.

YILMAZ. Aytakin. “Türkiye’de Demokrasinin Gelişimi ve Sorunlar”,
Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cilt 1923-1998 Dönemi Siyasal
Değerlendirme, Yeni Türkiye Eylül-Aralık 1998, Yıl 4, Sayı 23-24.

www.koprudergisi.com

www.mevzuat.adalet.gov.tr